

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Maailma keelte ja kultuuride instituut
Klassikalise filoloogia osakond

Jaana Jurtšenkova

**Johannes Gezelius vanema sõnaraamat „Lexicon Graeco-Latinum“:
loomiskontekst, struktuur ning tähtede *alfa*, *beeta* ja *gamma* editsioon**

Magistritöö

Juhendaja: professor Janika Päll

Tartu 2025

SISUKORD

LÜHENDITE NIMEKIRI	4
SISSEJUHATUS.....	6
1. GEZELIUSE SÕNARAAMATU LAIEM KONTEKST.....	9
1. 1. Kreeka keele õpetamine varauusajal Euroopas.....	9
1. 1. 1. Kreeka keele õpetamine Saksamaal.....	10
1. 1. 2. Kreeka keele õpetamine Põhjamaades	11
1. 2. Varauusaegsed kakskeelsed sõnaraamatud	13
1. 2. 1. Humanismiaja kreeka keele leksikonide ülesehitusest	14
1. 2. 2. Gezeliusele eeskujuks olnud leksikonid	15
2. GEZELIUS KREEKA KEELE ÕPPEJÕUNA EESTIS	19
2. 1. Kreeka keele õpetamine varauusajal Eestis ja <i>Academia Gustaviana</i> 's	19
2. 2. Johannes Gezelius ja tema töö	22
2. 2. 1. Gezeliuse elu ja töö	22
2. 2. 2. Gezelius Tartus.....	22
2. 2. 3. Gezelius Turus	25
2. 2. 4. Gezeliuse õppemetoodika	26
2. 2. 5. Gezelius kui õppematerjalide koostaja ja kirjastaja.....	27
3. LEXICON GRAECO-LATINUM	28
3. 1. Gezeliuse leksikoni ülesehitus	28
3. 2. Gezeliuse lemmad	32
3. 3. Leksikonis leiduvad viited	46
3. 3. 1. Scapula ja Gezeliuse leksikonide võrdlus	46
3. 3. 2. Viited teistele autoritele/tekstidele	53
3. 3. 3. Gezeliuse leksikoni sõnavara	57
3. 4. Leksikonis esinevad trükivead	60
3. 5. Editeerimise põhimõtted	67
KOKKUVÕTE	72

BIBLIOGRAAFIA	76
Vanatrükised.....	76
Sõnaraamatud ja andmebaasid	77
Sekundaarkirjandus	77
SUMMARY	82
LISA 1: Budé materjalide põhjal koostatud leksikonide tiitellehed	85
LISA 2: Gezeliuse „Lexicon Graeco-Latinum’i“ tiitelleht	86
LISA 3: Tähe <i>alfa</i> funktsioonid Pasori ja Gezeliuse leksikonides.....	87
LISA 4: Ühe nimisõna sissekanne Estienne’i, Scapula ja Gezeliuse leksikonides	88
LISA 5: Gezeliuse leksikoni tähe <i>alfa</i> sissekanded, mis puuduvad Scapulal	89
LISA 6: Tähtede <i>alfa</i> , <i>beeta</i> ja <i>gamma</i> semidiplomaatiline editsioon	90

LÜHENDITE NIMEKIRI

Autorid:

Bud. = Budé „Lexicon Graeco-Latinum“ / “Commentarii linguae Graecae”

Calep. = Calepino „Dictionarium“

Scap. = Scapula „Lexicon graecolatinum“

Pas. = Pasor “Lexicon Graeco-Latinum”

Muud lühendid:¹

& = et

&c. = et cetera

a. 1. = aoristum 1

a. 2. = aoristum 2

att. = attice

Acc. = accusativus

adv. = adverbium

aeol. = aeolice

Al. etym. = aliam etymologiam

Comp. = comparativum

comp. usit. = (verbum) compositum
usitatum

conj. = coniunctio

cont. = contractum

Dat. = dativus

dict. = dictum

differ. grat. = differentiae gratia

F. = futurum

faem. = faemininum/foemininum

Gen. = genitivus

h. e. = hoc est

Heb./Hebr. = hebraeo/hebraice

Heb. Hiph. = Hiph‘il (heebrea verbitüvi)

Heb. Niph. = Niph‘al (heebrea verbitüvi)

indic. = indicativum

infinit. = infinitivo

in sol. orat. = in soluta oratione (st
proosas)

interd. = interdum

interr. = interrogativum

instr. = instrumentum

inus. = inusitatum

ion. = ionice

it. = item

masc. = masculinum

med. = medium/medii

metaph. = metaphora/metaphorice

N. T. = Novum Testamentum

neg. = negativum

nom. prop. = nomen proprium

opp. = oppositum/oppositam

p. = pro

P. = perfectum

P. m. = plusquamperfectum

---

¹ Ühekordselt esinevad lühendid on avatud selles käändes, milles nad tekstis on.

part. = participium
part. postpos. = participium postpositum
pass. = passivum/passivi
pl. = pluralis
pleonast. = pleonastice
P. m. = perfectum medii
poët. = poëtica
pop. = populum
pr. = privativum (α)/privativo
praep./praepos. = praepositio
Praet. = praeteritum
prop. = propinquus
prov. = proverbium
publ. = publicus

q. = quod est
R. = radix
S. = sacra
sc. = scilicet
sign. = signum
signif. = significatio
sol. orat. = soluta oratio
subst. = substantivum
Sup. = superlativum
tanq. = tanquam v. tamquam
Th. = thema
vid. = vide
ἐπιτ. = ἐπιτατικόν (ἄ)

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö teemaks on Johannes Gezelius vanema sõnaraamatu „*Lexicon Graeco-Latinum*“² ülesehituse ja meetodi analüüs, semidiplomaatilise editsiooni koostamine *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede ulatuses ning üldisemalt 17. sajandil kreeka keele õpetamise ja sõnaraamatu kui õppematerjali uurimine, täpsemalt *Academia Gustaviana* perioodil.

Tänapäeva uurijad, nagu näiteks Antonio Rollo, Federica Ciccolella ja Martine Furno, on leidnud³, et varauusajal võeti kreeka keele õpetamisel eeskujuna ladina keele õpetamisest, võrreldes tihti kreeka ja ladina keele grammatikat. Kreeka keele õpetajad rõhutasid kreeka autorite lugemise olulisust, kuid viitasid harva sõnaraamatute kasutamisele. Siiski, vaadates kakskeelsete sõnaraamatute väljaannete arvu, võib arvata, et neil oli oluline roll õpetamispraktikas ja keeleõppes. Paraku pole seni erilist tähelepanu pööratud varauusaegsete sõnaraamatute uurimisele. Samuti on Gezeliuse leksikon jäänud kõrvale Eesti varase leksikograafia kohta käivates uurimustes, seda tõenäoliselt põhjusel, et leksikon ei ole eestikeelne (Jürviste 2025).

Info kreeka keele hariduse kohta varauusajal Rootsis, Soomes ja Eestis leidub näiteks Johanna Akujärvi, Tua Korhoneni ja Janika Pälli artiklites⁴, mis käsitlevad erinevaid meieni säilinud allikaid, kuid kahjuks ei ole veel paljusid materjale uuritud, mis aitaksid paremini mõista kreeka keele õpetamist varauusajal. Samuti on Gezeliuse tegevusi uuritud palju Soomes, näiteks Pentti Laasoneni (2008, 2012) ja Markku Leinoneni (1998) poolt, kuid tema varasemad Tartus kirjutatud õppematerjalid ei ole veel põhjalikult uuritud.

„*Lexicon Graeco-Latinum*“ trükiti esmakordselt 1649. aastal Tartus ja sellest on teadaolevalt säilinud 22 eksemplari. Kordustruktuur parandustega ilmus 1686. aastal Turus. (Kolk 2018: 145) Gezeliuse leksikon oli esimene Tartu Ülikooli ehk *Academia Gustaviana* trükikojas ilmunud

---

² *Lexicon Graeco-Latinum continens voces omnes appellativas, cum Novi Testamenti, tum Januae ling. Graecae, anno superiori hic Dorpati editae. In quo ipsum thema sequuntur ex eo derivata, haec excipiunt cum praepositione composita, tandem composita cum nomine aliisque partibus orationis. Opera & vigiliis M. Johannis Georgii Gezelii, Hebr. et Gr. ling. prof. P. ejusque impensis. Dorpati Livonorum excusum a Johanne Vogelio, Academiae Typographo, anno 1649.*

³ Rollo (2017); Ciccolella (2008); Furno (2017).

⁴ Akujärvi (2021); Korhonen (2021); Päll (2022).

sõnaraamat ning teine Rootsi kuningriigis.⁵ Nõnda oli Gezeliuse leksikon oluline nii Tartus kui ka mujal Rootsi kuningriigis ning seda tunnistas ka hilisem kordustrukki vajadus.

Kõike eelnevat arvestades on magistritööle seatud järgmised eesmärgid:

- 1) tutvustada Gezeliuse leksikoni loomiskonteksti;
- 2) analüüsida ja kirjeldada Gezeliuse leksikoni ülesehitust ja meetodit, keskendudes erinevate märksõnade ehk lemmade kirjeldusele;
- 3) võrrelda Gezeliuse leksikoni sissekandeid teiste varauusaegsete leksikonidega, millele Gezelius on viidanud, ja leida nende mõju tema tööle;
- 4) jätkata ja lõpetada terve leksikoni transkriptsioon ning valmistada semidiplomaatiline editsioon *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede ulatuses.

Leksikoni transkriptsioon sai alguse bakalaureusetööst, mille raames sai valmis tähe *alfa* transkriptsioon ja editsioon.⁶ Nii nagu bakalaureusetöös, olen magistritöös transkriptsiooni aluseks võtnud Soome rahvusraamatukogus asuva digiteeritud eksemplari (kohaviide: Reenpää Kielitiede Gezelius), kasutades võrdluseks Tartu Ülikooli raamatukogus (R Est.A 5069) ja Tallinna Ülikooli raamatukogus (X-2483) asuvaid koopiaid. Töö edenedes olen pisteliselt konsulteerinud veel nelja 1649. aasta editsiooni eksemplariga: Soome Rahvusraamatukogu (Rv. Kielitiede 3)⁷, Soome Rahvusraamatukogu (Rv. Kielitiede 3)⁸, Soome rahvusraamatukogu (Brummeriana 6032), Soome Rahvusraamatukogu (Reenpää Kielitiede Comenius) ning ühe 1686. aasta teise editsiooni eksemplariga: Soome Rahvusraamatukogu (Rv. Kielitiede 3).

Magistritöös kasutan töömeetodina ajaloolises leksikograafias kasutusel olevat võrdlevat analüüsi, mille raames püüan leida Gezeliuse „Lexicon Graeco-Latinum’i“ sissekannetes süsteemi, kirjeldada lemmade ülesehitust, leida kõrvalekaldeid ning põhjendusi nende tekkimisel. Lisaks võrdlen leksikoni teiste varauusaegsete leksikonidega, millele Gezelius on viidanud.

---

⁵ 1587. aastal ilmus Rootsi Kuningliku Kollegiumi trükikojas kolmkeelne (rootsi-ladina-kreeka) sõnaraamat: *Synonymorum libellus, ex optimis Latinae et Graecae linguae scriptoribus congestus*, kuid kõik sissekanded ei sisaldanud kreekakeelseid vasteid, seetõttu oli kreeka keele roll selles väiksem. (Korhonen 2021: 229)

⁶ Jurtšenkova, Jaana (2022). Gezeliuse leksikoni „Lexicon Graeco-Latinum“ tähe alfa editsioon. Tartu.

⁷ Kuna kahel eksemplaril on samasugune kohaviit, lisan ma *ad hoc* täpsustused a ja b: Rv. Kielitiede 3-a on puhas eksemplar ilma kasutajamärkusteta, mis on ümberköidetud Stockholmis Gustaf Hedbergi töökojas ning 1932. aastal märgitud Jyväskylä raamatukogu kogusse ja 1935. aastal Helsingi üliõpilasraamatukogu omasse.

⁸ Rv. Kielitiede 3-b on dubletina märgitud eksemplar, mis sisaldab hulgaliselt kasutajamärkusi, kuid eelmise omaniku nimi on maha tõmmatud ja väljaloetamatu.

Ülesehituselt jaguneb töö kolmeks peatükiks, mille eesmärgiks on anda lugejale võimalikult terviklik ja loogiline ülevaade materjalist. Esimene peatükk kirjeldab Gezeliuse sõnaraamatu laiemat konteksti ja jaguneb kaheks. Esimene alapeatükk keskendub kreeka keele õpetamisele varauusajal Euroopas, täpsemalt Saksamaal ja Põhjamaades. Teine alapeatükk kirjeldab üldisemalt kakskeelsete sõnaraamatute rolli keeleõpetuses varauusajal ning sõnaraamatute erinevaid ülesehituse meetodeid, lisaks tutvustab neid leksikograafe, kes on oma töödega mõjutanud Gezeliuse leksikoni.

Teine peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks, millest esimene annab ülevaate kreeka keele õpetamisest varauusaegses Eestis ja Tartus seni uuritud materjalide põhjal ning teine, mis omakorda jaguneb viieks osaks, kirjeldab Gezeliuse tegevust pikemalt Tartus, annab lühikokkuvõtte tema tegemistest pärast Tartut ning lisaks tutvustab Gezeliuse õppemetoodikat ja tema rolli õppematerjalide koostajana.

Kolmas peatükk, mis on ka selle töö mahukaim osa, jaguneb viieks alapeatükiks, millest esimene annab ülevaate Gezeliuse „Lexicon Graeco-Latinum’i“ ülesehitusest ja koostamise meetodist. Teine alapeatükk analüüsib leksikoni sissekannete ehk lemmade ülesehitust *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede näitel. Kolmandas alapeatükis võrdlen Gezeliuse leksikoni ja teda mõjutanud leksikograafide töid, peamiselt Scapula „Lexicon Graeco-Latinum’i“ (1580), samuti toon välja kõik viited, mis Gezeliuse leksikoni sissekannetes esinevad, ja analüüsin neid. Lisaks kirjeldan mõnevõrra Gezeliuse leksikoni sõnavara ja mis seda mõjutab. Neljandas alapeatükis kirjeldan trükivigu, mis leiduvad esimese trüki eksemplarides, ning võrdlen vigu eksemplaride vahel. Viies alapeatükk tutvustab Gezeliuse „Lexicon Graeco-Latinum’i“ editsioonipõhimõtteid, mille koostas *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede editsiooni koostamiseks, valides semidiplomaatilise meetodi, mille puhul üritatakse säilitada algne ortograafia, kuid teatud mööndustega. Leksikoni osalise editsiooni esitan lisades (vt Lisa 6).

1. GEZELIUSE SÕNARAAMATU LAIEM KONTEKST

1. 1. Kreeka keele õpetamine varauusajal Euroopas

Keskajal oli *lingua franca* ladina keel, mida kõneleti kirikus, milles tehti vaimset tööd ning kirjutati ümber tol ajal imetletud antiiktekste. Kreeka ja heebrea keel olid kasutusel kreeka ja juudi kogukondades Lõuna- ja Lääne-Euroopas, kuid neid ei õpitud ega kasutatud samal tasemel kui ladina keelt. 14. sajandi jooksul hakkasid Itaalia õpetlased (*litterati*) taasavastama Rooma traditsiooni ja mõistsid, et neil ei ole võimalik täielikult hoomata Rooma kultuuri päritolu ja Uut Testamenti, kui nad ei pöördu tagasi algallikate juurde ega loe neid originaalkeeles. Bütsantsi impeeriumi lagunemise tõttu liikusid paljud kreeka õpetlased Itaaliasse ning lääne haritlastel tekkis parem võimalus tutvuda kreeka kultuuriga. Paljud humanistid (*umanisti*) mõistsid, et pühade keelte õppimine tõi kaasa parema arusaamise kristlikust alustekstist ehk Piiblist ning võimaluse koostada uusi ja paremaid tõlkeid ladina keelde. (Ciccolella 2008: 75; Van Rooy et al. 2022: 17–18)

Humanismiaeg oli periood ajaloos ja kultuuris, mis leidis inspiratsiooni antiikkultuurist ja kirjandusest, kui religioossetest probleemidest said tähtsamaks ilmalikud ning keskenduti eelkõige üksikisiku arengule. Humanism tekkis Põhja-Itaalias 14. sajandil sulades kokku renessansiajastuga ning saavutades kõrgaja 15. sajandil. Alates 16. sajandist levisid humanismiideed mujale Mandri-Euroopasse, ulatudes ajaliselt 17. sajandisse. (Garin 2010: 7–8, Monfasani 2015: 1) Põhjamaades, sh Eesti aladel oli humanismi peamine levik just 17. sajandil, samas on selgelt näha, et humanismi arenguetapid, mis toimusid põhjapoolsetel aladel 17. sajandil, sarnanesid 16. sajandil Kesk-Euroopas toimunuga.

Itaalia humanism oli eriline, kuna see puutus otseselt kokku bütsantsi kultuuriga tänu kreeka õpetlastele, kes olid Osmanite keisririigi vallutuste tõttu pidanud läände põgenema. Ülejäänud Euroopa humanismil ei olnud sellist kokkupuudet, kuna Bütsantsi õpetlased eelistasid enamasti jääda Itaaliasse ja mitte liikuda edasi põhja poole. Kesk- ja Ida-Euroopasse tõid humanismi peamiselt õpetlased, kes olid õppinud Itaalias ja koolitasid seejärel uusi õpetajaid oma kodumaal. (Gastgeber 2018: 20–22, 25)

Humanismi tulekuga muutus kreeka keele roll teaduses oluliseks ja hiljem lisandus hulka heebrea keel. Renessansi ideaal *homo trilinguis*, kus kõrvuti olid klassikalised ladina ja kreeka keel ning lisaks heebrea keel, levis ka humanismiajastul. Kiriku mõju vähenemisega teaduses soovisid humanistlikud õpetlased tutvuda lähemalt klassikalise haridusega, kuid selleks oli vajalik kreeka keele oskus. (Christidis 2007: 1241) Esimene haridusasutus Kesk-Euroopas, mis pakkus heebrea ja kreeka keele tunde oli *Collegium Trilingue* Leuvenis 16. sajandi alguses, kuid veidi hiljem avati sarnased asutused ka mujal Euroopas, eriti selle saksakeelses osas, näiteks Wittenbergi ülikoolis ja Marburgi ülikoolis, samuti Pariisis asuvas *Collège Royal*'is. Kreeka ja heebrea keelt seostati omavahel tugevalt ning seetõttu asutati kreeka ja heebrea keele õppetoolid samaaegselt ja tihtipeale ühiselt. (Van Rooy et al. 2022: 21, Van Hal 2022: 88, 94)

Kreeka keele õppimise tegi keeruliseks asjaolu, et seda õpiti läbi teise võõrkeele, st kui ladina keelt õpiti tõlkides tekste rahvakeelde ja vastupidi, siis kreeka keele õppimine käis läbi ladina keele (Furno 2017: 139-140). Näiteks *Collegium Trilingue* kreeka keele õpetaja Rutgerus Rescius kasutas tekstidega töötamisel õpetamisstrateegiat *interpretatio* (seletamine), kus loengut alustati uue teksti autori ja teose tutvustamisega, tehes seejärel ladinakeelne lühikokkuvõtte loetavast tekstist ning lugedes ette lühikese katkendi kreeka keeles. Järgmisena tõlkis õpetaja katkendi sõna-sõnalt ladina keelde ning jutustas teksti ladina keeles ümber. Viimase osana selgitas õpetaja nimesid, tegelasi, grammatikat, süntaksi ning muud vajalikku, et tekstist aru saada, lõpetades loengu kokkuvõtva kõnega. (Van Rooy 2022: 192–193)

Õpilased vajasisid keeleõppeks grammatikaid, sõnaraamatuid ja tekste ning seetõttu oli ülikoolidel soov saada lähedusse trükikodasid, et neid vahendeid printida. Esiolgu juhtisid kreeka grammatikate ja tekstide väljaandmist Itaalia õpetlased, kuid need ei olnud piisavad iseseisvaks õppeks, seetõttu hakati 16. sajandi alguses Saksamaal välja andma kreekakeelseid tekste ja editeeritud grammatikaid. (Gastgeber 2018: 27, 30)

1. 1. 1. Kreeka keele õpetamine Saksamaal

Ühe tuntuma kreeka keele grammatika andis 1518. aastal Saksamaal välja Philipp Melanchthon, kes oli reformaator ja Wittenbergi ülikooli kreeka keele professor. Tema õpetajaks oli olnud Georg Simler, kes 1512. aastal andis välja mahuka kreeka keele

grammatika, mis sisaldas rohkelt õpilastele mõeldud seletusi. Melanchthoni jaoks olid olulised grammatika, dialektika ja retoorika ning ta uskus, et kreeka keelt peab õppima koos ladina keelega, kuna esimene võimaldas lugeda teadustele ja filosoofiale aluse andnud tekste algkeeles. (Ciccolella 2021: 183–185, 188)

Melanchthoni grammatika võttis eeskju kreeka ja bütsantsi grammatikatest ning renessansi autoritelt, sisaldades kreeka keele morfoloogiat alates tähtedest ja rõhkudest kuni sõnaliikideni. Süntaksit ja keerulisi teemasid Melanchthoni grammatikas ei käsitletud, kuna see oli mõeldud algajatele. Melanchthon pööras tähelepanu nendele keeleosadele, kus kreeka keel erines ladina keelest ning andis selge ja süstemaatilise reeglite ning seletuste kogumiku, koostades sõnavormide jaoks tabeleid. Samuti tutvustas ta lugejatele juba alguses originaalseid kreeka tekste, lisades peatükkide lõppu tekstikatkendeid, et õpilased saaksid kasutada oma teadmisi praktikas. Teises editsioonis tõi Melanchthon välja saksa keele olulisuse kreeka keele õppimisel ja kohandas grammatikat saksakeelsetele õpilastele. Melanchthoni grammatika oli kasutusel üle terve Euroopa, sh ka Eestis vastavalt koolikorraldusele. (Ciccolella 2021: 188–192, 198, Talve 2005: 142).

Ciccolella (2021: 202–203) on välja toonud, kuidas Melanchthoni grammatika 1518. aasta editsiooni märgitud õpilase kommentaaride (*Plimpton Notes*) järgi on võimalik kindlaks teha, missugune oli kreeka keele õpetamine ning õppimine 16. ja 18. sajandi vahel. Näiteks on võimalik sealt välja lugeda, millist meetodit kasutati kreeka keele loengutes: õpetaja luges ette lühikesi katkendeid ning tõlkis sõnu ja lauseid ladina keelde, selgitades keelekasutust sünonüümide või ümberjutustamisega, lisades kommentaare grammatika kohta. Õpetaja võis lisaks teksti ümber sõnastada või vihjata hiljem õppimisele tulevale materjalile.

1. 1. 2. Kreeka keele õpetamine Põhjamaades

Kreeka keele õpingud jõudsid Rootsi hiljem läbi reformeeritud Saksamaa ja levisid sealt teistesse Põhjamaadesse. 17. sajandi Põhjamaade haridus oli mõjutatud ramismist, mis soovitas õpetamisel kasutada vähem grammatilisi reegleid ja rohkem harjutusi ning põhines prantsuse teadlase Petrus Ramuse õpetusel (Korhonen 2021: 226). Kreeka keelt õpetati koos heebrea keelega, nagu see oli tavaks ka mujal Euroopas. Rootsis õpetati kreeka keelt juba 16. sajandi

teisel poolel, peamiselt toomkoolides, ning esimesed kreekakeelsed raamatud prinditi 1584. aastal *Collegium Regium*'is. 1593. aasta Uppsala sinodi järel muutus kreeka keel tähtsamaks ja seda hakati õpetama süsteemsemalt. (Korhonen 2021: 226)

1623. aastal rajati Västeråsi gümnaasium, mille esimeseks kreeka keele õpetajaks sai Gabriel Holstenius, kes oli õppinud Saksamaal Halle gümnaasiumis ja tutvunud seal Philipp Glaumi õpetusega. Glaumi kiirmeetoodika, mis oli populaarne Saksamaal ja Rootsis, võimaldas keele omandamist senisest kiiremini. Holstenius tõi Saksamaalt Rootsisse kreekakeelsete harjutusdispuutide tava ja lubas keele selgeks õpetada kuue kuuga, kusjuures kirjaoskus pidi tulema juba pärast kahte kuud. (Päll 2021: 94–95) Olulisteks hariduskeskusteks väljaspool Rootsit said Tartu ja seal asutatud *Academia Gustaviana* (1632), Turu *Regia Academia Aboensis* (1640), Riias asutatud akadeemiline gümnaasium (1631) ning Tallinna gümnaasium. (Päll 2021: 94–95; Korhonen 2021: 229–231)

1611. aasta Rootsi koolikorralduse määruse järgi peeti kreeka keele õppimisel oluliseks tõlkimist kreeka keelest ladina keelde ja vastupidi ning lühitekstide kirjutamist, järgides Saksamaa eeskju. Hilisemad määrused rõhutasid ka kreeka autorite jäljendamise vajalikkust õpilaste tekstides. Lisaks harjutusdispuutide tavale võeti Saksamaalt Melanchthoni eeskujul üle ka kreeka keeles luuletamine. (Korhonen 2021: 228–232)

Nõnda oli humanistlikes koolides üle Euroopa kreeka keele õppimisel tavaks, et õpetaja luges loengus ette mõne autori tekstilõigu, tõlkis selle ladina keelde ja analüüsis grammatikat. Seetõttu võib oletada, et õpetajad koostasid sõna-sõnalisi tõlkeid ning toetasid neid sobivate leksikograafiliste vahenditega. Kreeka keele õpetamisel võeti eeskju ladina keele õpetamisest, võrreldes tihti kreeka ja ladina keele grammatikat. Humanistidelt oodati esmalt antiikautorite ja kirikuisade baasteoste lugemist ning omandamist. Kreeka keele õpetajad rõhutasid kreeka autorite lugemise olulisust, kuid viitasid harva sõnaraamatute kasutamisele. Siiski vaadates kakskeelsete sõnaraamatute editsioonide arvu, võime arvata, et neil oli oluline roll õpetamispraktikas ja keeleõppes. (Rollo 2017: 26–27, Ciccolella 2008: 76, Furno 2017: 140, Gastgeber 2018: 33)

1. 2. Varauusaegsed kakskeelsed sõnaraamatud

Humanismi ajal kasutati leksikonide koostamisel erinevaid järjestamisviise, näiteks alfabeetilist (ehk tähestikulist), temaatilist ja etümoloogilist järjestust, kusjuures viimane oli tihti üles ehitatud semialfabeetiliselt. Alfabeetilist järjestust kasutati lugeja aitamiseks informatsiooni otsimisel või ka siis, kui sõna tähendus oli olulisem kui kultuuriline kontekst. Sellist ülesehitust olid eelistanud keskaja leksikograafid. (Considine 2008: 24, 41)

Tuntuim näide keskaja alfabeetilisest leksikonidest on kreeka keele seletav sõnaraamat „Etymologicum Magnum“, mille koostas tundmatu leksikograaf Konstantinoopolis 12. sajandi keskel ning selle paljud koopiad levisid Itaalias, kus 1499. aastal Veneetsias see esmakordselt prinditi. Selle leksikoni allikateks olid erinevad bütsantsi autorite grammatilised, retoorilised ja leksikograafilised teosed. (Rance 2007: 203–214, Botley 2010: 58–59) Teemaatiliste leksikonide hulgast võib välja tuua Julius Polluxi 2. sajandil koostatud teose „Onomasticon“, mis hõlmas laia valikut teemasid. Oma ülesehituselt oli see tesaurus, mis oli struktureeritud teemade kaupa mitte alfabeetiliselt ning sisaldas atika dialektis sünonüüme, fraase, erialast sõnavara ning tsitaate kirjandusest. 10-raamatuline teos ei ole originaalis tervikuna säilinud, vaid on meieni jõudnud lühendatud kujul. (Matthaios 2015: 294, Botley 2010: 58)

Oluline leksikon, mille koopiad levisid läänes, oli Suda, see oli ühisnimetus 10. sajandil bütsantsi teadlaste poolt kokku pandud leksikonidele ja entsüklopeediatele, mis sisaldas umbes 30 000 sissekannet ja toetus antiikkirjanduse käsikirjadele (Crane 2024). Kreeka leksikonid hilises antiigis ja Bütsantsis ei olnud mõeldud algajatele, vaid keerulisemate mõtete täpsustamiseks, näiteks selleks, et selgitada viiteid klassikalistele autoritele või atitsistliku keelekasutuse arendamiseks kaasaegsete autorite hulgas. (Botley 2010: 55, 61)

Humanismi ajal kujunes kreeka keele leksikograafia paralleelselt klassikalise ladina keele leksikograafiaga uusladina perioodil. Bütsantsi õpetlased tõid Itaaliasse saabudes endaga kaasa kreeka käsikirju ning 15. sajandi lõpuks tekkis Itaalias kreekakeelsete raamatute kirjastustööstus, mis aitas kaasa keele õpetamisel, kuid muud õppimisvahendid olid endiselt piiratud. Nõnda oli 16. sajandil paranenud kreeka tekstide kättesaadavus, kuid keeleõppeks vajalikud kreeka-ladina leksikonid ei suutnud sellega sammu pidada, mistõttu oli vaja koostada uusi kreeka keele leksikone ja grammatikaid. (Sandy 2014: 121)

Esimesed algupärased käsikirjalised kreeka-ladina leksikonid koostati alates 1420. aastatest. Kuna esimesed kreeka keelt õppivad õpetlased oskasid ladina keelt kõrgel tasemel ja said seetõttu kreeka lause ehitusest kergesti aru, toetudes ladina keele süntaksile, vajasisid nad vaid kreeka sõnade tähendusi ja ladinakeelseid vasteid. Nõnda olid esimesed sõnaraamatud lihtsakoelised, esitades vaid tõlget ja vähest grammatikat, kuid ajaga muutusid sõnastikud täpsemaks, lisades rohkem sünonüüme, grammatikat ja viiteid tekstidele. 16. sajandi kreeka keele sõnaraamatud kandsid peamiselt nime *Lexicon* (kr λέξις 'sõna, ütlus') mitte *Dictionarium* (ld *dictio* 'ütlus'), et rõhutada algkeelt. (Considine 2014: 253–254, Furno 2017: 140–141)

Johannes Crastonus lasi 1476. aastal Milanos trükkida esimese kreeka-ladina leksikoni „*Lexicon Graeco-Latinum*“ või ka “*Λεξικὸν κατὰ στοιχείων*“, mille eessõnas ta selgitas, et tugines leksikoni luues kreeka õpetlase Konstantinos Laskarise ja teiste töödele. Tõenäoliselt põhines tema töö mõnel varasemal käsikirjal. Leksikoni ülesehitus oli alfabeetiline, kus kreekakeelsete lemmade vasteteks olid üksikud sõnad, kuid vahel ka kaks või rohkem. Crastonus lisas lemmadele genitiivvormid, sugu näitavad artiklid, futuurumi, pluskvamperfekti ja meediumi vormid. Siiski oli see töö piiratud mahuga ja allikatele viitamine puudulik, mistõttu toimetati ja muudeti tema leksikoni hiljem mitmeid kordi. (Sandy 2014: 122, Considine 2014: 27–28, Botley 2010: 64–65)

1. 2. 1. Humanismiaja kreeka keele leksikonide ülesehitusest

Paljud humanismiaja leksikograafid valisid leksikonide koostamisel pesatähestikulise⁹ järjestuse (ingl *semi-etymological*), mille puhul olid kokku pandud tähenduslikult ja etümoloogiliselt seotud sõnad, mis omakorda olid reastatud alfabeetiliselt. Sellisel järjestusel oli neli põhjust. Esiteks oli tegemist võimsa teabehaldussüsteemiga, mida kasutasid ka tollaegsed trükkalid, kes pidid varustama suuri tekste registritega. Teiseks osutab pesatähestikuline järjestus kreeka sõnavara ajaloole ja sellele, kuidas sõnad on arenenud teistest sõnadest. Kolmandaks sunnib see lugejat mõtlema keele produktiivsusele ehk selle võimele luua suhteliselt vähestest tüvedest palju tuletatud vorme. Neljandaks tõestab see kreeka keele kõrget ratsionaalsuse astet: range tähestikuline järjestus viitab sellele, et kirjapandud keel on

---

⁹ Mõiste kohta eesti keeles vt Erelt 2007: 362.

põhimõtteliselt meelevaldne, kus nimekuju ja nimetatud asjade vahel puudub seos, pesatähestikuline järjestus viitab aga sellele, et sõnad on omavahel semantiliselt seotud. (Considine 2008: 47)

Leksikonide sissekannete lemma eesotsas seisab *thema* ehk alussõna või tüvisõna, mis on tavaliselt esile toodud tüpograafiliselt (suurtähtede, joonte jne abil). Sellele järgnevad kirjed, mis koosnevad sõna õigekirjast, hääldusest, grammatikast ning semantilistest kommentaaridest (definiitsioon, kasutus, etümoloogia). Alamlemmad on baaslemmast tuletatud väiksemad vormid, mis esindavad baaslemmast tuletatud vorme ning neid saab rühmitada pesadesse. (Hartmann ja James 1998)

Lemma *thema* ehk alussõna on varauusaegsetes leksikonides esitatud tihtipeale kanoonilisel kujul: nimisõnad esitatakse ainsuse nominatiivi vormis koos genitiivi lõpu ja artikliga, mis tähistab sõna sugu. Omadussõnade puhul esitatakse meessoos ainsuse nominatiivi vorm, millele järgnevad võimalikud nais- ja kesksõo lõpud. Verbide lemmas on märgitud esimesena indikatiivi preesensi ainsuse esimese isiku vorm, seejärel futuurumi, aoristi ja perfekti vormid. Kontraheeritud verbide puhul on esitatud kõigepealt algvorm ja seejärel kontraheeritud vorm. Viimasena esitatakse sõna tõlge ja mõnikord ka täiendav informatsioon, näiteks etümoloogia, viited tekstidele, kasutus jne. (Rollo 2017: 42)

1. 2. 2. Gezeliusale eeskujuks olnud leksikonid

Gezelius viitas oma leksikonis teiste varasemate ja kuulsate leksikograafide teostele ning suunas lugejat nendest lisainformatsiooni otsima, näiteks tekstiviiteid või sõnade täpsemaid tähendusi, kuid tõi välja ka erinevusi tema ja teiste leksikonide sissekannetes. Viiteid käsitlen täpsemalt hilisemates osades (vt ptk 3.3), kus analüüsin Gezelius leksikoni sissekannetes leiduvaid viiteid teistele leksikograafidele. Käesolevas alapeatükis olen andnud ülevaate nendest leksikonidest ja autoritest, kellele Gezelius viitas.

Üks Gezeliusale aluseks olnud leksikograafidest oli Ambrogio Calepino (c. 1440–1510), teise nimega Ambrosius Calepinus ja tema „Dictionarium“, millele Gezelius viitab neli korda. Calepino teos oli 16. sajandil üks levinumatest alfabeetilistest sõnaraamatutest, mille

kordustrukid ilmusid 18. sajandi alguseni, kokku 211 editsiooni. See oli eriti tuntud oma viidete poolest, sest Calepinol õnnestus lisada oma sissekannetesse näiteid antiikautoritelt. Sellist viitamist olid ka varasemad leksikograafid soovinud luua, kuid varem polnud see õnnestunud. (Considine 2008: 29)

Calepino sõnaraamat ilmus esmakordselt 1502. aastal ainult ladinakeelse seletava sõnaraamatuna, kuid 1509. aastal avaldati see uuesti koos parandustega juba neljas keeles. Esialgu lisandusid kreeka, heebrea ja itaalia keel, hiljem teised rahvakeeled (st kaasaegsed keeled e vernakulaarid), seda aga eriti pärast Calepino surma, mil teised õpetlased tema sõnaraamatut edasi arendasid. Selliseid mitmekeelseid sõnaraamatuid hakati nimetama tema järgi „Calepinusteks“. (Soldi Rondinini ja De Mauro 1973) Gezelius viitab Calepinole oma leksikonis, kuid millist sõnaraamatu trükki ta kasutas, pole teada.

Gezeliuse leksikoni sissekannetes võib näha viiteid prantsuse õpetlasele ja humanistile Guillaume Budé'le (1467–1540), teise nimega Budaeus, kelle üks kuulsamaid teoseid oli 1529. aastal avaldatud „*Commentarii linguae graecae*“, millest 1530. aastal ilmus Saksamaal kordustruk. Esialgses väljaandes oli umbes 7000 kreeka sõna selgitust, kuid hilisemas 1548. aasta editsioonis, mis oli avaldatud postuumselt, leidis umbes 9000 sissekannet. Budé materjalide põhjal kujunes alus uute leksikonide jaoks ning uus standard humanistidele. (Sanchi 2021: 18–23, Considine 2008: 37–38)

Budé „*Commentarii linguae graecae*“ oli varustatud kreekakeelse indeksiga, mis võis hiljem olla abiks teistele autoritele sõnaraamatute koostamisele. Selle esimene osa oli pühendatud juriidilisele terminoloogiale, kuid see laienes ka kreeka nimisõnade käsitlusele, teine osa aga keskendus verbitüvedele, selleks et tuua välja Budé seisukoht, et kreeka keel põhineb verbidel. Budé otsustas loobuda alfabeetilisest järjestusest ja koostas süsteemi, kus verb oli esitatud alussõnana ning sinna juurde lisandusid sellest tulenevad nimi- ja omadussõnad. Sellist tüvedel põhinevat süsteemi kasutas Budé ainult osaliselt, kuid hilisemad leksikograafid võtsid selle üle ja seetõttu võib Budé süsteemi pidada pesatähestikulise järjestuse eelkäijaks. (Sanchi 2021: 24, Considine 2008: 34)

Budé tööde põhjal avaldati kaks leksikoni: esiteks avaldasid Charlotte Guillard ja Guillaume Merlin 1552. aastal Pariisis leksikoni, mis oli koostatud viis aastat varem surnud Jacques Toussain'i poolt, kes oli Budé õpilane ja töötas õpetlase avaldamata materjalidega (Budé 1552);

teise leksikoni avaldas Claude Baduel 1554. aastal Genfis (Budé 1554), mis oli väidetavalt Budé isiklikel märkmetel põhinev, kuid sarnanes vägagi 1552. aastal avaldatud leksikoniga (vt Lisa 1). Leksikonide peaautoriks on märgitud siiski Budé, kuna tema materjalid olid nende tööde aluseks. (Sanchi 2021: 18–23, Furno 2017: 145, Considine 2008: 37–38)

Gezelius viitab Budé'le, kuid ei maini, missugust õpetlase teost ta kasutab, kas postuumselt avaldatud teost “Lexicon Graecolatinum” või kuulsat “Commentarii linguae graecae”, mis oli olemas 17. sajandil näiteks Turku ülikoolis (Korhonen 2021: 238) ja võis ka leiduda *Academia Gustaviana*'s.

Budé sõnatüvedel põhineva süsteemi võttis üle humanismiaja kõige silmapaistvam kreeka keele leksikograaf Henri Estienne (1528–1598), teise nimega Henricus Stephanus (ka Henri II Estienne), kes avaldas 1572. aastal oma ükskeelse kreeka keele „Thesaurus graecae linguae“, mis oli inspireeritud tema isa Robert Estienne'i tööst “Thesaurus latinae linguae” ning oli sarnaselt ülesehitatud (Considine 2014: 255–256, Furno 2017: 149–150). “Thesaurus graecae linguae” koosnes rohkem kui 4000 leheküljest ja kirjeldas umbes 64 000 sõna ning sisaldas huvitavat autobiograafilist eessõna, kus Estienne võrdles oma tööd leksikograafina Heraklese, Sisyphose ja Aeneasega ning hoiatas, et selle töö lühendamine oleks häbiväärne nii talle kui ka lühenduse tegijale. „Thesaurus graecae linguae“ oli mõeldud kogu antiikaja ja osaliselt ka kristliku kreekakeelse sõnavara jäädvustamiseks. (Estienne 1572: 10, Considine 2008: 77–83).

Estienne koostas leksikoni etümoloogiatele toetaval järjestusprintsiiibil, kus ta reastas alfabeetiliselt alussõnad, millele liitis tuletised, ja lisas info leidmise hõlbustamiseks tesauruse lõppu alfabeetilise indeksi. Nõnda sai lugeja otsida välja vajaliku sõna leksikoni lõpust ja seejärel liikuda lemma ja seda illustreerivate antiiktekstide tsitaatide juurde, milles kasutati sõna erinevaid vorme. Selline ülesehitus aitas kaasa sõna kultuurilise tähtsuse mõistmisele. Henri Estienne'i “Thesaurus” täitis ükskeelsete sõnaraamatute vajaduse ning nüüd oli ruumi vaid kakskeelsetele sõnaraamatutele, mis oleksid mõeldud kreeka keele algajatele ja õppijatele. (Estienne 1572: 10, Considine 2008: 77–83, Furno 2017: 149–150)

Estienne'i tesauruse väljaanne oli paratamatult kallis, seetõttu avaldas Johannes Scapula (c. 1540–1600) Lausanne'is vaatamata Estienne'i hoiatustele 1580. aastal Baselis oma leksikoni, mis oli sisuliselt Estienne'i teose kokkuvõte. Scapula oli töötanud Genfis Estienne'i heaks ning parandanud tema tesauruse korrektuuripoognaid (Furno 2017: 150). Scapula kirjutas oma

leksikoni eessõnas, et laenas tesaurusest ja tunnustas Estienne'i tööd, kuid see eksitas lugejat, sest vähendas Estienne'i rolli. Siiski oli Scapula leksikon kasulik kreeka keele õppimise vahend ning seda avaldati paljudes trükkides 16.–19. sajandi jooksul. (Considine 2008: 95, Considine 2014: 256) Nõnda sai see ka Gezeliuse eeskujuks, kuigi viiteid Estienne'i tesaurusele Gezeliuse leksikonist ei leidu.

Lisaks on Gezeliuse sissekannetest näha viiteid saksa päritolu filoloogi Georg Pasorile (1570–1637), kes koostas 1619. aastal lühikese Uue Testamendi leksikoni “Lexicon Graeco-Latinum”, kasutades Estienne'i *Thesaurus*'t ja Scapula leksikoni ning võttes sealt üle materjali, mis oli seotud Uue Testamendiga (McClintock ja Strong 1880: 727, Hasselbrook 2011: 51).

Eelnevalt mainitud leksikograafide mõju üksteisele võiks illustreerida Lisa 4, kus on näha ühe lemma sissekanne Estienne'i tesauruses ning Scapula ja Gezeliuse leksikonides¹⁰. Samuti võib selle näite puhul märgata iga järgneva leksikograafi soovi olla kokkuvõtlikum ja lühem sissekannete esitamisel. Nõnda oleks huvitav analüüsida leksikograafide mõju järgnevatele autoritele. Estienne'i mõju Scapulale ja Gezeliusele ei ole käesoleva töö raames võimalik välja selgitada, kuid Scapula mõju Gezeliusele on kirjeldatud peatükis 3.3.1.

---

¹⁰ Lehitsedes Pasori leksikoni, ei leidnud ma sealt lemmat *γαλέη*, on võimalik, et see nimisõna on mõne teise sissekande all või on Pasor selle välja jätnud, kuna see nimisõna ei esine Uues Testamendis.

2. GEZELIUS KREEKA KEELE ÕPPEJÕUNA EESTIS

2. 1. Kreeka keele õpetamine varauusajal Eestis ja *Academia Gustaviana*'s

17. sajandil saavutas Rootsi võimu Eesti aladel, kus Põhja-Eesti moodustas Eesti kubermangu ning Lõuna-Eesti, Põhja-Läti ja hiljem ka Saaremaa moodustasid Liivimaa kubermangu. Rootsi omas suurt mõju ka mujal Kesk-Euroopas. Rootsi mõju oli tunda ka hariduse alal, nimelt kujunesid reformatsiooni ajal välja koolikorralduse alused, mis mõjutasid Eesti hariduse sisu mitu sajandit (Laul 1989: 73, Andresen 2003: 99). Rootsi kiriku juhtimisel hakati 17. sajandil tegelema Eesti rahva kasvatamise ja distsiplineerimisega, mistõttu hakati uusi koole rajama (Talve 2005: 141). Samuti oli hariduse eesmärgiks kirikuteenijate järelkasv ja haritud ametnike väljaõpetamine (Laul 1989: 73). Koolide algastmeks oli triviaalkool, kus õpetati peamiselt ladina keelt, kuid ka teisi aineid. Vana-Kreeka eeskujul hakati järgmist astet nimetama gümnaasiumiks, kus jätkati dialektika ja retoorika õppimist ning antiikautorite lugemist. Mõlema kooli peamisteks õppeaineteks olid klassikalised keeled ehk peamiselt ladina keel, vähemal määral kreeka keel ning mõnikord ka heebrea. Gümnaasium valmistas soovijaid ette viimaseks astmeks ehk ülikooliks. (Andresen 2003: 102, Laul 1989: 76–78)

Tallinnas tegutses sajandi alguses linna- ehk triviaalkool, mille raad oli kehtestanud koolikorraldusega 1600. aastal neljaklassiliseks. Siiski tegutses selles triviaalkoolis juba sel ajal viis klassi, mille noorimas klassis toimus õppetöö saksa keeles. Neljandas (*quarta*) klassis alustasid osad õpilased ladina keele omandamist ning need, kes edasiõppimist ei plaaninud, õppisid arvutamist. Kolmandas (*tertia*) klassis õpiti ladina keelt edasi rooma grammatiku Donatuse üldkasutatava ladina keele õpikuga ning katsetati suulisi ja kirjalikke tõlkeid nii ladina kui ka saksa keelde. Teise (*secunda*) klassi pääsemiseks pidi õpilane olema omandanud kõikide näitesõnade käänamise ja pööramise, võrdlusastmete moodustamise ning mõistma Corderiuse „Dialogide“ esimest raamatut. *Secunda*'s omandati ladina keelt Melanchthoni grammatika põhjal kirjutatud Chytraeuse grammatikaga, mille tulemuseks pidi olema ladina keele vaba valdamine kõnes ja kirjas. Viimasesse (*prima*) klassi pääsemiseks oli vajalik sooritada avalik kirjalik ja suuline eksam. *Prima* klassis viimistlesid õpilased Cicero, Ovidiuse, Terentiuse ja Vergiliuse abil oma ladina keele oskust ning harjutasid ka kreeka keelt, mis pidi neid ette valmistama ülikooliõpinguteks. Linnakooli lõpetasid õpilased tavaliselt 18.–20.

aastaselt ja said seejärel asuda ülikooli õppima. (Talve 2005: 142–143, Laul 1989: 99–101, Klöcker 2014: 185, Päll 2021: 105–106)

1631. aastal asutati Tallinnas gümnaasium, mis oli algselt neljaklassiline ning kus õppetöö toimus ladina keeles, kuid seal õpetati ka kreeka ja heebrea keelt, teoloogiat, loogikat, füüsikat, eetikat, poliitikat, retoorikat ja ajalugu. Gümnaasiumi juurde rajati 1634. aastal ka trükikoda. Tartus oli 1630. aastatel kaks kooli: Tartu akadeemiline gümnaasium ning Tartu raele alluv linnakool. Nii nagu linnakooliski oli gümnaasiumi peamisteks õppeaineteks klassikalised keeled. Nõnda pidid kõik professorid oma põhiainete kõrvalt õpetama ka ladina keelt, kuna õppetöö toimus vaid selles keeles ja kooliüritused olid ka tihti ladinakeelsed. (Talve 2005: 142–143, Laul 1989: 101)

Tartu gümnaasium korraldati Rootsi kuninga Gustav Adolf II valitsusajal 1632. aastal ümber ülikooliks ja Tartu ülikoolile (*Academia Gustaviana*) anti samasugused privileegid, mis olid Uppsala ülikoolil (Constitutiones 2015: 9). *Academia Gustaviana*'s oli 11 professuuri ning üliõpilasi kokku 1016, kelle hulgas oli kõige rohkem rootslasi ja soomlasi (Talve 2005: 146–147, Piirimäe 1982: 65). *Academia Gustaviana*'s avati neli teaduskonda: filosoofia-, usu-, õigus- ja arstiteaduskond (Constitutiones 2015: 85). Ülikooli juurde rajati ka trükikoda (Jaanson 2000: 21). Protestantliku ülikooli eesotsa sai Johan Skytte, kes oli ramismi pooldaja ja seetõttu sai ülikoolis populaarseks Jan Amos Komenský õpetamisteooria (vt ptk 2.2.2), mis lähtus looduspärasuse printsibist ja mida kasutati ka Tallinna gümnaasiumis. Selle õpetamisteooria põhjal anti *Academia Gustaviana*'s välja õpikuid. (Talve 2005: 145, Andresen 2003: 104, Piirimäe 1982: 183)

Ülikooli sisseaamiseks tuli osata ladina keelt ning omada eelteadmisi filosoofiast. Sisseastujate teadmisi kontrollis ülikooli rektor koos filosoofia dekaaniga (Constitutiones 2015: 105). Ladina keele oskust eeldati igalt õpilaselt, kuna selles kirjutati dissertatsioone ja peeti loenguid, samuti soovis ülikool, et üliõpilased ja professorid suhtleksid omavahel ainult ladina keeles (Constitutiones 2015: 107). Seetõttu ei olnud ülikoolis eraldi ladina keele professorit, kuna see oskus tuli õpilastel saada gümnaasiumist. Siiski ei vullanud kõik sisseastujad ladina keelt vabalt ning selle parandamiseks soovitati õpilastel teha stiiliharjutusi (Päll 2013: 222–224)

Kõik üliõpilased pidid oma õpinguid alustama filosoofiateaduskonnas, mis pidi tagama haritlaste vaimse ühtsuse (Constitutiones 2015: 85). Filosoofiakraadi saamiseks läks aega kuus aastat, mille jooksul pidid üliõpilased läbima aineid sellistes teemades, nagu matemaatika, idakeeled, kreeka keel, ühiskonna- ja riigifilosoofia, ajalugu, retoorika, poeetika ja loogika, hiljem alates 1637. aastast liideti mõned ained omavahel kokku ja nõnda said ühendatud ka kreeka ja idakeeled (Sild 1932: 20, Constitutiones 2015: 136). Filosoofiateaduskonnas pöörati suurt rõhku klassikalistele ja idakeeltele, kusjuures vanakreeka keelt oli vaja Uue Testamendi uurimiseks, aga ka antiikautorite ja kirikuisade tööde lugemiseks (Constitutiones 2015: 153). Seetõttu oli kreeka keele loengute plaanis Uue Testamendi, kirikuisade raamatute ning teiste tekstide lugemine, peamised autorid olid Homeros, Euripides, Pindaros, Theokritos, Sophokles ning Gregorius Nazianzist (Constitutiones 2015: 153). Heebrea keele grammatikat õpiti tundma Vana Testamendi kaudu. Lisaks õpetati akadeemias ka uusheebrea, süüria ja kaldea keelt (Constitutiones 2015: 152).

1651.–1652. aasta loenguplaanide¹¹ järgi tegeles kreeka ja heebrea keele professor Ericus Holstenius esimese kahe nädala jooksul kreeka keele grammatika reeglite seletamisega ning asus seejärel Uue Testamendi, „Janua Linguarum’i“ ja antiikautorite analüüsi juurde. Samasugune plaan oli ka seoses heebrea keelega, kus peale kahenädalast reeglite õppimist, pidi professor jätkama mõne Piibli teksti analüüsiga. 1653. aasta alguses oli Holsteniusel plaanis lõpetada Trosti grammatika ja seejärel asuda Taaveti psalmide analüüsi juurde. Kreeka keele loengutes pidi ta lõpetama Komenský „Janua Linguarum’i“ ja asuma Goliuse grammatika juurde. Nendest kahest loenguplaanist on näha, et keelte õppimise ajal tehti kõigepealt selgeks grammatika ning seejärel kasutati reegleid tekstinäidete uurimisel. (Vasar 1932: 182, 184)

Keelte harjutustunnid olid üliõpilastele kohustuslikud ning õppimise juurde kuulus ka kõnede ja värsside kirjutamine (Constitutiones 2015: 157). Ülikooli põhikiri sätestas, et üks loengukursus kestis tavaliselt kuni aasta, kuna nõnda tagati materjali ülevaatlikus ja selgus (Constitutiones 2015: 145). Kuigi kreeka ja heebrea keele jaoks olid eraldi professorikohad, nagu oli kombeks teistes Rootsi kuningriigi ülikoolides, siis juba varastest ülikooli aastatest olid need kaks professori ametikohta ühendatud ja hiljem kinnitati see ka ametlikult. (Piirimäe 1982: 200, Akujärvi 2021: 256, Päll ja Põldsam 2022: 234)

---

¹¹ 1651.–1652. õppeaasta loenguplaanid on käsikirjalised (Vasar 1932: 181–182) ja 1653. loenguplaan on trükitud (Vasar 1932: 184).

2. 2. Johannes Gezelius ja tema töö

2. 2. 1. Gezeliuse elu ja töö

Johannes Georgii Gezelius (1615–1690) oli rootsi päritolu haridustegelane, teoloog ja filoloog, kelle üks olulisemaid rolle oli hariduse ja piiblitõlke edendamine Soomes ja Rootsis ning õpikute kirjutamine. Ta oli pikalt seotud ka *Academia Gustaviana*'ga Tartus. Gezelius sündis Västeråsi lähisel Gesalas, Romfartuna vallas, Västmanlandis, Kesk-Rootsis talupoja perekonda (Laasonen 2008). Ta alustas õpinguid Västeråsi piiskopi Johannes Rudbeckiuse poolt 1623. aastal asutatud mainekas klassikalise suunitlusega Västeråsi gümnaasiumis, kus tema kreeka keele õpetaja oli Gabriel Holstenius (Päll 2018: 72, Päll 2020: 422, Korhonen 2018: 160). 1637. aastal jätkas Gezelius õpinguid Uppsala ülikoolis, kus tol ajal oli kreeka keele professoriks Johannes Laurentii Stalenus, kes innustas õpilasi mitte ainult kirjutama kreeka keeles, vaid ka rääkima (Korhonen 2018: 160).

Aasta hiljem 23. veebruaril 1638 asus Gezelius õppima *Academia Gustaviana*'sse Tartus. Pärast magistrikraadi omandamist 1641. aastal sai Gezelius 1642. aastal idakeelte ja kreeka keele professoriks (*professor linguarum Orientalium et Graecae*) ning 1645. aastal sai ta Liivimaa ülemkonsistoriumi assessoriks. 1649. aastal lahkus Gezelius kuninganna Kristiina palvel Tartust tagasi Rootsi, kuigi ametlikult kandis ta professori ja ülemkonsistoriumi assessori tiitlit ka veel 1650. aastal. Naastes oma kodulinna, keskendus ta tegevusele teoloogia lektorina Västeråsi gümnaasiumis ja sai preestriks Stora Skedvis. Gezelius jätkas teoloogiaõpinguid ja sai 1661. aastal Uppsalas teoloogiadoktoriks, alates 1660. aastast oli ta Liivimaa superintendent ja 1664. aastast Turu piiskop ja sealse akadeemia asekancler. (Friedenthal ja Päll 2017: 205–206, Laasonen 2008)

2. 2. 2. Gezelius Tartus

Gezelius keskendus Tartus olles Piibli keelte õpetamise arendamisele ja õppematerjalide koostamisele. Näiteks seostuvad *Academia Gustaviana* perioodil peetud 35 kreekakeelset disputatsiooni vaid Gezeliuse tööga ning hilisemal ajal leiame vaid ühe näite tema järeltulija

(Ericus Holsteniuse) disputatsioonist. Tartu-perioodil täitis Gezelius ühe korra ka akadeemia rektori kohuseid, mida tõendab nii talle pühendatud Emajõe Muusade kogumik kui ka sel ajal tema poolt antud allkirjad ning tiitlid väljastatud luuletustes ja muudes trükistes (Päll 2003: 27). Gezeliuse töö erakorralise teoloogiaprofessorina, mida mainivad mitmed allikad, ei ole tõestatud, sest *Academia Gustaviana*'s oli vaid kaks teoloogiaprofessuuri, professoriteks Andreas Virginius ja Salomon Matthiae. Siiski oli Gezeliusel lubatud eraviisiliselt teoloogia teemasid käsitleda, mida näitab 1648. aastal peetud teoloogia põhiküsimusi käsitleva dispuudi käsikiri, mis on säilinud Uppsala ülikooli raamatukogus. Seega võis Gezeliusel tollal olla teoloogia adjunkti positsioon, kelle kohustused olid sarnased erakorralise professori omadega. (Friedenthal ja Päll 2017: 206–207, Päll ja Põldsam 2022: 240)

Tartus suhtles Gezelius sõpruskonnaga, kes näisid olevat loodusfilosoofilise maailmakäsitluse pooldajad ja Komenský õpetustest mõjutatud ning kelle hulka kuulusid Heinrich Hein, *Academia Gustaviana* õigusteaduse professor ja Georg Stiernhielm, Tartu õuekohtu asepresident (Leinonen 1998: 36, Piirimäe 1982: 183–184). 1645. aastal oli Gezelius teadaolevalt Heinrich Heini reisikaaslane Toruñi (Thorn) religioonikõnelustel, kus üritati saada kirikute vahel lepitust, ning seal tutvus Gezelius ilmselt ka Johann Amos Komenský'ga, kelle pedagoogilised põhimõtted said talle väga oluliseks (Laasonen 2012).

Gezeliuse tegevus Tartus on seotud eeskätt kreeka keele õpetamise edendamisega ja pedagoogiliste eksperimentidega. Dispuudid ja avalikud kõned olid tähtsad osad õppetööst, kuna Gezelius oli Komenský keeleõpetuse põhimõtete järgija, mistõttu pidas ta vajalikuks keele aktiivset kasutamist, nagu ka tema õpetajad Rootsis. Eesistuja (*praeses*'e) kohustus oli vastutada disputatsiooni eest, valides teemad ja esinejad, kuid tihtipeale kirjutas professor ise tekstid valmis ja lasi üliõpilastel neid esitada. Nõnda tegi ka Gezelius. (Päll 2020: 425–427)

Gezeliuse juhendatud disputatsioonid jagunevad kahte rühma. Esimesse rühma kuulub 9-disputatsiooniline seeria Püha Vaimu kohta, mis kanti ette aastatel 1644–1647 ja millest on säilinud vaid seitse.¹² Teise rühma moodustab seeria, kuhu kuulub 28 disputatsiooni (Jaanson 617–644) erinevatel teoloogilistel teemadel, millest on säilinud vaid tiitellehed. Neid

---

¹² 1644. aastal 3 disputatsiooni (421-423), vastajateks Ericus Hareckman, Henricus Hierzelius, Laurentius Mellerus; 1646. aastal 2 disputatsiooni (492-493), vastajateks Ericus Holstenius, Christianus Jheringius; 1647. aastal 2 disputatsiooni (534-535), vastajateks Elias Enoch, Ericus Munthelius.

disputatsioonid esitasid Gezeliuse üliõpilased avalike harjutustena.¹³ Mõlemas disputatsioonis seerias osales ainult kaks õpilast: Ericus Munthelius ja Christianus Jheringius, kusjuures viimane oli Tallinna piiskopi poeg ja seetõttu oodati temalt tulevikuperspektiivide tõttu rohkemat. Teiste seas võttis osa ühe dissertatsiooniga Gezeliuse mantlipärija Ericus Holstenius (Jaanson 492) ja tema vend Georgius Gezelius (Jaanson 624). 1650. aastal andis Gezelius välja veel ühe kreekakeelse disputatsiooni teoloogia teemal, see esitati Stockholmi gümnaasiumis ja oli pühendatud kuninganna Kristiinale. (Jaanson 2000, Friedenthal ja Päll 2017: 195, Päll 2003: 25–26, Päll ja Põldsam 2022: 253)

Tartus andis Gezelius välja viis keeleõpikut: 1646. aastal avaldas ta toleaege kaanoni järgi tarkusekirjanduse antoloogia koos proosatõlgetega ladina keelde „Poemata Pythagorae, Phocylidis et Theognidis: cum versione latina...“, mida hiljem tõenäoliselt kasutas ka tema mantlipärija Ericus Holstenius oma loengutes. 1647. aastal andis Gezelius välja oma ühe kuulsaima teose „Grammatica Graeca“, mis oli koostatud suuremast kogust ja kohandatud Uue Testamendi grammatikaga ning millest hiljem avaldati veel ligikaudu 30 kordustrukki (Kolk 2018: 145). Samal aastal avaldas ta ka Martin Trosti heebrea keele grammatika lühendatud versiooni „Grammaticae Trostianae epitome“, mille jaoks oli ta muretsenud juurde heebrea tähti *Academia Gustaviana* trükikotta (Jaanson 2000: 31, Päll ja Põldsam 2022: 243).

1648. aastal ilmus Gezeliuse sulest J. A. Komenský „Janua Linguarum’i“¹⁴ editsioon koos uue kreekakeelse tõlkega, mis sai *Academia Gustaviana* põhiliseks kreeka keele õppevahendiks (Kolk 2018: 145). „Janua linguarum“ avaldati esmakordselt 1631. aastal ja see põhines Komenský pedagoogilistel ja kasvatuslikel põhimõtetel, mida ta kasutas õpetamisel Leznos, Poolas, kus ladina teksti kõrval oli täpne paralleeltõlge tšehhikeeles. (Leinonen 1998: 39)

1649. aastal ilmus Gezeliuse „Lexicon Graeco–Latinum“, mille pühenduses ülistas ta kuninganna Kristiinat tema kreeka keele huvi pärast (Päll 2003: 25). Gezeliuse leksikon on üks

---

¹³ Olaus Bergius (1), Arnoldus Mahlsted (2), Jonas Ficinus (3), Georgius Gezelius (4), Ericus Munthelius (5), Christianus Jheringius (6), Laurentius Stalenus (7), Zacharias Koch (8), Johannes Kreiling (9), Gudmundus Lidenius (10), Andreas Hellenius (11), Sueno Andreae (12), Ericus Golstenius (13), Nicolaus Balckius (14), Laurentius Wallerius (15), Johannes Andreae (16), Johannes Falck (17), Petrus Virgander (18), Sueno Tokelius (19), Olaus Sundelius (20), Petrus Byringius (21), Petrus Horn (22), Thomas Bergius (23), Bernhard Lohman (24), Simon Hodensius (25), Daniel Oeslovius (26), Ernestus Gerlachius (27), Johannes Schaepperus (28).

¹⁴ Gezeliusel „Janua Linguarum“, siin töös kasutan tänapäeva ladina grammatika järgi normaliseeritud nimekuju.

paremini säilinud 17. sajandi Tartu trükistest, teadaolevalt on sellest säilinud 20 eksemplari¹⁵. Gezelius avaldas kõik raamatud omal kulul ja pidi arvatavasti neid ka ise müüma. Leksikonist ilmus ka kordustruk 1686. aastal Turus (ld *Abo*), ilma õnnitlusuuletusteta ja pühenduseta kuninganna Kristiinale. (Kolk 2018: 145, Gezelius 1686)

Lisaks õpetamisele kirjutas Gezelius ka juhuluuletusi nagu ka paljud teised Tartu professorid ja üliõpilased. Gezelius oli Tartus kreekakeelse luule kirjutamise eestvedajaks. Alates professoriks saamisest kuni Tartust lahkumiseni kirjutas ta igal aastal vähemalt ühe kreekakeelse luuletuse, avaldades kokkuvõttes kolmandiku *Academia Gustaviana* aegsest kreekakeelsest luulest: teadaolevalt avaldas ta Tartus 31 juhuluuletust (neist 25 kreeka keeles), mis esinevad kaheksas pühendkogumikus, sealhulgas 21 gratulatsiooni dissertatsioonidele. (Päll 2018: 27, Päll ja Valper 2014)

2. 2. 3. Gezelius Turus

Turus oli Gezeliuse eesmärk pastorite õpetuse parandamine ja edendamine, kuid samal ajal tegeles ta ka koolide ja hariduse arendamisega. 1683. aastal avaldas ta „Methodus informandi“, kus ta tutvustas Komenský õpetust Soome koolidele. Tema pedagoogika kohaselt oli oluline õpetamise selgus ja kasulikkus, aga ka õpilase leebe ja lahke kohtlemine, tulemuseks õnnelikud ja rahulolevad õpilased, kes soovisid tööd teha. Turus avaldas Gezelius ka Lutheri katekismuse „Yxi paras lasten tawara“, mida kasutati Rootsi ja Soome koolides 19. sajandini ja trükiti umbes 80 kordustrukki. Lisaks mainitud õpikutele avaldas ta ülikoolis õpetamise jaoks mitmeid teoseid, näiteks „Encyclopaedia synoptica“ (1672. aastal), mis sisaldab erinevatest allikatest pärinevat ülevaadet kõigist distsipliinidest, mida tuli õppida (Laasonen 2012). Gezelius jätkas ka kreeka keele õppevahendite väljaandmist ning Turus ilmusid „Grammatica Graeca“ (1675), „Poemata Pythagorae“ (1676) ja leksikoni (1686) kordustrukid, lisaks „Fabulae Aesopi“ (1669). Lisaks andis Gezelius välja Aisopose valmide kogumiku ja Uue Testamendi perikoopide väljaande. (Kolk 2018: 145, Korhonen 2004: 475, Korhonen 2018: 163).

---

¹⁵ Pärast Kaspar Kolgi (2018) artikli välja tulemist leidsin Helsingi Rahvusraamatukogus töötades (10.10.2024) ühe seni teadmata leksikoni eksemplari (Brummeriana 6032), mis oli kokkukõidatud Gezeliuse „Janua Linguarum“i“ eksemplariga. Lisaks leidis Janika Päll info ühe eksemplari müügi kohta internetiportaalis. Nõnda on leksikonist teadaolevalt säilinud 22 eksemplari.

Gezelius uskus trükisõna tähtsusesse rahvaõpetuses. Ta andis üksikasjalikke juhised koguduseraamatute hankimiseks ja haldamiseks. Tema ambitsioonikaim eesmärk oli mitmekõiteline Piibli väljaanne kommentaaridega, mille ta soovis välja anda koos pojaga, kuid töö venis, kuna Gezeliusel oli plaan muuta Piibli tõlget ja parandada seda alusteksti järgi. Selline otsus tekitas paljudes lahkavumusi. Kahes osas Uus Testament ilmus alles pärast Gezeliusel surma, 1711. ja 1713. aastal, algteksti kohta käivad täpsustused olid lisatud märkustesse. Vana Testamendi väljaande lõpetas alles tema lapselaps Johannes Gezelius noorim. (Laasonen 2012)

2. 2. 4. Gezeliusel õppemetoodika

Gezeliusel õpetamismetoodikat iseloomustas looduspärasuse printsiip, mille ta võttis üle Komenský õpetamisteooriast (Andresen 2003). Gezeliusel jaoks oli oluline, et õpilased oleksid motiveeritud ning töötaksid entusiastlikult. Kuigi ta uskus, et õpetajal on aine vahendamisel oluline roll, on õpetamine ilma õppija aktiivse panuseta mõttetu. Teadmiste omandamiseks ja teemade mõistmiseks peab õpilane ise uurima nähtusi ja tegema jõupingutusi teadmiste ülesehitamiseks. Gezeliusel meetodi eeldus oli, et õpetaja tegi õpilastele kättesaadavaks teemade alused ja esitas nähtuste omavahelisi seoseid, kohandades neid vastavalt õpilasele. (Leinonen 1998: 53–54)

Oma õpikutes ja sõnastikes püüdis Gezelius rakendada põhimõtet, et ideaalne õppematerjal on samal ajal võimalikult rikkalik, kuid ka piisavalt piiratud. Gezelius nõustus Komenský õpetusega, et teadmiste kvantiteet peab olema piiratud, samas kui selle kvaliteet peab suurenema võimalikult palju, kuna inimese võime töödelda korraga suurt hulka teavet on piiratud. Grammatikad, mis ei austa seda mõtet, takistavad õpilaste iseseisvat õppimist ja selle edenemist. Komenský arvates peaksid grammatikad olema kergesti mõistetavad, ülevaatlikud ning praktikas kiiresti rakendatavad. Nõnda kasutas Gezelius oma sõnastiku ja grammatikate puhul varasemaid autoreid eeskujuna, lühendades neid ja koostades kokkuvõtlikku õppematerjali. (*ibid.*)

2. 2. 5. Gezelius kui õppematerjalide koostaja ja kirjastaja

Gezelius uskus kindlalt trükisõna tähtsusesse ja mõistis õigete õppematerjalide vajalikkust keelte õppimisel ning avaldas juba Tartus õpetades neli õpikut kreeka ja ühe heebrea keele õppimiseks, mida kasutas hiljem tema mantlipärija E. Holstenius loengute pidamisel. Gezelius avaldas oma raamatuid *Academia Gustaviana* trükikojas, kus alates 1643. aastast oli trükkaliks Johan Vogel, kes trükkis kõik Gezeliuse Tartu teosed (Puksoo 1932: 25). Siiski ei avaldanud Gezelius oma teoseid ülikooli rahadega, vaid lasi need trükkida omal kulul (Kolk 2018: 155). 17. sajandi *Academia Gustaviana* õpikutele oli omane *quarto* või *octavo* formaat, kusjuures Gezelius avaldas kõik oma õpikud *octavo* formaadis, mis oli odavam ja väiksem variant. Nõnda oli see leksikon kättesaadavam ja taskukohasem kui mõni muu toleaeagne sõnaraamat. See asjaolu kinnitab fakti, et Gezelius hoolis õpilaste edusammudest ning soovis neile luua sobilikke õppematerjale. (Jaanson 2000)

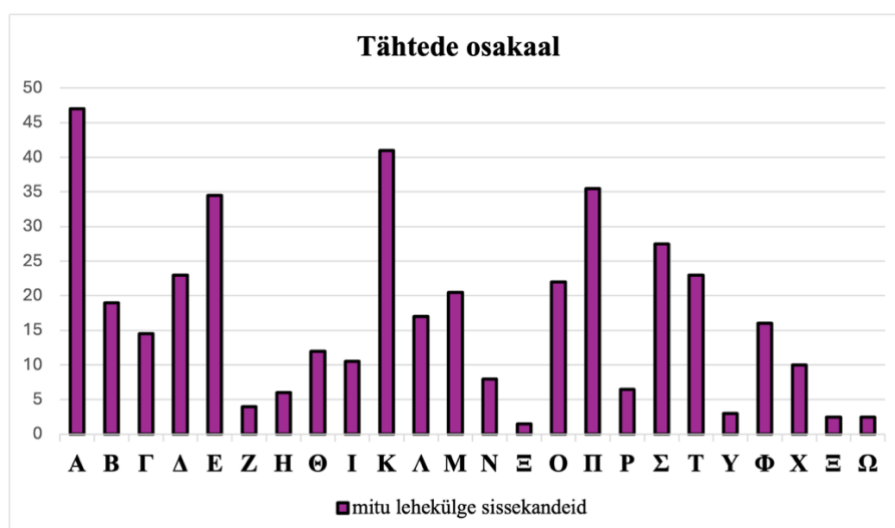
Töötades Turus, jätkas Gezelius õppematerjalide ja raamatute kirjutamise ning avaldamisega, kuid ta ei olnud rahul Turu ülikooli trükikoja tööga ning arvas, et Soomes väljatrükitavad raamatud on liiga kallid. Nõnda asutas ta 1667. aastal Thomasböle paberivabriku, mille jaoks sai toorainet kohalikul vaimulikkonnalt, ning võttis tööle trükkali Johan Winter ja köitja, et pidada ka raamatupoodi. Avaldades ja müües raamatuid iseseisvalt, oli Gezeliusel võimalik kontrollida väljaannete valikut ja tõlget. Siiski ei olnud ta tegevus tingimata rahaliselt tulutoov, mistõttu saame järjekordselt järeldada, et Gezeliuse motivatsiooniks oli õppematerjalide kättesaadavus ja hariduse edendamine. (Laasonen 2012)

3. LEXICON GRAECO-LATINUM

3. 1. Gezeliuse leksikoni ülesehitus

Gezeliuse „Lexicon Graeco-Latinum“ trükiti esmakordselt 1649. aastal *Academia Gustaviana* trükikojas. See koosneb 440 leheküljest ja on trükitud *octavo* formaadis, leksikoni alguses on tiitelleht (vt Lisa 2), seitsmeleheküljeline dedikatsioon kuninganna Kristiinale, kus Gezelius kiidab kuningannat tema kreeka keele huvi pärast ning kirjeldab kreeka keele õppimise vajalikkust ja kasulikkust. Lisaks kirjeldab Gezelius neljaleheküljelises sissejuhatuses leksikoni ülesehitust, millele järgnevad viis gratulatsiooni Gezeliuse kolleegide poolt: tolle aja Tartu ja *Academia Gustaviana* superintendent ja Gezeliuse endine professor Johannes Laurentius Stalenus, *Academia Gustaviana* õigusteaduse professor ja erakorraline rektor Henricus Hein, teoloogia professor Salomon Matthiae, Riia piirkonna koguduse õpetaja ja Loddigeri (Lēdurga) pastor Johannes Ficinus¹⁶ ja Gezeliuse õpilane Christianus Jheringius.

Tähtede sissekanded asuvad 407 leheküljel. Ühel leheküljel esineb keskmiselt 20–26 lemmat, näiteks tähe *alfa* all on umbes 1080 lemmat, mis on ka kõige mahukam lehekülgede poolest (47 lk), sellele järgnevad sissekannete mahukuse poolest *kappa* (41 lk), *pii* (35,5 lk) ja *epsilon* (34,5 lk). Tähtede osakaalu leksikonis väljendab alljärgnev Joonis 1.

Joonis 1. Tähtede osakaal Gezeliuse leksikonis.

¹⁶ Leksikonis on trükkimisel tekkinud viga nimega (*pro Jonas Ficinus*). Jonas Ficinus oli Johannes Ficinuse poeg, kes oli ühe Gezeliuse poolt juhendava teoloogilise disputatsiooni autor (vt ptk 2.2.2). Tõenäoliselt tekkis siin viga nime lühendamise tõttu (nt J. Ficinus või Joh./Jon. Ficinus). (Baerent et al. 1918: 223)

Tähtede sissekannetele järgneb 13-leheküljeline indeks ning kolmeleheküljeline kokkuvõte, kus Gezelius selgitab veelkord oma leksikoni meetodit ning annab nõuandeid lugejatele, kuidas kasutada leksikoni ja omandada kreeka keelt. Leksikoni viimasele leheküljele on märgitud vead, mis avastati pärast trükkimist.

Gezelius toob leksikoni sissejuhatuses välja, et alustas selle moodustamist Komenský õpiku „*Ianua Linguarum*“ kreekakeelse tõlke jaoks kavandatud sõnade indeksist, kuhu lisas hiljem sõnu Uuest Testamendist:

*... Lexicon Graeco-Latinum superiori Anno promissum (a) cui occasionem (ut ex tunc dictis liquet) dedit sollicita cura de Indice Graeco ad calcem Ianuae Lingv. adornando, cujus omissi vicem praesentem libellum abundè supplere arbitratus sum. (b) Continentur ergo praesenti Libello omnia Vocabula cum Ianuae Lingv. Anno superiori hic Dorpati in lucem editae, tum Appellativa Novi Testamenti.*¹⁷ (Gezelius 1649:)(5v])

Leksikoni loomisel kasutas Gezelius niisiis *Ianua* kreekakeelset indeksit, mille oli tõlke jaoks kokku pannud, kuid lisaks pidas vajalikuks juurde märkida omadussõnu ja nimisõnu, mis pärinesid Uuest Testamendist (Gezelius 1649:)(5v]). Gezelius selgitab oma otsust asjaoluga, et “*Ianua Linguarum*” on loodud Uue Testamendi stiilis ja seetõttu oli tema arvates ülejäänud Uue Testamendi sõnavara lisamine loogiline lisa.¹⁸ Samas võis põhjus sõnade lisamiseks olla ka soov laiendada leksikoni ja moodustada selles suuremaid mõistepesasid. Gezelius reklaamib tiitellehel oma leksikoni kui Uue Testamendi ja “*Ianua Linguarum Graecae*” leksikoni, mis tähendab, et see on suunatud lugejatele, eelkõige tema tudengitele, kes kasutasid neid õppematerjale.

Nagu eelnevalt mainitud, uskus Gezelius, et keele õppimine peab olema praktiline, kus lihtsalt mõistetavaid reegleid kasutatakse abivahendina (Leinonen 1998: 53–54) ning see õpetamismeetod väljendub ka tema leksikonis, kus sõnaraamatu metoodiline idee põhines

---

¹⁷ ... eelmisel aastal lubatud kreeka-ladina leksikon, (a) milleks (nagu tollal öeldust on selge) andis võimaluse vaev, mis oli pühendatud kreeka indeksile, mis oli vaja korda seada „*Ianua Linguarum*”i“ trüki jaoks, kust see aga jäi välja, kuna arvasin heaks selle asemel käesolevat raamatut külluslikult täiendada. (b) Niisiis sisalduvad käesolevas raamatus kõik sõnad, nii eelmisel aastal siin Dorpatis ilmunud „*Ianua Linguarum*”i“ (kõik sõnad), kui ka Uue Testamendi nimisõnad (cf. Jurtšenkova 2022: 18).

¹⁸ ... *Cùm enim Ianua ista Lingv. stylo Novi Test. concinnata sit, subtractis Vocibus iis, quae in Jan. Lingv. continentur, pauciora illa quae ex Vocabulis N. T. superfuere, addere operae pretium duxi ...* (Gezelius 1649:)(5v])

kreeka keele peamiste alussõnade ning nende tuletiste ja liitsõnade esitamisel, mille ta enda sõnul võttis üle Johannes Scapulalt:

*Methodus servata est Viri laboriosissimi D. Johannis Scapulae, quae ab omnibus doctis, summis decoratur laudibus, quia ea memoriae discentium optime consulitur, cum videant Derivata & Composita varis terminationibus vestita, quasi certatim ex suis pullulare Primitivis.*¹⁹ (Gezelius 1649: [])(5v)

Gezelius seletab sissejuhatuses, et Johannes Scapula meetod on kasulik, kuna sellise meetodi abil saavad keeleõppijad aru, kuidas sõnad n-ö võrsuvad alussõnadest ja on omavahel seotud, ning suudavad paremini meelde jätta uusi sõnu. Gezelius lisab ka, et see meetod on saanud palju kiitust varasemate õpetlaste poolt, nagu eelnevalt mainitud, oli Scapula selle meetodi üle võtnud Estienne'ilt, koostades oma lühendatud versiooni *Thesaurus*'est, ning too omakorda oli inspireerunud Budé "Commentarii linguae graecae" ülesehitusest, mis oli osaliselt tüvedel põhinev süsteem (vt ptk 1.2.2).

Gezelius kasutab leksikoni ülesehitusel pesatähestikulise järjestuse põhimõtet (vt ptk 1.2.1), mille puhul on sissekanded kokku pandud alfabeetiliselt järjestatud alussõnadest ja nende tuletistest moodustatud pesadena, mitte läbivalt alfabeetiliselt, nagu tänapäeva sõnaraamatu traditsioonis. Siiski on pesade alussõnad järjestatud alfabeetiliselt ja pesade siseselt toimib sarnane süsteem. Lugeja abistamiseks on leksikoni lõpus indeks, kus leiduvad ebareeglipäraste sõnade põhivormid, mille abil saab liikuda alussõnani leksikonis (Gezelius 1649: 408–420). Selline ülesehitus, nagu juba eelnevalt mainitud, sunnib lugejat mõtlema sõnade päritolu ja semantiliste seoste peale.

Gezelius selgitab oma leksikoni sissekannete ülesehitust ka „*Ianua Linguarum*’i“ ja „*Lexicon Graeco-Latinum*’i“ sissejuhatuses: esiteks esitatakse *thema* ehk alussõna ja sellele järgnevad tuletatud sõnad, kõigepealt lihttuletised ja seejärel liitsõnad, kusjuures viimaste puhul esitatakse kõigepealt ees- ja määrsõnadega moodustatud tuletised ning seejärel kahest või rohkemast sõnast kokku pandud tuletised, mille üks osa on alussõna või alussõnast pärit tuletis. (Gezelius 1648: [])(5r], Gezelius 1649: [])(5v))

---

¹⁹ Järgitud on kõige töökama mehe D. Johannes Scapula meetodit, mida kõik õpetlased ülistavad kõrgeima kiitusega, sest see on kõige parem õppija mälu jaoks, kui nad näevad erinevate lõppudega ehitud tuletisi ja ühendeid, justkui võrsumas oma tüvisõnadest.

Leksikoni lõpus, pärast indeksit, asub kokkuvõte, kus Gezelius üritab oma lugejatele anda näpunäiteid, kuidas kasutada leksikoni ja selle abil paremini hakkama saada Uue Testamendi ja „*Ianua Linguarum*’i“ lugemisega. Kõige tähtsamaks peab ta grammatika reegleid, mille teadmata pole tema sõnul võimalik ühtegi kreekakeelset teksti lugeda ega analüüsida.²⁰ Lisaks selgitab ta indeksi kasutamist ja seda, kuidas leida sõna põhivorm, näiteks toob ta välja, et nimisõnade puhul peab teadma nende nominatiivi ja verbide puhul preesensi vormi, seda nii reeglipäraste kui ka erandlike verbide puhul.²¹ Samuti peab liitsõnade puhul aru saama, missugune osa on liide ja milline alussõna tuletis.²² Viimaks lisab ta, et tuletised, mille kolm või rohkem algustähte kattuvad alussõna esimeste tähtedega, on indeksist välja jäetud. Samas võib mõnel juhul kattuda ka vaid kaks tähte, aga seda juhul, kui sõnastikus pole teisi alussõnu, mis algavad samasuguse kahe tähega.²³

Gezeliuse leksikoni ülesehitus kajastab tema praktilist lähenemist keeleõppele ning tugineb mitmetele allikatele. Leksikoni aluseks oli *Ianua* kreekakeelse tõlke jaoks koostatud sõnavara, mida Gezelius täiendas Uue Testamendi sõnadega ning kasutas Scapulalt ülevõetud pesatähestikulist meetodit oma leksikoni ülesehitamiseks. Lisaks andis Gezelius lugejatele nõuandeid, kuidas leksikoni tõhusalt kasutada, rõhutades grammatikateadmiste olulisust ja sõnade põhivormide äratundmise tähtsust. Nõnda pole see leksikon pelgalt sõnastik, vaid ka õppevahend, mis peegeldab Gezeliuse eesmärki pakkuda mitmekülgset õppematerjali kreeka keele omandamisel.

---

²⁰ *Praecepta Grammaticalia, eaque brevia & succincta accuratè ediscenda & ad usum transferenda sunt; secus si fiat, frustrà tentatur textus alicujus analysis.* (Gezelius 1649: [Dd 3r])

²¹ *In Nomine inquirendus est Nominativus ... In Verbis investigandum venit Tempus Praesens, cùm in Regularibus, tum Irregularibus ...* (Gezelius 1649: [Dd 3v])

²² *Inquirendum diligenter, an Vox sit Simplex, an vero, & undè Composita ...* . (Gezelius 1649: [Dd 3v])

²³ *Cum primis tamen in reducendis Derivativis & Compositis ad sua Themata, notandae sunt literae initiales. Quae enim tribus vel pluribus literis initialibus conveniunt, in praecedente Indice assignata non sunt: ut αἰνιγμα, &c. ab Αἴνω. ἄλευρον ab Ἀλέω. Interdum duabus tantum conveniunt, nec tamen in Indice annotata reperiuntur; praecipuè ubi ipsa significatio Derivativi suum Primitivum prodit: vel ubi plura Themata ab istis duabus literis incipientia in hoc Lexico non occurrunt: ut ἀπρίον ab Ἀρς· ὀνικός ab Ὀνο· ὄζος ab Ὀζύς· &c.* (Gezelius 1649: [Dd 4r])

3. 2. Gezeliuse lemmad

Selleks, et Gezeliuse leksikoni ülesehitusest paremini aru saada, kirjeldan järgnevalt lemmade ehk leksikonis esinevate märksõnade ülesehitust *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede sissekannete näitel ning lisan võimalusel Gezeliuse enda väiteid tema sissejuhatuses ja kokkuvõttest. Lisaks olen ülevaatlikuma analüüsi saamiseks kasutanud otsingut kogu leksikoni ulatuses, kuid seda piiratud juhtudel magistritöö mahu tõttu. Peamiselt olen uurinud *thema*'de lemmasid, kuid vajadusel ja aja olemasolul ka tuletisi.

Nimisõna lemma tüüpkuju:

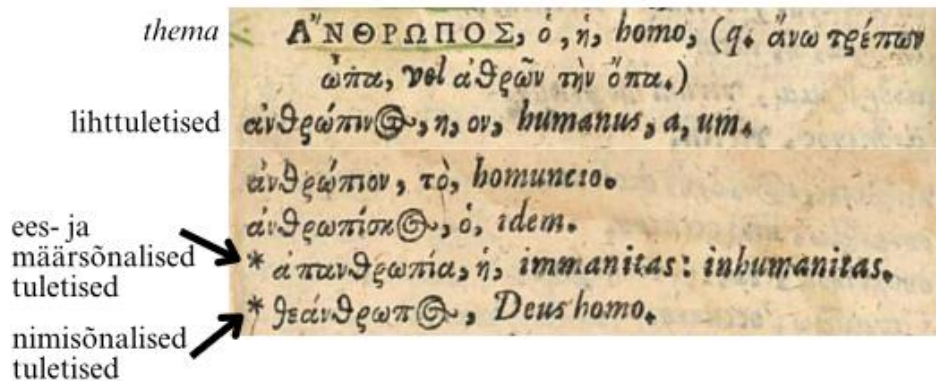
Illustratsioon 1. Nimisõna lemma näide (Gezelius 1649:5).

Nimisõna lemma alguses esitatakse alussõna (*thema*), mis on majuskelis, ainsuse nominatiivi käändes ja märgitud taandega, pärast koma on lisatud genitiivi lõpp ning sugu näitav artikkel. Seejärel märgitakse ladinakeelne vaste või vasted, mis võivad olla eraldatud nii komade kui ka koolonitega, kusjuures komadega eraldatakse sünonüümid ja koolonitega sõna erinevad tähendused.²⁴ Sulgudes esitatakse täpsustusi valdkonna või kasutuse kohta, laensõnade puhul algkeele ja etümoloogia kohta, näiteks millisest kreeka (või heebrea) sõnast või fraasist on see moodustatud, nt lk 55 ΒΑΣΙΛΕΥΣ, εος, ό, *Rex* (q. βάσις λεώ).

Lisaks esitatakse sulgudes täpsustusi loodusega seotud sõnade puhul liigikuuluvuse kohta, näiteks kala, lind, puu, taim jne või võrdlusi, nt lk 62 βοσκάς, άδος, η, *avis* (*anati similis*). Mõnikord lisatakse informatsiooni erinevate vormide kohta, sh kontraheeritud vormid, teatud käändelõpud, sõna paralleel- või ka dialektivormid. Samuti märgib Gezelius vahel üles väljendid või laused, mis täpsustavad sõna kasutust, nt lk 53 προβολή, ης, η, *pergula* (*domus*

²⁴ *Ubi Vocula pluribus, iisque diversis gaudet significatis, distinctio haecce (:) ut plurimum addita reperitur; ubi vero Synonyma explicationis gratiā ... cumulantur; (.) sufficere existimavi.* (Gezelius 1649: [(6v)–](7r])

aperta a lateribus, porticus) objectio; projectura (έν προβολῇ στήναι, in procinctu esse), kus tuletis προβολή („esiletõus“) võib väljendis έν προβολῇ στήναι tähendada lahinguks valmis olekut.

Illustratsioon 2. Nimisõna thema ja tuletiste (pesa) näide (Gezelius 1649: 30–31).

Alussõnale järgnevad sellest tuletatud sõnad, mille põhikuju esitab Gezelius minusklis. Üldiselt on tuletatud sõnade lemma samasugune nagu alussõnadel, kuid *thema* lemmas esitatakse rohkem infot kui tuletise puhul. Asterisk lemma alguses märgib liidetega tuletiste jada algust, mille puhul Gezelius selgitab, et kõigepealt esitatakse n-õ lihtsad tuletised ja seejärel liitsõnalised.²⁵ Analüüsi käigus ilmnes, et esimene asterisk võib märkida, kas eessõnade ja määrsõnade abil moodustatavaid tuletisi või kahest nimisõnast moodustatavaid ehk nimisõnalisi tuletisi. Kui *thema* sissekande all esineb kaks asteriski, siis esimene märgib ees- ja määrsõnalisi tuletisi ning alates teisest asteriskist esitatakse nimisõnalised tuletised, kusjuures sõnad *alfa*-liitega kuuluvad viimaste hulka. Lisaks võib Gezelius lisada lemma lõppu sulgudesse eessõna või nimisõna, mille abil on tuletis moodustatud, tavaliselt teeb ta seda siis, kui sõnasiseselt (eriti liitsõnade puhul) on toimunud häälikumuutusi ning eriosade väljatoomine aitab paremini mõista sõnamoodustust ja seetõttu ka tähendust, nt lk 14 ἀφαιρέω, *aufero; subtraho (ἀπό)* ja lk 11 μελωδέω, *ήσω, modulator (μέλος)*.

Lemmade esitamisel esineb ka kõrvalekaldeid, näiteks on Gezelius ära jätnud mõnede II käändkonna nimisõnade genitiivi vormid. Kui vaadata täpsemalt, milliste *thema*'de puhul sellised ärajätmised esinevad, näib *alfa* ja *beeta* tähtede sissekannete põhjal, et II käändkonna

²⁵ *Duae hic cernuntur stellulae (**) quae distinctionis gratiâ praefigurunt: a Themate enim ad priorem, leguntur Derivata Simplicia: inter utramque, cum praep. Composita: posteriorem sequuntur alia Composita.* (Gezelius 1649: [(6v)])

kesksoost *ov*-lõpuliste sõnade puhul teeb Gezelius seda kõige rohkem, kuna need on reeglipärasemad kui teiste lõppudega kesksoost sõnad, nt lk 51 *BAAANTION*, *τό*, *crumena*, *marsupium* (*a βάλλω*), kusjuures *alfa* ja *beta* sissekannete puhul on Gezelius märkinud *ov*-lõpuliste kesksoost *thema*'dele genitiivilõpu vaid kolmel korral, lk 1 *ABPOTONON*, lk 19 *AKOPON*, 43 *ΑΣAPON* – need on taimenimetused. Selline ärajätmise esineb ka tuletiste puhul.

Samas jätab Gezelius vahel ära ka III käändkonna *μα*-lõpuliste kesksoost sõnade genitiivvormid, nt lk 42 *ΑΡΩΜΑ*, *τό*, *aroma*; *adoramentum* (*ex ἄρ vel ἄρι & ὄζω*), kuid see ei ole alati süstemaatiline, kuna eelnevalt mainitud *thema*'ga samal leheküljel, kuid allpool, esineb teine *thema*, millele on märgitud genitiivilõpp: lk 42 *ΑΣΘΜΑ*, *τος*, *τό*, *slatus*, *anhelatio* (*ab ἄω*). Mõnikord esinevad ka sõnad, millel ei ole märgitud genitiivilõppu ega artiklit, nt lk 36 *ΑΡΘΡΟΝ*, *artus*, *articulus*, kuid see on pigem erandlik.

Ärajätmised esinevad ka I käändkonna *η*-lõpuliste naissoost sõnade puhul, nt lk 30 *ΑΝΘΡΗΝΗ*, *ή*, *crabro*, *vespa*, kuid kindlat süsteemset pole võimalik välja tuua. Võib oletada, et *η*-lõpuliste sõnade puhul esineb rohkem ärajätmisi, kuna need on sagedasemad ja intuitiivsemalt mõistetavamad kui *α*-lõpulised sõnad, mis jagunevad kaheks tüübiks vastavalt alfa esinemisele: *alfa purum* ja *impurum*. Genitiivilõpud märgitakse kindlasti ära siis, kui *η*-lõpulise sõna lõpus on rõhk (akuut), mis genitiivikäändes muutub tsirkumfleksiks, nt lk 36 *ΑΡΕΤΗ*, *ἦς*, *ή*, *virtus* (*proprie bellica*).

Selliste ärajätmiste põhjuseks võivad olla järgnevad oletused. Nagu juba eespool öeldud, lasi Gezelius raamatuid trükkida oma raha eest, seetõttu võis ta soovida leksikonis ruumi kokku hoida. Teine seletus oleks Gezelius soov õpetajana ja raamatute koostajana, et tudengid kasutades leksikoni mõtleksid iseseisvalt ja kasutaksid reeglipärase sõnade puhul oma grammatikateadmisi.

Omadussõna lemma tüüpkuju:

Illustratsioon 3. Omadussõna thema näide (Gezelius 1649: 3)

Omadussõna lemmas esitab Gezelius kõigepealt majuskulis omadussõna meessoost vormis ja selle järel komadega eraldatult võimalikud nais- ja kesksoo lõpud. Kui teistes soovormides esinevad rõhumuutused (naissoo vormide puhul), märgib Gezelius mitte ainult vastava soo käändelõpu, vaid ka sellele eelneva rõhuga tähe. Peale koma järgneb ladinakeelne tähendus või tähendused nagu nimisõnadelgi. Mõnikord lisab Gezelius ka komparatiivi või harvemini superlatiivi lõpud, vahel ka kogu vormi täissõnana. Sulgudes võib esineda täpsustusi etümoloogia või kasutusviisi kohta. Alussõnale järgnevad samast tüvest tuletatud sõnad, mis on esitatud minuskulis ja taandega. Ka omadussõna lemma all võivad olla esitatud asteriskiga ees- ja määrsõnalised või/ning liitsõnalised tuletised.

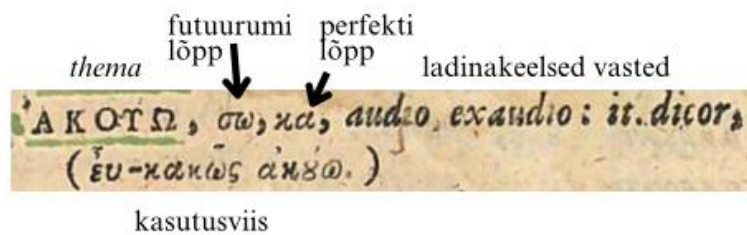
Huvitaval kombel ei lisa Gezelius paljude tuletiste ja isegi mõne *thema* puhul soovorme, nt lk 26 *ΑΜΑΥΡΟΣ*, *obscurus* ja 71 *γεροντικός*, *senilis*. Samas võib ta omadussõna varustada selliste grammatiliste märkustega nagu sugu näitavad artiklid ja genitiivi vormid, mistõttu võivad need esmapilgul näida nimisõnadena, nt lk 4 *ΑΓΛΑΟΣ*, *οῦ, ὁ*, *splendidus, clarus, limpidus*. Sellised omapärad esinevad enamasti reeglipäraste *ος*-lõpuliste sõnade puhul. Siiski märgib Gezelius mõne omadussõnalise tuletise puhul ka soole vastavad lõpud, nt lk 70 *γεννητός, ἡ, ὄν*, *natus, a, um, it. subst. filius*. Kindlat süsteemsust omadussõnade märkimisel välja tuua ei saa, kuid saab tõdeda, et paljud omadussõnad on esitatud ilma grammatiliste märkusteta või substantiveeritult artiklite ja/või genitiivi lõppudega.

Lisaks sisaldab sõnastik ka *υς*- ja *ης*-lõpulisi omadussõnu, millest esimeste puhul on märgitud nominatiivis mees-, nais- ja kesksoo lõpud ning lisaks genitiivi lõpp, nt lk 55 *ΒΑΡΥΣ*, *εἶα, ὅ*, *G. ἔος*, *gravis; robustus: molestus, -ύτερος, -ύτατος*. Teiste *ης*-lõpuliste omadussõnade puhul

on märgitud vaid genitiivi lõpp ja sugu näitavad artiklid, nt lk *ἈΚΡΙΒΗΣ, ἑος, ὁ, ἡ, accuratus, exquisitus (ex ἄκρον & βᾶω vel βαίω)*, tõenäoliselt kasutab Gezelius artikleid, et anda lugejale aimu, et esitatud on nominatiivis mees- ja naissoost vorm, kesksoo vormi peab lugeja genitiivi vormist ise moodustama.

Gezelius selgitab oma sissejuhatuses, et on peamiste reeglipäraste *ος-* ja *ης-*lõpuliste omadussõnade erinevad soovormid ära jätnud ning teeb seda ka muude vormide puhul, täpsemaks mõistmiseks peab lugeja seletust otsima tema grammatikast.²⁶ Nõnda võib tõdeda, et Gezelius ootas oma lugejatelt/tudengitelt, et nad kasutaksid ka tema kreeka grammatikat või oskaksid oma teadmiste abil moodustada reeglipäraste omadussõnade vorme.

Verbi lemma tüüpkuju:

Illustratsioon 4. Verbi thema näide (Gezelius 1649: 19).

Verbi lemma alguses esitab Gezelius majuskulis preesensi 1. isiku vormi ja seejärel komade vahel erinevad ajavormid, näiteks futuuri, harvem aoristi ja perfekti tüved või lõpud, kusjuures reeglipäraste sõnade puhul eeldab Gezelius, et tudengid suudavad ise tuletada perfekti reduplitseeritud tüve. Gezelius kirjutab oma sissejuhatuses, et on jätnud reeglipäraste verbide vormid peamistes aegades esitamata ning soovib lugejal pöörduda oma grammatika poole.²⁷ Nõnda esitab ta haruldasemaid vorme, mõnikord ka verbide paralleelvorme, teiste aegade ebareeglipäraseid vorme ja erinevaid dialektivorme.

²⁶ ... *Adject. in ος, & ης. item comm. in ον, quorum neut. in ον, per tria genera semper non formantur; & nonnulla alia quorum ratio cum ex Praeceptis Grammaticis petenda sit, isto labore supersedere visum est.* (Gezelius 1649: D](6v])

²⁷ *Omnia Tempora Cardinalia Verborum, praecipue regularium ubique adjecta non reperiuntur ... & nonnulla alia quorum ratio cum ex Praeceptis Grammaticis petenda sit, isto labore supersedere visum est.* (Gezelius 1649: D](6v])

Mõnikord lisab Gezelius verbide juurde lühendi *P. m.*, mis tähistab perfekt mediaalset vormi (vt täpsemalt ptk 3.2 „Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud“). Lisaks esitab Gezelius mõne alussõna puhul vormid, mida ta nimetab *a. 1.* (tänapäeva 1. aorist) ja *a. 2.*, kusjuures teise lühendi alla võivad tänapäeva grammatilise jaotuse kohaselt kuuluda nii II aoristi kui ka juuraoristi vormid. Vahel lisab ta futuurumi lõpu ette lühendi *F.*, nt lk 37 ἀριστάω, *prandeo, F. ήσω, ηκα*, kuid samas esineb ka lemmasid, kus see lühend puudub, nt lk 79 ζωγραφέω, *pingo, ήσω, ηκα*, seetõttu ei ole võimalik siin korrapärasust leida.

Peale grammatiliste vormide osa esitatakse verbi ladinakeelne vaste või vasted. Sulgudesse märgitakse nende etümoloogia, kasutusviis või näitelauseid, nt lk 114 ἘΛΛΥΝΩ, *άσω, ήλακα, att. έλήλακα, agito (εις άκρον σοφίας έλληλακός, dici potest Doctor)*. Transitivsete verbide puhul, mille rektsiooniks ei ole sihitisena enimesinev akusatiiv, lisatakse ka rektsioon, nt lk 60 ΒΟΗΘΕΩ, *ήσω (q. επί βοήν θέω) suppetias fero, juvo; patrocino. Dat*, kusjuures kui Gezelius soovib *thema* juurde märkida nii etümoloogia kui ka rektsiooni, siis märgib ta esimese peale *thema*’t ja grammatilist infot sulgudesse ning esitab käände märkuse lemma lõpus. Alussõnast tuletatud sõnade lemma põhikuju on samasugune, kuid esitatud minusklites. Ka verbide puhul märgitakse asteriski abil ees- ja määrsõnalised või/ning liitsõnalised tuletised.

Määr- või eessõna lemma tüüpkuju:

<i>thema</i>	määrsõna	ladina	
	märke	vaste	
			
<i>thema</i>	ladina	eessõna	rektsioon
	vasted	märke	
			
<i>thema</i>	ladina	määrsõna	rektsioon
	vasted	märke	
			

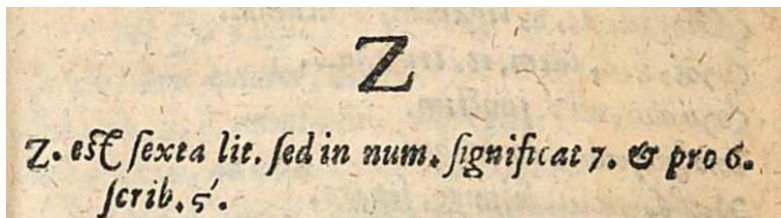
Illustratsioon 5. Määrsõna, eessõna ning määr- ja eessõna *thema* näited (Gezelius 1649: 33, 34, 32).

Määrsõna lemma alguses esitab Gezelius alussõna majuskulis, lisades ladinakeelse märkuse sõnaliigi kohta (*adv.*), kuid seda ainult siis, kui sõna ei ole juba grammatiliselt määrsõnana

tuvastatav, näiteks $\omega\varsigma$ -lõpuliste sõnade puhul ta seda märkust ei esita. Lisaks pole selline jaotus ühtlane, kuna Gezelius ei esita alati adverbi märkust nende lemmade juurde, kuhu see võiks eeldatavasti minna, nt lk 26 lemmas *AMA, una simul (interd. Dat.)*. Mõnede lemmade puhul märgib ta ka komparatiivi ja superlatiivi vorme, nt lk 43 *ἀσμένως, libenter, -έστερον, -έστατα, libentius, -issime*.

Eessõnade puhul võib olla märgitud ka rektsioon ja eessõna märkus. Kindlat seaduspärasust nende täpsustuste tegemisel kahjuks ei leidu, kuid võib ära märkida, et ühe käändega eessõnade puhul on rektsioon tavaliselt märgitud, samas kui kolme käändega eessõnade puhul ei pruugi olla märgitud ühtegi käänat, nt lk 120 *EIII, in, sub, apud, de &c*. Samuti esitab Gezelius sõnu, mis võivad olla nii mäarsõnad kui ka eessõnad, sel juhul lisab ta märksõna (*adv.*) ja eessõna rektsiooni. Alussõnadele võivad järgneda ka tuletatud sõnad, mis on esitatud minusklis ja nende lemmad on sarnaselt ülesehitatud.

Tähe lemma

Illustratsioon 6. Tähe thema nüide (Gezelius 1649: 81).

Lisaks teiste grammatiliste vormide lemmadele esitatakse iga uue tähe sissekannete alguses tähe lemma. Igat uut tähte juhatab sisse seesama täht majusklis ning lühike kirjeldus, kuhu on märgitud selle numbriline väärtus või/ja asukoht (number) tähestikus, kusjuures huvitav on see, et esimese viie tähe puhul märgitakse ära vaid nende numbriline väärtus, alates kuendast tähest lisatakse tähe asukoht tähestikus ning eraldi selle väärtus ning alates 13. tähest märgitakse koht tähestikus rooma ja numbriline väärtus araabia numbritega. Selline erisus märkimisel tuleneb tähe *digamma* puudumisest tähestikust, kus selle algne koht kreeka tähestikus tähistas numbrit 6. Hiljem hakkas seda numbrit tähistama kaksiktäht *stigma* (ς), mis on ka *dzeeta* sissekandes väljatoodud. Seetõttu on üleval toodud lemmas märgitud täht *dzeeta* kui kuues täht, kuid selle numbriline väärtus on 7. Erandlikult on mõnele tähele lisatud

täiendavat infot, näiteks nagu *beeta*, kus on välja toodud selle heebrea päriolu, ja *iota*; mõlemast tähest tuleb täpsemalt juttu Gezeliuse viidete peatükis (vt ptk 3.3.2).

Tähe *epsilon* (lk 104) puhul on välja toodud selle nimevariant: ϵ *ψιλόν*, mis tähendab „lihtne e“ ehk eristab seda digraafist *αι*, mis oli ajalooliselt diftong, kuid alates koinee perioodist hääldus samamoodi nagu *epsilon*. Tähe *theeta* (lk 149) puhul täpsustatakse, et kohtutes kasutati seda hääletuskivide peal, kui määrati surmanuhtlust, ja sel juhul tähendab see ka surma: *In judiciis qui mortis adjudicabant reum, calculo suo inscribent θ. hoc est, θανατωτέον*.

Tähe *alfa* puhul märgib Gezelius, et *α*-liite abil on võimalik moodustada uusi tuletisi ja liitsõnu ning toob välja selle viis tähendust: *privatiivne alfa* (*στερητικόν*), mida kasutatakse eituse või puudumise väljendamiseks; *eitav alfa* (*ἀρνητικόν*), mida kasutatakse samuti eituse puhul; *rõhutav alfa* (*ἐπιτατικόν*), mille eesmärgiks on tugevdada või rõhutada sõna tähendust; *kopulatiivne alfa* (*ἀθροιστικόν*), mida kasutatakse ühenduse väljendamiseks; ning lisaks *pleonastiline alfa* (*πλεοναστικόν*), mis ei anna tähendusele mõtet juurde, kuid on kasutusel nendes sõnades, mis algavad kahe konsonandiga (Pape 1880: 1).

Selline jaotus oli segadust tekitav, kuna tänapäeva sõnaraamatud jaotavad *alfa* funktsioonid neljaks, jättes välja selle, mida Gezelius nimetab *ἀρνητικόν*, Scapula nimetab vaid kolme, jättes välja funktsioonid: *ἀρνητικόν* ja *πλεοναστικόν*. Uurides teisi leksikone, millele Gezelius tugines, leidsin samasuguse jaotuse Pasori leksikonist, millele Gezelius on kaks korda oma sissekannetes viidanud (vt ptk 3.3.2).

Võrreldes Gezeliuse ja Pasori tähe *alfa* lemma sisusid, võib tõdeda, et Gezelius on oma jaotuse, näited ja *alfa* funktsioonide päritolu üle võtnud Pasorilt (vt Lisa 3). Nõnda võib siit järeldada, et lisaks Scapula leksikonile toetus Gezelius ka Pasorile, kuid viimase mõju paremaks mõistmiseks tuleks lähemalt võrrelda kahe leksikoni sissekandeid, mis käesoleva töö puhul ei ole suures mahus võimalik, kuid mõned Pasori mõjutused Gezeliusele on välja toodud alljärgnevas „Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud“ osas ning peatükis 3.3.1.

Paralleelvormide ja lisainformatsiooni esitamine lemmades

Gezelius üritab lemmade puhul märkida võimalikult palju kommentaare ja lisainfot, seda tihti peale sulgudes. Kahjuks ei ole märkused alati süsteemsed, kuid võib välja tuua mõned tendentsid, näiteks kui Gezelius soovib nimisõna *thema* juurde märkida nii lisainfot kui ka etimoloogiat, siis märgib ta esimese sulgudesse peale kreekakeelset osa ning lisab päritolu lemma lõppu, nt lk 58 ΒΛΑΞ, ακός (*piscis plane inutilis*) item, *fluidus, stolidus* (α βάλλω). Samuti võib ta vajadusel lisada ladina vastetele grammatilist infot, et eristada sõnu, mis nominatiivi käändes sarnanevad, kuid mille tähendus erineb sõltuvalt sellest, mis käändkonda need kuuluvad, nt lk 57 βελόνη, ης, ή, *acus, us* (vs *acus, i* „nõelkala“).

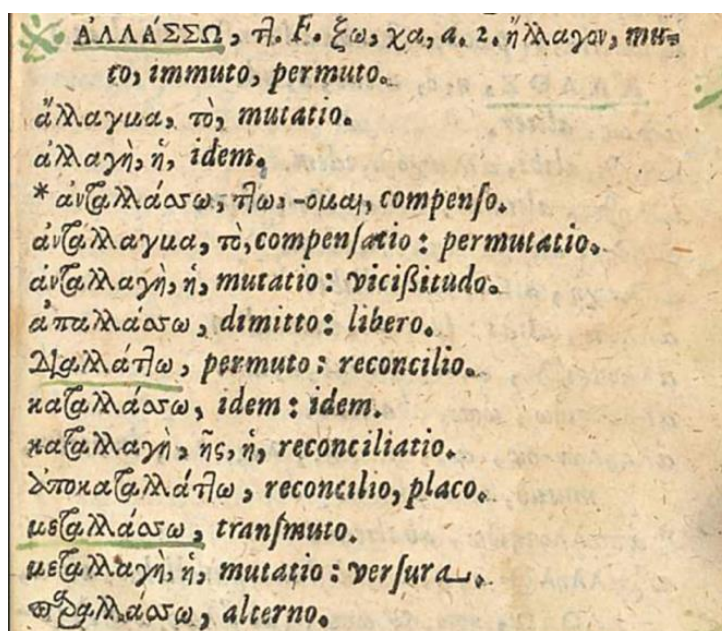
Mõnikord lisab Gezelius lemmale lisaks ladinakeelsele vastele ka kreekakeelse sünonüümi, nt lk 62 βοσκός, οῦ, ὁ (*νομέυς*) *pastor*. Need esitab Gezelius tavaliselt kohe peale kreeka sõna ja grammatilist infot, kuid see võib olla märgitud ka lemma lõppu, nt lk 63 ΒΡΑΖΩ, σω, *ferveo, bullio* (ζέω). Lisaks sünonüümidele võib sulgudes olla esitatud ka kreekakeelne täpsustus, nt lk 20 ἀλαβαστρίτης, ου, ὁ (*λίθος*) *alabastrites, lapis; marmoris genus, ex quo alabastra confici solent*, kus tuletisele ἀλαβαστρίτης on lisatud liigikuuluvuse täpsustus λίθος ('kivi'). Lisaks märgitakse nimisõnafaaside puhul selle teine pool sulgudesse, nt lk 38 ἀρμενιακόν (*κοκκύμηλον*) *armeniacum prunum*, kus ἀρμενιακόν tähendab eraldiseisvalt 'armeenia, armeeniale omane', kuid fraasis ἀρμενιακόν κοκκύμηλον hoopis aprikoosi (*Prunus armeniaca*). Tõenäoliselt lisas Gezelius viimase näite puhul fraasi teise poole, kuna omadussõna ἀρμενιακόν kasutatakse koos nimisõnaga κοκκύμηλον, et väljendada uut mõistet. See mõiste esineb ka Gezeliuse *Ianua*'s (1668: 24).

Gezelius toob sisse ka dialektivorme, lisades atika, ionia ja aioolia vorme, nt lk 154 ΘΗΡ, θηρός, ὁ (*Aeol. φήρ*) *fera* (α θέω, *curro*). Samas atika dialektile omase topelt τ-vormi juurde ei lisa ta lühendit *Att.*, vaid esitab selle lisavariandina topelt σ-vormi asemel. Gezelius selgitab oma sissejuhatuses, et atika dialekti topelt τ-vorme peaks otsima *thema* alt, mis on topelt σ-vormiga.²⁸ Näiteid ττ-vormiga on sõnastikus kokku 48, nii nimisõnade, omadussõnade kui ka tegusõnade puhul. Huvitav on see, et Gezelius märgib *thema*'de puhul esimeseks vormiks

---

²⁸ *Attica ττ habentia quaerantur in comm. σσ. habentibus, ut πεττεία in Πεσσός: διαπατταλεύω in Πάσσαλος.* (Gezelius 1649: [Dd 4r])

enamasti *σσ*-vormi, kuid tuletiste all võib näha ka lemmasid ainult *ττ*-vormidega. Vormide segunemist toob esile kõige paremini alljärgnev näide (vt Illustratsioon 7):

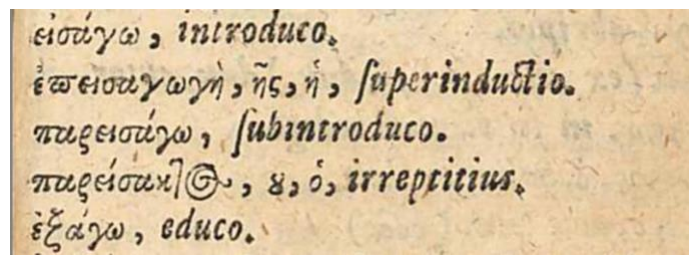
Illustratsioon 7. Thema ΑΛΛΑΞΣΩ pesa *ττ*- ja *σσ*-vormide illustreerimiseks (Gezelius 1649: 23).

Selle näite põhjal on näha, et Gezelius eelistab *σσ*-vorme, kuid paralleelselt annab ka *ττ*-vorme ning mõne sõna puhul esitab ta ainult variandi *ττω*-lõpuga variandi. Sellise iseärasuse põhjuseks on Uue Testamendi kreeka keel, kus kasutusel olid pigem *σσ*-vormid, nii et paljude antiikautorite poolt kasutatavad atika dialekti vormid olid Gezeliuse jaoks teisejärgulised, kuna sõnastik on tema sõnul mõeldud Uue Testamendi kreeka keele lugemise jaoks (Gezelius 1649: [(5v)]). Samas leidub ka lemmasid, kus esimesel kohal on *ττ*-vorm ja seejärel *σσ*-variant, nt lk 148 ἡττα, σσα, ἡ, inferiores partes; clades.

Kui sõnal on mitu komparatiivi ja superlatiivi varianti, siis lisab Gezelius nende ette täpsustavad lühendid *Comp.* ja *Sup.*, nt lk 63 ΒΡΑΔΥΣ, εἶα, ὕ, G. εὐς, tardus, **Comp.** -ὑτερος, βραδίων & poēt. βράσων, **Sup.** -ὑτατος, βράδιστος & poēt. βάρδιστος (α βάρος & δέω). Samas ei tee ta seda järjepidevalt ning on juhtumeid, kus lühendid esinevad lemmas ka siis, kui mõlemast on märgitud ainult üks vorm, nt lk 48 ΒΑΘΥΣ, εἶα, ὕ, Gen. εὐς, profundus, **Comp.** -ὑτερος, **Sup.** -ὑτατος. On ka näiteid, kus lisamärkuseid ei ole esitatud, kuigi lemmas esineb mitu komparatiivi ja superlatiivi vormi, nt lk 16 αἰσχρός, turpis, -ότερος, -ότατος, vel αἰσχίον, -ιστος. Lisaks esinevad leksikonis tuletised, mille põhivormid esitatakse komparatiivis või superlatiivis, näiteks lk 32 ἀνώτερος, lk 36 ἀρείων ja ἄριστος, lk 81 Δεισδαιμονέστερος,

analüüsi käigus olen leidnud ka ühe *thema*, mis on komparatiivi vormis, lk 57 *ΒΕΛΤΕΡΟΣ, α, ον, melior (in ἀγαθός)*.

Tuletiste esitamise puhul näib, et Gezelius lähtub mitte ainult alfabeetilisest põhimõttest, vaid kasutab ka seal pesataolist järjestust, näiteks lk 7 *thema* *ἸΓΩ* puhul esitab ta eessõnalised tuletised grupiti nii, et kõigepealt on esitatud eessõnaline tuletis (*εἰσάγω*), seejärel sellest tuletatud mitme eessõnaga vormid (*ἐπεισαγωγή / παρεισάγω / παρείσακτος*) ning seejärel tähestiku järjekorras järgmised tuletised (vt Illustratsioon 8). Nõnda pole ka tuletiste seas rangelt alfabeetiliselt järjekorda.

Illustratsioon 8. Tuletiste pesatähestikuline esitamine *thema* *ἸΓΩ* all (Gezelius 1649: 7).

Samuti esitab Gezelius lemmade päritolu märkides sulgudes vorme, millele ta lisab märkuse *inus*. ehk 'mitte kasutusel olev', nt lk 74 *ΓΙΝΩΣΚΩ* vel *γγινώσκω* (*a* γνῶω *inus*.) *F.* γνώσομαι, *P.* ἔγνωκα, *a.* 2. ἔγνωον (*unde* γνῶθι, γνοίην, γνῶ, γνοῦναι, γνούς) *cognosco; censeo*. Tõenäoliselt lisas ta selle vormi lemmasse, et tuua paralleele kasutusel ja mittekasutusel olevate sõnade vahel, näiteks alussõna *γινώσκω* tuletiste alla on vormid, nagu *γνώμη*, *γνώμων* ja *γνώσις*, mille tüvi on tulnud verbist *γνόω*, samas ka paralleelvorm *γγινώσκω* näib olevat reduplitseeritud vorm sellest verbist.

Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud

Üks sagedamatest lühenditest Gezeliuse leksikonis on “*Th.*”, mis on märgitud 20 korda, millest 15 korda esineb see koos lühendiga “*Scap.*” ning ühe korra nimega “*Pasor*”. Koostades *alfa* editsiooni bakalaureuse töö jaoks näis ilmselge eeldada, et “*Th.*” tähendab *Thesaurus*’t, kuna Johannes Scapula leksikoni eeskujuks oli Henri Estienne’i “*Thesaurus graecae linguae*”. Jätkates leksikoni transkriptsiooni, parandades vigu ja lugedes teksti tähelepanelikumalt, märkas, et minu poolt pakutud lühendi tähendus ei sobi sissekandesse mõtteliselt. Samuti ei

ole Gezelius maininud oma leksikoni sissejuhatuses ega lõpetuses Estienne'i *Thesaurus*'t. Seetõttu pöördusime juhendajaga Gezeliuse teiste teoste poole, nagu tema "Grammatica Graeca" ja "Poemata", leides lühendi "Th." ka nende sissekannetest. Neid lugedes, jõudsime järeldusele, et lühend "Th." tähistab hoopis sõna *thema* ehk alussõna. Näiteks võib tuua leksikonis esitatud alussõna *ἀέζων* (lk 45), kus lemma lõppu märgib Gezelius selgituse: *Scap. dicit Th. esse ἀέζω* ehk Scapula esitab *thema* 'na sõna *ἀέζω*. Kuigi sõna *thema* kasutamine leksikoloogias on sage, võis esialgse eksliku eelduse põhjustada bakalaureusetöös tehtud editsiooni piiritlemine ühe tähega ning selle lühendi harv esinemine *alfa* osas (2 korda).

Järgmine segadust tekitav lühend Gezeliuse leksikonis oli „*P. m.*“, mis esineb 39 korda ja ainult alussõnade lemmades. Lühend „*P. m.*“ on Gezeliuse grammatikas (1647) märgitud kui *praet. med.* ehk mediaalne mineviku vorm. Mõned nendest leksikonis olevatest sõnadest on perfekti vormid, kuid paljud on hoopis perfekti mediaalsed vormid, mis ei pruugi keeles kasutusel olla, kuid Gezelius on pidanud vajalikuks need üles märkida, tõenäoliselt selleks, et tudengid mõistaksid, missugusest tüvest moodustuvad perfekti partitsiibi vormid, nt lk 58 ΒΛΑΠΤΩ, *ψω, φα, P. m. βέβλαβα* (*a βάλλω ferio & ἵπτω noceo*) *noceo, laedo (Accus.)*, kus vormist *βέβλαβα* moodustatakse perfekti passiivi partitsiip *βεβλαμμένος*. Huvitav on see, et Scapulal sellised perfekti meediumi vorme ei esine ja Gezelius oma grammatikas seda täpsemalt kirjeldanud pole. Vaadates aga Pasori leksikoni, võib leida sealt samasuguse vormi ja lisaks ka täpsema selgituse, kus Pasor (1644: 142) väidab, et nimisõna *βλάβη* on tulnud mineviku meediumi vormist *βέβλαβα* ja nimisõna *βλάμμα* mineviku passiivi vormist *βέβλαμμαι*, kuid miks Pasor selliseid vorme märkis, pole arusaadav. Tõenäoliselt pidas Pasor nagu Gezeliuski oluliseks analoogiavorme ning esitas neid vastavalt võimalusele.

Samuti esineb Gezeliuse leksikonis vorm, mida ei ole üheski teises tema poolt viidatud leksikonis ja seda täpsemalt lk 1 ΑΓΑΘΟΣ, *ή, όν, vel ό, bonus, probus, praestans; peritus. Comp. βελτίων, βέλτερος, κρείσσων, vel κρείπτων, ἀμείνων, ἀρείων, &c. Sup. κράτιστος, βέλτιστος, &c*, kus Gezelius lisab omadussõna *thema*'le ΑΓΑΘΟΣ üheks võimalikuks lõpuks „*ό*“, mis moodustaks vormi *ἀγαθό*, kuid Scapula, Estienne, Budé ega Pasor sellist lõppu ei märgi. Seetõttu võib arvata, et Gezelius kasutas ka bütsantsiaegseid või hilisemaid tekste, kus olid keeles juba tekkinud vormimuutused.

Pannes kokku näiteid nimisõnalise lemma ülesehituse jaoks, leidsin huvitava juhtumi lemmadest lk 5 ΑΓΟΡΑ, *ᾶς, ή, forum; concio (ab ἀγείρω)* ja lk 57 ΒΙΒΛΟΣ, *ου, ή, liber;*

Selle näite järgi on näha, et Gezelius on jaotanud tuletised kahte rühma, kus kõigepealt esinevad alussõna ἄλς kui 'sool' liht- ja liitsõnalised tuletised ning seejärel ἄλς kui 'meri' tuletised. Tõenäoliselt ei kasutanud Gezelius sellist kategoriseerimist teiste sõnade puhul, kuna tema sõnade pesad ei olnud piisavalt suured, kuid selle *thema* puhul esines tuletisi piisavas koguses, et eristada neid sellisel viisil.

Mõne verbi puhul märgib Gezelius selle põhivormiks mitte preesensi ainsuse esimese isiku vormi vaid infinitiivi, need kolm verbi, mille olen leidnud, on seotud loomade poolt tekitatud häälightsustega, nt lk 35 ἈΠΑΡΙΖΕΙΝ & ἀράζειν (*dicuntur canes irritati*) ringi, mis on koerte poolt tekitatav häälightsus ('urisema'), lk 173 κακκαβίζειν, *caccabare; glocitare* on verb, millega väljendatakse nurmkana kaagutamist, ning lk 375 βίζειν, *ululare, cucubare; grunnire*, mis väljendab sea ruigamist. Niisamuti esinevad leksikonis verbid, mille põhivormiks on preesensi ainsuse kolmanda isiku vorm, nt lk 129 ἐσπεράζει, *vesperascit*, mis tähendab 'pimeneb, hämardub', või ka lk 84 ἈΕΪ, *F. δεήσει, a. I. ἐδέησε, oportet (Accus. cum infinit.) vide δέω*, mis on umbisikuline verb ('on vaja'). Nõnda on näha, et verbide puhul, mida kasutatakse vaid umbisikuliselt või mis ei ole seotud inimkäitumisega, esitab Gezelius teistsuguse põhivormi.

Ühe mediaalse verbi puhul lk 21 ἀλέομαι (*med.*) *vito, caveo* lisab Gezelius sulgudesse ka märke (*med.*), kuid rohkem sellist eraldiseisvat märkust leksikonist ei leidu, samas esitab ta ka teisi mediaalseid vorme eraldi lemmadena, nt lk 16 προαισθάνομαι, *praesentio, praesagio*, kuid sel juhul ta lühendit ei lisa. Põhjus sellisele märkusele ei ole ilmselge ja jääb selles töös leidmata.

Lisaks on huvitav märkida, et *thema*'sid alfabeetiliselt järjestades ei arvestanud Gezelius *iota subscriptum*'it eraldi tähena ja seetõttu asub lemma lk 10 ἈΙΔΗΣ, *ov, ó (ab ἄδης, poët.) orcus, tartarus* tähestikuliselt pärast *thema*'t ἈΔΗΜΟΝΕΩ mitte lemmade Αἰτωαῖος ja Αἰδώς (lk 12–13) vahel.

Eelneva analüüsi ja näidete põhjal võib välja tuua, et Gezelius esitab lemmas erinevaid paralleelvorme ja lisainfot, sealhulgas dialektivorme, grammatilisi erisusi ja tuletisi, kuid ta ei tee seda alati süsteemselt. Kindlamate järelduste tegemiseks oleks vaja analüüsida kogu leksikoni sissekandeid, kuid seda ei ole käesoleva magistritöö raames võimalik teha. Siiski võib oletada, et Gezelius töötas leksikoni koostamisel iseseisvalt ning tal ei olnud korrektoreid, kes tema tööd üle vaatasid, seetõttu võivad leksikonis ilmnedä inimlikud vead ja ebaühtlused.

3. 3. Leksikonis leiduvad viited

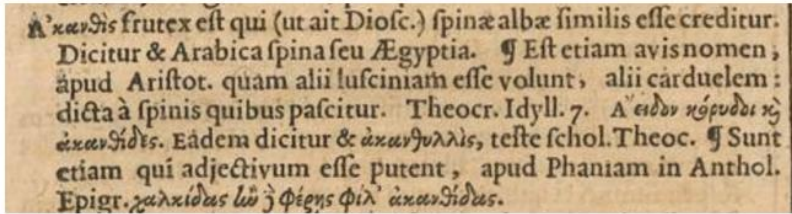
3. 3. 1. Scapula ja Gezeliuse leksikonide võrdlus

Võrreldes Scapula ja Gezeliuse leksikone, võib välja tuua nii palju sarnasusi kui ka erinevusi. Järgnevalt kirjeldan tähelepanekuid, mis tekkisid võrreldes Gezeliuse ja Scapula *Lexicon Graeco-Latinum*'i tähtede *alfa*, *beeta* ja *gamma* sissekandeid. Scapula puhul kasutasin Gezeliusest hilisemat 1665. aasta editsiooni, kuna juurdepääs digitaliseeritud leksikonidele pole alati võimalik ja paljud trükid pole digitaalsena saadaval. Lisaks erineb ka skaneeritud eksemplaride kvaliteet, seetõttu valisin tööd alustades endale kättesaadava ja sobiva versiooni, mida hiljem oli keerulisem muuta, kuna suurem osa tööst oli juba tehtud. Samuti pole teada, missugust Scapula editsiooni või trükki Gezelius kasutas. Siiski olen teinud pistelisi kontrole varasema eksemplariga (Scapula 1609) ja teinud kindlaks, et trükkide vahel ei ole ilmseid erinevusi ilmnenuid.

Olen otsustanud jagada võrdluse erinevate lemmade järgi samasugusteks osadeks, nagu tegin seda Gezeliuse lemmade analüüsi puhul. Enne kui liikuda lemmade ülesehituse juurde, tasuks märkida, et Scapula leksikon on umbes kolm korda pikem kui Gezeliusel (Scap ~ 1356 lk, Gez 440 lk) ning seetõttu võivad paljud erinevused tuleneda just sellest.

Nimisõna lemma

Gezeliuse ja Scapula lemmade ülesehitused on üldjoontes samasuguseid, nimisõna *thema*'le lisatakse käändelõpp, artikkel ja ladinakeelsed vasted, näited jne. Siiski võib välja tuua ka erinevusi, näiteks on Scapulal pikemad lemmad kui Gezeliusel. Nagu juba varasemas arutluses selgus, soovis Gezelius koostada võimalikult kompaktselt leksikoni (vt ptk 2.2.4 ja 2.2.5), Scapula puhul, kelle leksikon on küll lühem editsioon Estienne'i *Thesaurus*'est, pole sellist ruumi kokkuhoidmist võimalik täheldada. Lühema lemma näiteks võib tuua liigikuuluvuse esitamise loodusega seotud sõnade puhul, kus Gezelius esitab kirjeldava sõna sulgudesse, samas kui Scapulal on nähtused lemmasiseselt seletatud pikemate kirjelduste ja väljenditega (vt Illustratsioon 10).

Scapula 1665: 87

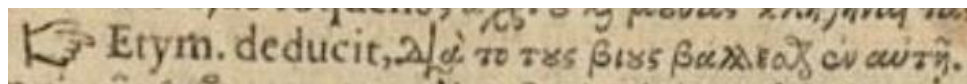

Gezelius 1649: 17

Illustratsioon 10. Liigikuuluvuse esitamise loodusega seotud sõnade puhul Gezeliuse ja Scapula leksikonides.

Kui Gezelius lisab nimisõnale ἀκανθίς liigikuuluvus märke *avis* ('lind') ja *frutex* ('põõsas'), siis Scapula seletab pikemalt, et nõnda nimetatakse araabia või egiptuse okkalist taime ning lisaks ka lindu. Lisaks on selle näite järgi näha, et Scapula esitab viiteid antiikautoritele, mida Gezelius ei tee, välja arvatud tähe *beeta* all (vt ptk 3.3.2).

Samas kasutab Gezelius Scapula väljendeid, mis seletavad sõna tähendust või kasutust, kuid tihtipeale lühendatult või ka grammatiliselt kohandatult võrreldes Scapulaga, nt lk 57 ΒΙΒΛΙΟΣ, ου, ή, liber; recenseo (παρά τὸ τοὺς βίους βάλλεσθαι ἐν αὐτῇ), kus on selgelt näha, et see fraas on üle võetud Scapula leksikonist (vt Illustratsioon 11).

Illustratsioon 11. Tsitaat Scapula leksikonist (1665: 250).

Samuti erineb autoritel tuletiste märkimine, näiteks kasutab Gezelius ees- ja määrsõnaliste ning nimisõnaliste tuletiste jaoks asteriski süsteemi (vt ptk 3.2 „Nimisõna lemma tüüpkuju“) samas kui Scapula alustab selliste tuletiste jada pealkirjaga *composita* (Scapula 1665: 5) või pikemate pesade puhul *composita: ac primum cum praesitone* ja seejärel *aliud genus compos* (lk 30, 37) või kui tuletised pärinevad *thema* lihttuletisest, siis ka *composita ex ...* (lk 45), mis näitab Scapula sissekannete puhul suuremat jaotusvajadust.

Tuletiste jaotamisel paigutab Scapula need rühmadesse vastavalt *thema* erisuguste tähenduste järgi ja lisab märkuse (*derivata ab ...*), samas kui Gezelius sellist põhimõtet ei järgi, välja arvatud lk 25 (vt ptk 3.2 „Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud“). Selle põhjuseks võib olla Gezeliuse leksikoni ja sõnapesade maht, mis on märgatavalt väiksem ning ei vaja tõenäoliselt nii korrapärast jaotust.

Lisaks erinevad Scapula ja Gezeliuse erinevate liitsõnade rühmade jaotused, näiteks kui tuletis algab eessõnaga, kuid on moodustatud liitsõnalisest tuletisest, kategoriseerib Gezelius need liitsõnaliste tuletiste alla, samas kui Scapula märgib need eessõnaliste tuletiste alla. Gezelius võib lisada nimisõnaliste tuletiste juurde sulgudesse sõna, mille abil on tuletis moodustatud (vt ptk 3.2 „Nimisõna lemma tüüpkuju“), samas kui Scapula seda ei tee.

Mõlema autori puhul tasub märkida omapära grammatiliste täpsustuste märkimisel ehk kui pesa sees esineb tuletisi, mis on grammatiliselt sarnased, näiteks lihttuletised ja nendest tulevad ees- ja määrsõnalised või liitsõnalised tuletised, siis genitiivi lõpp ja/või artikkel märgitakse ainult esimese puhul, eeldades, et lugeja suudab eelneva näite põhjal ise teise tuletise grammatika tuletada, näiteks esineb Gezeliusel lk 7 pesa, mille *thema*'ks on märgitud *ΑΙΩ*, lihttuletis *ἀγωγός*, *οἷ, ὁ, ἡ*, *dux viae (idem quod ὀδηγός)*, kus on esitatud tüüpiline grammatiline info, kuid lemmas *ἀρχισυνάγωγος*, *ὁ*, *rector synagogae*, mis on moodustatud eelnevast tuletisest, esineb ainult sugu näitav artikkel. Scapulal (1665: 29) on samasugune süsteem lemmades *Ἀγωγός*, *οἷ, ὁ καὶ ἡ* ... ja lk 37 *Ἀρχισυνάγωγος* ..., kus genitiivilõpp ja artikkel lisatakse ainult lihttuletisele.

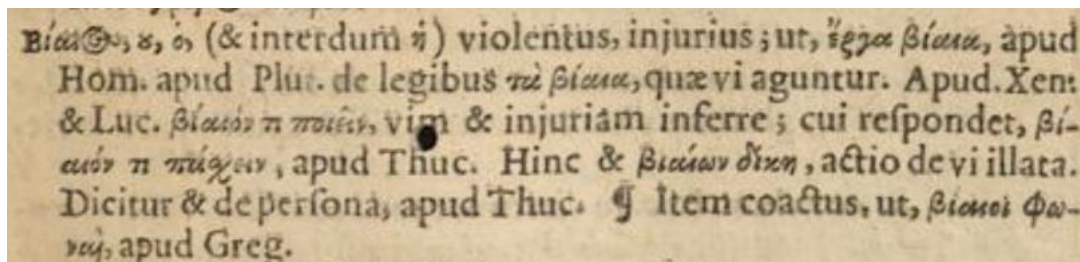
Samas ei ole see süsteem igal pool samasugune, vaid esineb ka lemmasid, kus Gezelius esitab infot topelt, näiteks lk 19 *thema* *ΑΚΟΥΩ* all on lihttuletis *ἀκοή*, *ἦς, ἡ*, *auditus; auris; fama*, kus on märgitud nii genitiivi lõpp kui artikkel ning ka sellest moodustatud tuletise puhul on esitatud samasugune info: *παρακοή*, *ἦς, ἡ*, *inobedientia*. Scapula on siinkohal märkinud esimesele tuletisele vaid sugu näitava artikli ja teise jätnud grammatilise infota, tõenäoliselt eeldades, et lugeja oskab *η*-lõpulist nimisõna käänata, nt lk 94 *Ἀκουή*, *ἡ*, ... ja lk 95 *Παρακοή*, ... Nendest näidetest võib järeldada, et Gezeliuse lemmade ülesehitus ei ole niivõrd süsteemne kui Scapulal.

Omadussõna lemma

Analüüsides Gezeliuse ja Scapula leksikonide *alfa*, *beeta* ja *gamma* sissekandeid jäid silma omadussõnade lemmad, täpsemalt nende suurem osakaal Gezeliuse leksikonis võrreldes Scapulaga. Põhjenduseks võib olla Scapula eelistus märkida omadussõnu substantiveeritult ehk meessoost nominatiivi vormis ja genitiivi lõpuga, näiteks on Gezeliusel lk 22 lemma *ἀληθινός*,

ἡ, ὄν, *verus*, kuid Scapulal on see märgitud vormis *Ἀληθινός*, οὐ, ὁ (Scapula 1665: 108). Tõenäoliselt eeldab Scapula, et lugeja oskab iseseisvalt moodustada nais- ja kesksost vormi.

Samas võib näha, et kui Gezelius märgib omadussõna kõik vormid, nt lk 57 *βίαιος*, ὁ, ἡ *vel a, ov, violentus*, siis Scapulal see info ei puudu, vaid on pikemalt välja toodud viidetes ja fraasides, mis näitavad sõna kasutusvõimalusi, näiteks on see lemma Scapulal esitatud nimisõnana ning kahe sooartikliga, kuid väljendites esinevad ka teised vormid (vt Illustratsioon 12).

Illustratsioon 12. Omadussõna lemma näide Scapula leksikonist (1665: 249).

Sarnaselt märgib Scapula kolmanda käändkonna *υς*-lõpulisi omadussõnu nimisõnadena, näiteks lemmas *ΒΡΑΧΥΣ*, ἑος, ὁ ... (Scapula 1665: 271), samas kui Gezelius lisab kõik kolm soovormi ja genitiivilõpu, nt lk 64 *ΒΡΑΧΥΣ*, εἶα, ὁ, G. ἑος, *brevis; exiguus*. Mõlema näite puhul on siiski tegemist omadussõnaga ja seda näitavad ka ladinakeelsed vasted.

Siiski leidub ka sarnasusi ja seda *ης*-lõpuliste omadussõnade märkimisel, kus nii Gezelius kui Scapula märgivad meessoost nominatiivi vormi koos genitiivi lõpu ja sugu näitava artikliga, näiteks on Gezeliusel lk 33 *ἈΠΗΝΗΣ*, ἑος, ὁ, ἡ, *immitis, saevus* ja Scapulal lk 165 *ἈΠΗΝΗΣ*, ἑος, ὁ καὶ ἡ ... . Jällegi on ladina vastetest näha, et tegemist on siiski omadussõnaga, kuid märkimisel otsustasid leksikograafid kasutada nimisõnalise lemma ülesehitust, tõenäoliselt põhjusel, et sõnatüvi tuleb genitiivivormist ja on seetõttu grammatilise infona olulisem.

Huvitava juhtumina võib välja tuua Gezeliusel lemma lk 16 *αἰσχυντός*, ἡ, ὄν, *pudendus, foedus*, mille puhul märgib Scapula selle vormina *αἰσχυντός*, οὐ, ὁ (Scapula 1665: 82). See omadussõna esineb ainult ühes tekstis (Ps.-Phoc. 189), fraasis *ἐπ' αἰσχυντοῖς λεχέεσσιν*, kus see on kesksost mitmuse daativi vormis, kuid isoleerituna, ilma lisatud nimisõnata võiks see grammatiliselt olla ka meessoost vorm. Seega võis Scapula järgida sissekannete märkimisel kasutust, samas kui Gezelius lisas oma leksikoni vorme analoogia põhjal.

Siiski, nagu sai eelnevalt öeldud (vt ptk 3.2 „Omadussõna lemma tüüpkuju“) on ka Gezeliusel paljud omadussõna lemmad esitatud ilma grammatilise infota või hoopis substantiveeritult. Seetõttu saab Gezeliuse ja Scapula vahel tõmmata ühise joone, et omadussõnade puhul eelistasid nad mitmel juhul neid märkida meessoovormis nimisõnadena ja lugejalt eeldati teiste vormide moodustamise teadmisi.

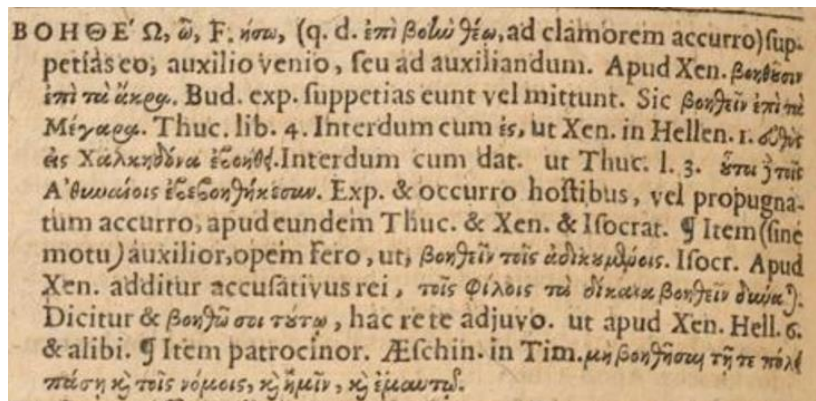
Verbi lemma

Verbi esitamise puhul märgivad mõlemad leksikograafid lemma algusesse preesensi 1. isiku vormi ja siis vajadusel teiste aegade vormid. Siiski võib tuua välja, et Gezeliusel on märgitud tavaliselt *thema* lemmade puhul nii futuurumi kui ka perfekti lõpud, samas kui Scapula esitab enamasti vaid futuurumi. Scapula jätab perfekti lõpud ära sagedamini esinevate *κα-* ja *χα-* tüveliste verbide puhul, näiteks Gezeliuse lemmas lk 28 *ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΩ, ήσω, ηκα, discepto; litigo; dubito* on esitatud kolm aja vormi, samas kui Scapula lemmas (lk 138) *ΑΜΦΙΣΒΗΤΕΩ, F. ήσω ...* on esitatud lisaks preesensile vaid futuurum. Tõenäoliselt eeldas Scapula, et lugejad oskavad moodustada reeglipärase verbide erinevaid vorme.

Samas on huvitav, et Scapula märgib ära kontraheeritud verbide puhul nii kontraheerimata vormi kui ka kontraheeritud lõpu, sellal kui Gezelius seda ei tee, nt Gezeliusel lk 62 *ἀβουλέω, ήσω, nolo*, kuid Scapulal *ἀβουλέω, ὦ, ήσω ...* (Scapula 1665: 266). Gezeliuse *Grammatica Graeca* verbide alaosas on selgitatud kontraheeritud verbide pööramist, seetõttu võis Gezelius pidada ebavajalikuks lisada neid vorme.

Medio-passiivsete verbide puhul märgib Gezelius sageli nende lõpud aktiivse verbi lemmasse, nt lk 58 *βιόω, -όομαι, vivo*, samas kui Scapula esitab need vormid erinevates lemmades (1665: 251). Põhjuseks võiks tuua Gezeliuse soovi ruumi kokku hoida ning eelduse, et lugeja suudab aktiivsest verbist tuletada medio-passiivse vormi ja tähenduse.

Samuti nagu juba eelnevalt mainitud, märgib Gezelius rektsiooni nende verbide lemma lõppu, mille sihitiseks ei ole akusatiiv, nt lk 60 *ΒΟΗΘΕΩ, ήσω (q. ἐπι βοήν θέω) suppetias fero, juvo; patrocino. Dat*, samas kui Scapula esitab lemmasiseselt näiteid, mille põhjal peaks lugeja aru saama, mis käändega ja kuidas verbi kasutama peaks (vt Illustratsioon 13).

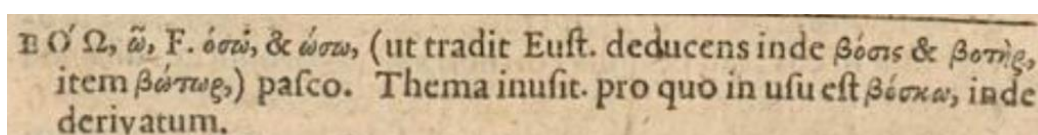
Illustratsioon 13. Verbi ΒΟΗΘΕΩ sissekanne Scapula leksikonis (1665: 260).

Selle näite puhul on näha, et Scapula kasutab väljendit „βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις“, mille järgi peaks lugeja aru saama, et see verb võtab enda kõrvale daativi käändes objekti. Gezelius märgib kõigest lühendi (*Dat.*), kuna üritab ruumi kokku hoida ning vältida pikki kirjeldusi.

Kommentaare sarnasuste ja erinevuste kohta

Kuigi olen eelnevalt välja toonud pigem erinevusi Gezelius ja Scapula leksikonide ülesehituse kohta, on siiski selgelt näha sarnasusi nende tööde vahel. Kõik eelnevalt kirjeldatud lemmad on ülesehituselt sarnased, kus alguses on esitatud *thema* või tuletis, grammatiline info ja seejärel ladina vasted. Samuti on mõlemal varauusaja ortograafiareeglitele vastavalt pauseelsetes positsioonides graavised.

Lisaks esinevad mõlemal *thema*'na sõnad, mille kohta on üles märgitud, et see ei ole kasutusel (*inus.*), näiteks Gezelius lemmas lk 62 ΒΟΩ, F. βώσω & βόσω, P. οκα, ωκα, *pasco, pro quo in usu est*, mille järel on esitatud tuletis βόσκω, F. σκήσω, *idem*, kus Gezelius märgib, et *thema* asemel on kasutusel hoopis sama tähendusega tuletis. Gezelius lisab sellegipoolest *thema*'le analoogia põhimõttel kaks futuurumi ja kaks perfektu lõppu. Scapula märgib samamoodi ΒΟΩ ja selle tuletise βόσκω, kuid perfektu vorme, nagu varasemalt mainitud, ta ei märgi (vt Illustratsioon 14).

Illustratsioon 14. Verbi ΒΟΩ sissekanne Scapula leksikonis (1665: 267).

Erinevused tekivad peamiselt lisainfo esitamisel, kus Scapulal on rohkem viiteid ja väljendeid ning Gezelius eelistab esitada rohkem grammatilist infot ja seda lühidamalt. Võrdluse tegemisel panin tähele, et Scapula ja Gezeliuse ladinakeelsed vasted ei ole alati üks ühele, kusjuures Gezelius näib lisavat vasteid, mida Scapulal ei ole. Nõnda tekkis hüpotees, et „Ianus Linguarum’i“ tõlkimine on mõjutanud Gezeliuse ladinakeelseid vasteid. Selle hüpoteesi kinnitamiseks võrdlesin Gezeliuse ja Scapula leksikonide sissekandeid *alfa* tähe all ning Gezeliuse *Ianus* ladinakeelsete sõnade indeksit, mis suunab paralleeltekstide juurde.

Järgnevalt toon välja mõned tähepanekud, mis võiksid hüpoteesi kinnitada. Gezeliuse lemmas lk 15 *ΑΙΣΑΛΩΝ*, *aesalo*, *nisus* (*avis*) on kaks ladinakeelset vastet, samas kui Scapulal lk 78 *ΑΙΣΑΛΩΝ*, *aesalo*: *accipitris species ...* pole märgitud Gezeliuse poolt pakutud vastet *nisus*. Vaadates *Ianus* (1648) indeksit võib leida, et sõna *nisus* esineb tekstis nr 148 (lk 37) ja selle vasteks kreeka tekstis on *αισαλον* (lk 36), kuigi ladina *aesalo* *Ianus*’st puudub. Samuti on Gezeliuse lemma lk 14 *ἔπαινος*, *ov, ó*, *laus*, *collaudatio* ja Scapulal lk 68 *ἔπαινος*, *ov, ó*, *laus*, *laudatio ...*, kuigi *collaudatio* ja *laudatio* on sünonüümid, on neil siiski erinevus sees. Nõnda uurides *Ianus* indeksit, leidub tekstist nr 870 (lk 225) sõna *collaudatio* ja kreeka tekstist vaste *ἔπαινος* (lk 224). Ladinakeelne sõna *laudatio* *Ianus*’s ei esine.

Samas näib, et selline tendents kehtib harva esinevate *thema*’de ja tuletiste puhul, kuna sagedasti kasutatavate sõnade puhul kattuvad Gezeliuse ja Scapula ladinakeelsed vasted, nt lk 15 *ΑΊΠΩ*, *ἀρῶ*, *ἦρκα*, *tollo*; *attollo*; &c, kus Scapulal esineb isegi rohkem vasteid lk 75 *ΑΊΠΩ*, *F. ἀρῶ*, *P. ἦρκα*, *tollo*, *attollo*, *sursum tollo*, *eveho*, *subveho ...*. Nõnda võib tõdeda, et *Ianus* sõnavara on mõjutanud leksikoni ladinakeelseid vasteid ja kreekakeelseid sissekandeid, kuid Gezelius on lisaks kasutanud ka muid materjale, nagu Scapula leksikoni.

Veel üks huvitav viis, mis osutab sellele, et Gezelius kasutas teiste leksikograafide materjale väljendub etümoloogia esitamisel, kus nagu eelnevalt mainitud, lisab Gezelius lemmade lõppu sulgudesse algupärased sõnad, mis võivad olla märgitud ladinakeelse märkega *ab*, nt lk 35 *ΑΡΓΥΡΟΣ*, *ov, ó*, *argentum* (*ab ἀργός*). Vahel võib ta esitada ka väljendi või lause, mis seletab *thema*’t või on selle päritoluks, nt lk 30 *ἌΝΘΡΩΠΙΟΣ*, *ó, ή*, *homo* (*q. ἄνω τρέπων ὄπα* vel *ἀθρῶν τὴν ὄπα*), kus *thema* *ἌΝΘΡΩΠΙΟΣ* tekkimise seletuseks on rahvapärane väljend *ἄνω τρέπων ὄπα* ('suunates pilku üles') või *ἀθρῶν τὴν ὄπα* ('jälgides tähelepanelikult/uurides nägu'). Ka Scapulal (1665) esinevad etümoloogilised selgitused, kuid mitte samasuguses sõnastuses: lk 152 *παρά τὸ ἄνω ἀθρεῖν* ('uurida/jälgida tähelepanelikult ülespoole'). Vaadates Pasori

leksikoni (1644) võib leida samasuguse väljendi nagu Gezeliusel: lk 86 *ἄνω τρέπων ὄπα*, kuid ka teisi, mis sarnanevad Scapula väljenditega. Pasori kui ka Scapula poolt märgitud väljendeid on võimalik leida juba erinevate antiikautorite tekstidest, kuid käesoleva töö raames ei ole võimalik seda täpsemalt uurida. Nõnda võib arvata, et Gezelius võttis arvesse mitme autori arvamusi etümoloogia märgete tegemisel ja koostas nende järgi oma variandi.

Samuti võib Gezeliuse ja Scapula erinevuseks välja tuua dialekti erinevate verbivormide esitamise, nt Gezelius lk 23 *ἀπαλλάσσω, dimitto; libero* vrd Scapula lk 114 *ἀπαλλάττω*, kus Gezelius eelistab *σσ*-vorme (vt ptk 3.2 „Paralleelvormide ja lisainformatsiooni esitamine lemmades“), mis on omased nii joonia dialektile kui ka Uue Testamendi keelele, samas kui Scapula esitab atika dialektile omaseid *ττ*-vorme. Lisaks märgib Gezelius *εϋς*-lõpuliste nimisõnade puhul genitiivi lõpuks *-εος*, nt lk 50 *βαλανεύς, έος, ό, balneator*, samas kui Scapula esitab lõpu *-εως*, lk 227 *βαλανεύς, έως, ό, balneator*. Gezelius esitab oma grammatikas *εϋς*-lõpuliste nimisõnade käänamistabeli, kus märgib genitiivi lõpuks *-εος*, kuid lisab allmärkusesse juurde, et atika dialekti vorm on *-εως*. Sellise erinevuse põhjuseks võib välja tuua juba eelnevalt mainitud asjaolu, et Scapula viitab paljudele antiikautoritele, kellest enamik kirjutab atika dialektis, kusjuures see dialekt on aluseks ka teistele kreeka sõnaraamatutele.

Kokkuvõtteks võib väita, et Gezelius tugineb oma leksikoni koostamisel Scapulale kui ka Pasorile, nagu viimastest osadest selgus. Gezeliuse lemmad on märgatavalt lühemad kui Scapulal, seda näiteks viidete puudumise tõttu. Selline kokkuvõtlikus tuleneb tõenäoliselt Gezeliuse vajadusest koostada võimalikult lühike ja seetõttu ka odavam leksikon oma tudengitele. Selleks, et paremini mõista Gezeliuse ja Scapula lemmade ülesehitust, oleks tarvis analüüsida nende sissekandeid põhjalikumalt ja mõne elektroonilise programmi abil, mis käesoleva magistritöö piiratud mahu tõttu ei ole võimalik.

3. 3. 2. Viited teistele autoritele/tekstidele

Nagu juba eespool öeldud, olid Gezeliuse eeskujuks sellised kuulsad leksikograafid nagu Johannes Scapula, Ambrogio Calepino ja Henri Estienne ning samuti Guillaume Budé. Gezeliuse leksikonis leidub kokku 25 viidet erinevatele leksikograafidele, kusjuures kõige

rohkem Scapulale (14 korda)²⁹, Budé ja Calepino viiteid on mõlemale neli, millest ühe korra on nende nimed esitatud koos ühe lemma all (lk 395). Samuti mainitakse kaks korda Georg Pasorit (lk 108, 170) ja Suda (Suidas) entsüklopeediat (lk 293), kusjuures viimast mainitakse ühenduses Budé'ga.

Eespool sai tehtud analüüs Scapula ja Gezeliuse leksikoni sissekannete põhjal, kuna Gezeliuse leksikonis oli märgatav Scapula mõju (vt ptk 3.3.1). Lisaks viitab Gezelius Scapulale ka lemmades, seda peamiselt olukordades, kui nende arvamused *thema*'des erinevad, nt lk 45 *A'YΞANΩ*, *ζήσω, ηκα, augeo; auresco* (*Scap. dicit Th. esse áέζω*), kus Gezeliuse arvates on *thema A'YΞANΩ*, kuid Scapula jaoks on alussõna hoopis *άέζω*. Selle näite puhul on näha Gezeliuse ja Scapula sõnavara erinevust, kuna Scapula märgib aluseks verbi, mis on kasutusel Homerosel ja teistel antiikautoritel (LSJ: *ad loc.*), samas kui Gezeliuse pakutud *thema* on hilisem vorm.

Gezelius on lisaks märkinud tuletiseks sõna, mis Scapula arvates on omaette *thema* ja ei kuulu samasse pesasse, nt lk *άρμα, τος, τό, currus; carpentum* (*Scap. existimat ipsum Th. esse*), kus Gezeliuse *thema* on *ΑΡΩ* ja tuletis *άρμα*, kuid Scapula jaoks on need kaks eraldi *thema*'t: *ΑΡΩ* (1665: 192) ja *ΑΡΜΑ* (1665: 180). Siin on Gezelius tõenäoliselt otsustanud, et nimisõna *άρμα* on mõtteliselt ja grammatiliselt võimalik tuletis verbist *άρω*, kuid Scapula jaoks ei ole need sõnad ühenduses. Lisaks on Scapula pesad pikemad ja seetõttu ka rohkem rühmitatud kui Gezeliusel, kes liidab pesasid kokku, tõenäoliselt selleks, et need ei oleks liiga lühikesed ja lugeja näeks erinevate vormide vahel ühist tüve.

Lisaks lahknevad nende arvamused selles, kumb sõnadest on *thema* ja kumb tuletis, nt on Gezeliusel lk 241 *thema ΜΗΛΙΟΝ*, mille all on tuletis *Μηλέα, ή, pomus, malus* (*Scap. ponit Th.*), kuid Scapula peab *thema*'ks viimast ja selle tuletiseks nimisõna *μηλον*. Tõenäoliselt oli Scapula jaoks loogilisem arvata alussõnaks õunapuu (*μηλέα*) ja selle tuletiseks vili (*μηλον*), kuid Gezeliuse arvamus oli vastupidine.

---

²⁹ Gezelius 1649: 42 (*άρμα*), 45 (*A'YΞANΩ*), 70 (*ΓΕΝΝΑΩ*), 72 (*ΓΙΝΟΜΑΙ*), 99 (*ΔΟΚΙΜΗ*), 117 (*έλκος*), 129 (*ΕΣΘΙΩ*), 130 (*ΕΣΩ*), 185 (*ΚΕΡΜΑ*), 210 (*Κῦρος*), 241 (*Μηλέα*), 251 (*νεκρός*) & (*νόμος*), 331 (*σκέλος*).

Põhjuse sellisele viitamisele võib leida leksikoni sissejuhatusest (1649: [])(5v–)(6r]), kus Gezelius selgitab, et alussõnade valimisel pidas ta silmas kõiki leksikograafe, kellele toetus, kuid järgis enda jaoks usutavamalt arvamust.³⁰

Budé'le viitab Gezelius neli korda, kusjuures üks kord koos Suda leksikoni viitega: lk 293 ΠΕΡΓΑΜΗΝΑΙ, ὄν, αἰ, membranae, Bud. citat Svidam, kus ta märgib, et Budé viitab oma sissekandes Suda leksikonile. Huvitaval kombel leidub selline naissoost mitmuse vormis nimisõna vaid Suda leksikonis (Suda: pi 1034 Adler), kuid pole teada, miks otsustas Gezelius märkida selle oma leksikoni. Kahjuks ei ole ma suutnud leida seda alussõna Budé *Commentarii*'st ega tema hilisematest leksikonidest, nõnda jääb see *thema* siinkohal pikemalt kommenteerimata, kuid loodan tulevikus leida vastuse.

Lemma lk 295 χίμαιρα puhul on Gezelius maininud nii Calepinot kui Budé'd, viimase leksikonis on selle lemma all palju viiteid antiikautorite tekstidele. Lemma lk 6 ἄΓΡΕΙΦΝΑ & ἀγρίφνη, ης, ἡ, rastrum, Bud. puhul võib täheldada, et Scapula sõnaraamatus seda alussõna ei leidu, mis võib olla ka põhjus Budé'le viitamiseks. Viimane Budé viide asub lemmas lk 342 ἀνθεστηριών, ὄνος, ὁ, November (ὅτι τῶν ἀνθέων στερεῖ τὴν γῆν. Al. etym. vide in Bud.), Gezelius suunab siin lugejat Budé teose juurde, kus esitatakse sõna puhul rohkem infot (etümolooogia). Budé leksikonis (1554: f. s4v) on selle sõna all välja toodud, et ἀνθεστηριών on Attikas kaheksas kuu ning tähistab jumala Dionysose kuud, roomlaste jaoks on see kuu august, kuid teiste kultuuride jaoks võib olla ka november või mai. Samuti kirjeldab Budé sissekanne lühidalt traditsioone, mis on seotud selle kuuga.

Nagu juba eelnevalt mainitud, viitab Gezelius Calepino *Dictionarium*'ile, mis oli üks levinumatest alfabeetilistest sõnaraamatutest varauusajal ja millest oli palju erinevaid väljaandeid. Kahjuks ei ole võimalik tuvastada, missugust Calepino sõnaraamatut Gezelius kasutas. Gezeliusel on neli viidet Calepinole lemmades: lk 12 ἀττικός, Atticus, vide Calep., lk 38 ἄρπυιαι, ὄν, αἰ, harpyae, vid. Calep., lk 349 ΣΦΙΓΞ, γός, ἡ, sphinx, vide Calep., lk 395 χίμαιρα, ἡ, chimaera, vide Bud. & Calep. Üks nendest märksõnadest (ἀττικός) puudub Scapula leksikonist, mistõttu võis Gezelius suunata lugejat teise leksikoni poole, kuna pidas seda sõna piisavalt oluliseks. Teise kolme märksõna puhul (ἄρπυιαι, ΣΦΙΓΞ, χίμαιρα) on Scapula

---

³⁰ *Ipsa Themata quod concernit, de illis non convenit inter Lexicographos, dum Hic Thema statuit ... Verum hae & aliae discrepantiae ubi sese obtulere, semper secutus sum sententiam plausibiliorem.*

esitanud põhjaliku info, kuid tundub, et Gezelius on soovinud siiski viidata Calepinole, kus on rohkem viiteid ja kirjeldusi nende sõnade kohta. Seetõttu võib arvata, et Gezeliuse soov oli anda lugejatele võimalikult põhjalikku infot nende märksõnade kohta ning kuna Calepino sõnaraamatud olid tol ajal levinud, oli see hea materjal, millele viidata.

Gezelius viitab Pasorile kahes lemmas, esimesena lk 170 *ἸΣΤΩΡ*, *ορος, ό, ή, sciens, peritus, it. testis (Pasor Th. constituit, ἴσημι)*, märkides, et Pasoril on nimisõna ἴστωρ ('see, kes teab õigust; kohtunik') tuletis alussõnast ἴσημι ('teadma') (Pasor 1644: 369). Kuigi nii Gezelius kui Scapula mainivad oma sissekandes, et ἴστωρ võib olla tuletis, märgivad mõlemad autorid selle siiski eraldi alussõnana. Teine lemma on lk 108 *ΕΙ* (*cum indic.*) *si; it. non, vide Pas.*, kus Gezelius suunab lugeja Pasori leksikoni juurde. Viimane selgitab oma sissekandes, et vannete puhul võib partiklit *ει* kasutada negatiivsuse väljendamiseks ning lisab, et selline tähendus on tulnud heebrea keelest. Pasorile viitamine vaid kahes lemmas on küsimusi tekitav, kuna tema nimi ei käi teadaolevalt ühestki muust Gezeliuse teosest läbi. Samas on näha Pasori leksikoni mõju tähe *alfa* grammatika osas (vt ptk 3.2 „Tähe lemma“) ja ka mujal lisainfo esitamisel (vt ptk 3.2 „Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud“).

Lisaks leksikograafide viidetele mainib Gezelius oma leksikonis seitse korda Uut Testamenti, seda teeb ta näiteks, et täpsustada sõnade tähendust kristliku vaatenurga alt, nt lk 3 *εὐαγγέλιον*, *τό, laetus nuntius, in N. T. doctrina de Christo*, kus tuletis tähendab algselt head sõnumit, kuid Uue Testamendi kontekstis Kristuse õpetust. Samuti kasutab ta seda märget, et täpsustada sõnavorme või nende kasutust erinevates kontekstides, nt lk 233 *ΜΑΡΤΥΡ* & *in N. T. μάρτυρ, ρος, ό, ή, testis (α μείρω)*, kus *μάρτυρ* on klassikaline variant ja *μάρτυρ* kasutusel Uues Testamendis. Ühe lemma puhul esitab Gezelius *thema*'na laensõna ja toob välja ka alussõna heebrea keeles, lk 27 *ΑΜΗΝ*, *Amen (ab Heb. אמֵן veritas R. אמֵן nutritiv Niph. אמֵן veracem esse. hiph. אמֵן credidit) in N. T. est adv. certe, profecto*, ning lisab ka selle sõna kasutuse Uues Testamendis. Teised viited on samuti seotud sõnade tähenduse erinevuse välja toomise või kasutusega Uues Testamendis.³¹

---

³¹ lk 54 *ΒΑΡΒΑΡΟΣ*, *ος, ό, ή, barbarus; literas (graecas) male exprimens (peregrini Athenis lingvam graecam discentes, inciderunt in vocem βάρβαρ, hinc in N. T. opp. graeco) it. barbare loquens.*
lk 81 *ΔΑΙΜΩΝ*, *ος, ό, ή (α δαίω, disco; scio) daemon, h. e. quivis Deus vel quaevis Dea, sed in N. T. semper pro spiritu noxio accipiter.*

lk 117 *ΕΛΛΗΝ*, *ηνος, ό, graecus (Hellen, Filius Deucalionis) in N. T. opp. Judaeo.*

lk 142 *ΖΙΖΑΝΙΟΝ*, *τό, zizanium, in N. T. leg. tantum in pl. (q. α σῖτος & σίνω noceo).*

Tähe *iota* (lk 161) seletuse all esineb viide Matteuse evangeeliumile 5:18 (... *hinc pro Apice accipitur Matth. 5. 18. ...*), mis osutab sellele, et iootat kasutatakse tähe või detaili tähenduses. Ioota pole ainus täht, mille lemmas esineb tekstiviiteid, näiteks on lk 48 tähe *beeta* puhul ära toodud Ateena komöödiakirjaniku Kratinose tsitaat (fragment 43)³²: *ὁ δ' ἡλίθιος ὥσπερ πρόβατον, βῆ βῆ λέγων βαδίξει*, mis kinnitab Erasmuse häälduse pooldajate väidet, et vanakreeka keeles kõlas täht *β* kui b-häälik, mitte v-häälik nagu uuskreeka keeles (Geldart 1870: 29). Lisaks on lk 154 tähe *theeta* sissekannete all viide Luuka evangeeliumile 11:27 (*θηλάζω, lacto, it. sugo, luc. 11. 27.*), mille abil proovib Gezelius tõenäoliselt lugejale anda paremat aru saamist verbi tähendusest.³³

Gezelius koostas küll oma leksikoni iseseisvalt, kuid seda tehes tugines ta teistele autoritele ja materjalidele, eriti sellistele leksikograafidele nagu Johannes Scapula, Ambrogio Calepino, Georg Pasor ja Guillaume Budé ning viitas neile oma lemmades. Scapula mõjutas Gezeliuse leksikoni ülesehitust ja lemmade käsitlust, kuid Gezeliuse arvamus lahknes tema omast mitmel kohal, näiteks *thema*'de määramisel. Lisaks viitas Gezelius ka Suda entsüklopeediale ning Uuele Testamendile, kasutades viimast sõnade tähenduse täpsustamiseks kristlikus kontekstis. Gezeliuse viited teistele allikatele viitavad tema soovile luua võimalikult põhjalik ja usaldusväärne sõnaraamat ning samas suunata lugejaid teiste autorite teoste juurde.

3. 3. 3. Gezeliuse leksikoni sõnavara

Analüüsidest Gezeliuse ja Scapula leksikonide sissekandeid märkasin, et paljud Scapulal esinevad lemmad puudusid Gezeliuse leksikonist, kuid seda võib selgitada leksikonide mahu erinevusega. Huvi tekitasid aga juhtumid, kus Gezeliuse leksikonis esinevad lemmad puudusid Scapulal ning kuna neid oli piisaval hulgal, otsustasin analüüsida Gezeliuse tähe *alfa* sissekannete all olevaid lemmasid, mida Scapula leksikonis ei ole.³⁴

³² Kock, Theodor (1880). *Comitorum Atticorum fragmenta*, vol. 1, Leipzig: Teubner, lk 25.

³³ Luc. 11:27 : *ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα ἐπάρασά τις φωνήν γυνή ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπεν αὐτῷ μακαρία ἡ κοιλία ἢ βαστάσασά σε καὶ μαστοὶ οὗς ἐθήλασας.*

³⁴ Siinkohal pean mainima, et analüüsis võivad esineda vead, kuna Scapula leksikon ei ole transkribeeritud ning seetõttu pidin lemmasid otsima digiteeritud eksemplari lehitsedes, mistõttu on veavõimalus suurem kui digitaalselt arvutiga otsimisel ning lemmad, mida ma väidan Scapula leksikonist puuduvat, võivad asuda teiste tähtede sissekannete all.

Gezeliuse leksikonis on tähe *alfa* all kokku umbes 1080 lemmat, millest 97 lemmat (vt Lisa 5) on Scapula leksikonist puudu ning lisaks seitse sissekannet, kus osa lemmast on Scapulal esitatud, kuid kuna Gezelius ühendab tihtipeale ühes lemmas mitu tähendust või sõnavarianti, siis võib Scapulal üks osa sellest puududa. Need puuduvad lemmad jagasin tähenduse ja päritolu järgi nelja gruppi.

Esimesse gruppi paigutasin 46 lemmat, mis on pärit või sageli kasutusel Uues Testamendis, näiteks lemma lk 1 *ἀγαθοσύνη, ης, ἡ, bonitas* või ka varem mainitud *thema* lk 27 *ἈΜΗΝ*. Need sõnad on Scapulal puudu, kuna tema leksikon põhineb antiikautorite teostel ja ei sisalda enamasti Uue Testamendi sõnavara, samas kui juba Gezeliuse leksikoni tiitellehel on kirjas, et tegemist on Uue Testamendi leksikoniga. Lisaks võib siia juurde tuua juba eelnevalt mainitud tähe *alfa* abil tuletiste ja liitsõnade moodustamise rühmituse kaks osa (*ἀρνητικόν* ja *πλεοναστικόν*), mis leidsid lahenduse Pasori Uue Testamendi leksikonist (vt ptk 3.2 „Tähe lemma“).

Teise grupi moodustavad lemmad, mis esinevad Gezeliuse õpikus „Ianua Linguarum“, näiteks *thema* lk 26 *ἈΜΑΡΑΝΘΟΣ, ου, ὁ, amaranthus* või tuletis lk 11 *ἄσις, εως, ἡ, asio (avis)*, mõlemad lemmad esinevad *Ianua*'s tekstide all, kus kirjeldatakse kindlat tüüpi taimi või linde, kuid kuna need ei ole laialt levinud nimetused, siis Scapulal neid ei esine. Samuti kuuluvad siia gruppi põllundusega seotud sõnad, mis on ka *Ianua* alapeatükkides, näiteks lk 9 *ὕδραγωγεῖον, τό, & -γία, ἡ, aquae ductus* või ka varem mainitud *thema* lk 6 *ἄγριον, ης, ἡ, rastrum, Bud.* (vt ptk 3.3.2), kus Gezelius viitab Budé'le, kuna Scapulal seda sõna ei esine. Lisaks on *Ianua* sõnavaras hilisemad hellenistliku kreeka keele vormid ja tähendused, mida Scapula oma antiiktekstidega seotud leksikonis ei kasuta, näiteks lk 35 *μεσαραιικός, meseraicus* ja lk 41 *τοπαρχία, ἡ, territorium, ditio*. Nõnda on selgelt näha õpiku „Ianua Linguarum“ mõjutusi leksikonile, mis on ka eeldatav, sest nagu eelnevalt mainitud seletab Gezelius oma sissejuhatuses, et alustas leksikoniga tööd *Ianua* kreeka sõnade indeksist, ning reklaamib seda ka leksikoni tiitellehel (vt ptk 3.1).

Kolmandasse gruppi paigutasin kolm *thema*'t, mis on seotud kreeka jumalustega: lk 12 *ἈΘΗΝΗ*, lk 39 *ἈΡΤΕΜΙΣ*, lk 43 *ἈΣΚΛΗΠΙΟΣ*, ning nende tuletised. Huvitaval kombel Scapulal neid pesasid ei ole, kuid tal esineb pesa, mille *thema* on *ἌΡΗΣ* (Gezelius 1649: 36, Scapula 1665: 176). On võimalus, et need puuduvad lemmad asuvad teise *thema* pesas, kuid

kahjuks ei ole ma seni suutnud neid tuvastada ning ei suuda anda seletust, miks need pesad Scapulal puuduvad.

Neljanda grupi moodustavad analoogiavormidega lemmad, mis võivad esineda *Ianua*'s, kuid ei pruugi. Nagu varasemalt mainitud, siis Scapula analoogiavorme ei märgi (vt ptk 3.3.1), näiteks lemmade lk 10 *μητράδελφος*, *avunculus* ja *μητραδέλφη*, *ή*, *matertera* puhul on Scapula märkinud vaid esimese, kuid Gezelius peab vajalikuks märkida mõlemad vormid, kusjuures need esinevad ka *Ianua*'s. Gezelius esitab eraldi lemmadena ka deminutiivi vorme, nt lk 39 *ἀρσενίκιον*, *τό*, *idem*, mis Scapulal puuduvad, kuid algvorm *ἀρσενικόν* on olemas mõlemal autoril (Gezelius 1649: 39, Scapula 1665: 183). Samuti, nagu varasemalt mainitud, märgib Gezelius võrreldes Scapulaga rohkem omadussõnu (vt ptk 3.3.1), nt lk 22 *ἀνάλωτος*, *ό*, *ή*, *inexpugnabilis* (*α*), kus vastupidiselt Gezeliusele on Scapulal märgitud vaid nimisõna *ἀναλωτής*, *οῦ*, *ό* (Scapula 1665: 109).

Samuti võib viimase grupiga siduda lemmad, mis puuduvad Scapula leksikonist osaliselt ning on sageli analoogiavormid, nt lk 40 *ἄρχων*, *τος*, *ό*, *princeps*; *caput*; *rex*. *ἄρχουσα*, *domina*; *princeps*, *faem.* *ἀρχόμενος*, *οῦ*, *ό*, *subditus* (*sunt tamen participia*), kus lisaks meessoost vormile *ἄρχων* on Gezelius lisanud ka naissoost nimisõna ja medio-passiivse partitsiibi, samas kui Scapula märgib vaid neist esimese (Scapula 1665: 189).

Gezeliuse leksikoni sõnavara iseloomustab nõnda mitmekesisus, mille kujunemist mõjutasid mitmed allikad. Esiteks peegeldub leksikonis tugev Uue Testamendi mõju – Gezelius lisas oma teosesse lemmasid, mis pärinesid või olid hiljem seotud kristliku kontekstiga, eristades seda leksikoni selgelt Scapula omast, mis keskendus klassikalistele antiikautoritele. Teiseks avaldas Gezeliuse sõnavarale suurt mõju tema õpik "Ianua Linguarum", kust leksikoni jõudsid mitmed taime- ja linnunimetused, põllundusterminoloogia, hilisema hellenistliku kreeka keele vormid jt. Kolmandaks kajastus Gezeliuse leksikonis ka tendents esitada analoogia- ja deminutiivivorme rohkem kui Scapula leksikonis.

3. 4. Leksikonis esinevad trükivead

1632. aastal rajati Tartu gümnaasiumi kõrvale trükikoda, et trükkida üliõpilaste ja professorite teaduslikke töid (Puksoo 1932: 15). Tööd tehti ühe pressiga ning trükikoja juures töötas trükimeister, üks või kaks selli, kellest üks oli laduja ja teine trükkija, ning õpipoisid (Jaanson 2000: 24-26). Gezeliuse töötamise ajal *Academia Gustaviana*'s oli raamatutrükkijaks Johannes Vogelius, kes asus tööle 1644. aastal ning kelle alluvuses töötas üks sell, esialgu Michael Törlitz ning peale tolle surma Rootsist pärit Johan Winter, kellest sai hiljem Turus Gezeliuse trükikoja juhataja ja kuninglik raamatutrükkija. (Puksoo 1932: 26, 29)

17. sajandil oli trükkimisel üks olulisemaid probleeme käsitsi tüüpide ladumine ja vähene kontroll, mis tõi kaasa palju vigu. Puksoo kirjutab, et vigade üle kurdeti 17. sajandil tihti ning *Academia Gustaviana* trükikoja juures ei töötanud korrektorit kuni 1650. aastani (Puksoo 1932: 37). Nõnda on ka Gezeliuse 1649. aasta teoses „Lexicon Graeco-Latinum“ näha hooletusvigu.

Leksikoni kõige levinumaks veaks osutus diakriitikute ehk rõhkude ja hõnguste puudumine või valesti märkimine, mida saab selgitada nende rohkusega lemmades ning väikeste mõõtmetega, mistõttu võivad need märkamata jääda. Seni leitud vead on lemmades (sulgudes on märgitud leksikoni algsed leheküljed):

- *γυρόω, ώσω, incurvo; in gyrum ago* – trükises *γυρωω* (lk 80);
- *έδώλιον, τό, sedes; transtrum, tabulatum remigum* – trükises *έδώλιον* (lk 106);
- *άθυμος, ό, ή, non animosus* – trükises *άθυμος* (lk 159);
- *ΚΑΩΘΩ, σω, κα, neo; glomero (q. καλως θω)* – trükises *καλως* (lk 192);
- *όζίνα, ης, ή, crates dentata stylis ferreis, occa* – trükises *όζίνα* (lk 268).

Kõik väljatoodud diakriitikute vead on 1686. aasta editsioonis parandatud, mis võib viidata asjaolule, et Gezelius või tema abiline koostasid teist editsiooni toetudes esimesele editsioonile ning parandasid selles tekkinud vigu.

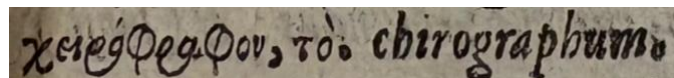
Segadust tekitasid lemmad, kus digiteeritud koopiates ei olnud võimalik rõhke ja hõngusi välja lugeda, kuid konsulteerides eksemplare kohapeal, võis paberilt leida kulunud diakriitikeid või märke, mille metallist tähetüübid olid paberile sisse jätnud. Selliseid näiteid võib leida leksikoni leheküljelt 151 lemmast *θράσεως, procaciter, temerarie* või lk 180 lemmades

ΚΑΡΣΙΟΣ, *obliquus*, *-πλάγιος* (*α κάρα*) ja *ΚΑΡΦΩ*, *ψω, φα, sicco, arefacio; deprimo*. Siit võib järeldada, et transkribeerimisel on oletavate vigade leidmisel vajalik konsulteerida ka eksemplari paberil.

Samas konsulteerides 1686. aasta editsiooni paberil selgus, et kuigi 1649. aasta editsioonis on rõhud olemas, siis teise editsiooni lemmades lk 180 *ΚΑΡΦΩ*, *ψω, φα, sicco, arefacio; deprimo* ja lk 183 *ΚΕΝΤΟΥΡΙΑΝ*, *ωνος, ό, centurio, orig. lat. graece εκατόνταρχος* puuduvad *thema*'del rõhud. Seetõttu võib eeldada, et teises editsioonis leidub samuti vigu, kuid nende tuvastamine ei ole käesoleva uurimuse eesmärk.

Lisaks diakriitikute eksimistele võib vigu näha ka tähtede osas, nii kreeka kui ka ladina keeles. Siin on üles märgitud transkribeerimise käigus silma jäänud vigased lemmad, mis esinevad kõigis läbivaadatud 1649. aasta eksemplarides:

- *χειρόγραφον, τό, chirographum* – trükises *χειρόγραφον* (lk 79), kuigi tähtede *γ* ja *φ* tüübid ei ole väga sarnased, võis ühe tähe *φ* esinemine sõnas tekitada ladujas segadust või ka see, et mõlemad tähed on alapikendusega (vt Illustratsioon 15);

Illustratsioon 15. Vigane nimisõna χειρόγραφον Gezeliuse leksikoni sissekandes (1649: 79, Rv. Kielitiede 3-a).

- *ἐπίστημι, admoveo, praeficio &c. -αμαι, supervenio, immineo, impendeo* – trükises *iumineo* (lk 168), siin on märgata laduja hooletusviga, kus esimene *m* täht on alaspidi.
- *ΛΥΓΞ, κός, ό, ή, lynx* – *ΛΥΓΞ pro ΛΥΓΞ* (lk 227), siin esineb täheviga, mida võib selgitada suuretähtede *L* (*Λ*) ja *D* (*Δ*) sarnasusega ning seetõttu võib selle liigitada hooletusvigade alla.
- *πιτήρ, ήρος, ό, pelvis, malluvium* – trükises *πιπτήρ* (lk 254), topelttähe märkimise võib samuti liigitada hooletusvea alla, sellist eksimust võib konkreetse sõna puhul põhjustada tähtede *π* ja *τ* lähestikkus ja sarnasus.
- *ΠΑΡΑ, -Gen. a, ab -Dat. cum, apud, -Acc. juxta, contra* – trükises *juxta* (lk 283), kuigi esialgu võib tunduda tähe *u* asendamine *n* veider, siis tegelikult on selge, et tegemist on tagurpidi laotud tähega *u*, mis on ladinakeelsetes tekstides sage trükiviga.
- tähe beeta all asuv tsitaat Kratinoselt: *ό δ' ήλιδιος ώσπερ πρόβατον, βή βή λέγων βαδίζει* - *ήλίθιος pro ήλιδιος* (lk 48), tõenäoliselt võis viga tekkida hooletusest ja kuna tähed *δ* ja *θ* (trükises on väike theeta kujul *θ*) on mõlemad ülapiikendusega;

Nagu juba eelnevalt mainitud, on teise editsiooni kallal töötades tehtud parandusi ning seetõttu on kõik, väljaarvatud viimane viga, 1686. aasta editsioonis ära parandatud, põhjus, miks just tsitaadis esinev viga ei ole parandatud, pole teada.

Lisaks on Gezelius ise 1649. aasta köidete lõpus välja toonud trükivead, mis trükkimise käigus tekkisid.³⁵ Nõnda võib tõdeda, et trükkimisel tekkis rohkemgi vigu ning tõenäoliselt leiduks põhjaliku analüüsi abil neid veelgi. Gezeliuse märgitud vead on oma olemuselt samasugused, nagu eelnevalt mainitud vead, kus peamiselt on valesti laotud diakriitikud või tähed. Huvitaval kombel ei ole aga teises editsioonis parandatud enamik nendest vigadest, mis 1649. aasta editsiooni vigade peatüki all esinevad, välja arvatud lk 83 (1686: 75) *ἀδάμας*, lk 89 (lk 80) *δευρί*, lk 92 (lk 83) *ἐκδηλος*, lk 93 (lk 84) *denarium*, lk 94 (lk 86) *extra do*. Tõenäoliselt kasutasid Gezeliuse trükkalid Soomes leksikoni esimest editsiooni, kuid ei pannud tähele viimasel lehel asuvaid märkusi, vaid trükkisid poognate kaupa ning parandasid jooksvalt vigu, mida ise märkasid. Seetõttu on teises editsioonis parandatud enamik tähe- ja diakriitikuvigu, kuid samas esineb ka uusi hooletusvigu. Selline jooksev parandamine eeldab, et ladujad pidid oskama kreeka keelt vähemalt algtasemel, kuna vastasel juhul oleks leksikonis rohkem vigu.

Võrreldes Gezeliuse ja Scapula leksikonide sissekandeid tähe *alfa* all, tulid välja veel mõned vead, mis on seotud *thema*'de vale järjestuse või tärnide ära jätmisega seal, kus Gezeliuse pesatähestikulise süsteemi järgi peaksid need olema (vt ptk 3.1). Järgnevalt esitan vead, mille avastasin leksikonide võrdluse käigus ning mis esinevad Reenpää Kielitiede Gezelius, R Est.A 5069 ja X-2483 eksemplarides:³⁶

- lk 2 *thema* *ΑΓΓΕΛΩ* all puudub tärn eessõnaliste tuletiste esimese näite eest, lemma *ἀναγγέλλω*, *refero*, *renuntio* ees peab asuma tärn, kuna see alustab eessõnaliste tuletiste jada.
- lk 17 *thema* *ΑΙΧΜΗ*, *ἦς*, *ἥ*, *cuspis*, *mucro* ja selle tuletis on tähestikulise järjekorra järgi vales kohas, asudes leksikonis *thema*'de *ΑΙΤΕΩ* ja *ΑΐΤΙΟΣ* vahel, kuid süsteemi järgides peaksid need hoopis järgnema viimasele (*ΑΐΤΙΟΣ*).

---

³⁵ lk 11 *ἄδω pro ἄδω*; 53 *ἐλαφβολιῶν pro ἐλαφοβολιῶν*; 83 *ἀδάμας pro ἄδάμας*; 86 *κροκόδειλος pro χροκόδειλος*; 89 *δευρί pro δερί pro*; 92 *ἐκδηλος pro ἐκδολος*; 93 *denarium pro donarium*; 94 *extra do pro extra, do*; 143 *ἡγεμών pro ἡγημών*, *ἡγεμονία pro ἡγημονία*, *ἡγεμονεύω pro ἡγημονεύω*; 159 *ῥάθυμος pro ῥάθυμος*, *ῥάθυμία pro ῥαθυμία*, *ῥάθυμέω pro ῥαθυμέω*; 163 *ἐνικμος pro ἔνεκμος*; 249 *μωμεύω pro μευμεύω*; 253 *νοφέλη pro νοφέλη*; 282 *κροτοπαίγνια pro κροτοπάγνια*; 305 *σὺζωοποιέω pro συζωοποέω*; 372 *ἀτύχημα pro αὐτύχημα* (Gezelius 1649: 424)

³⁶ Kahjuks alustasin Gezeliuse ja Scapula leksikone võrdlemist peale Helsingi raamatukogu külastamist ning seetõttu ei ole mul järgmiste lemmade puhul infot teiste seal asuvate leksikonide kohta.

- lk 18 *thema* ΑΚΕΟΜΑΙ all puudub tärn, lemma πανάκεια, ας, ή, *omnium morborum curatio* alustab nimisõnaliste tuletiste jada ja nõuab täрни.
- lk 22 *thema* ΑΙΙΣ all on üks tuletistest märgitud vale grupi alla, lemma άλία, ας, ή, *coetus* (*q. ubi satis est hominum*) on Gezeliusel märgitud eessõnaliste tuletiste jada alla, kuid see on lihttuletis ja peab seetõttu asuma järjekorras eespool.
- lk 37 *thema* ΑΡΚΕΩ all puudub teine tärn, lemma αὐτόρκης, εος, ό, ή, *sibi sufficiens* alustab nimisõnaliste tuletiste jada ja selle ees peaks asuma teine tärn.

Sellised vead võisid tekkida ladujate hooletusest, kuid on ka võimalik, et vead võisid esineda juba Gezeliuse käsikirjalistes mustandites, kuna tal ei olnud sõnaraamatu koostamisel mustandite ülelugejat. Eelnevalt mainitud näidete puhul *thema*'s ΑΙΧΜΗ (lk 17) on võimalik, et viga esines Gezeliuse materjalides, kuid samas võisid eksida ka trükikoja ladujad. Lisaks võisid ladujad otsustada mitte viga parandada ja järjekorda muuta, kuna seda oleks keerulisem teha selle asukoha tõttu (lehe alguses). Kahjuks ei ole meieni säilinud Gezeliuse mustandeid ja seetõttu ei saa ma siinkohal kindlaid väiteid esitada.

Veelgi huvitavam on 1649. aasta väljaande eksemplaride vaheliste vigade erinevus. Näiteks tõin oma bakalaureusetöös esile vea, mis esineb Tallinna Ülikooli raamatukogus olevas eksemplaris, kus lemmas lk 25 *άλιέω, piscor* on kreekakeelse sõna lõpus valesti täht α (*άλιέα*) võrreldes Tartu ülikoolis ja Soome raamatukogus asuvate eksemplaridega, mida tol hetkel võrdluseks kasutasin (R Est.A-5069 ja X-2483). Seetõttu esitasin hüpoteesi, et Tallinna ülikoolis asuv eksemplar võis olla trükitud varem ning peale selle trükkimist parandati vead ära ja tehti uued eksemplariid.

Magistritöö raames külastasin Soome rahvusraamatukogu, kus sain konsulteerida teisi 1649. aasta eksemplare ja avastasin, et kolmes teises eksemplaris (Brummeriana 6032, Rv. Kielitiede 3-a, Reenpää Kielitiede Comenius³⁷) esineb kahtlust tekitav täht, mis sarnaneb tähtedele *alfa* ja *omega* (vt Illustratsioon 16). Seetõttu võib eeldada, et ka Tallinnas asuvas eksemplaris esineb samasugune täht, mida on digikoopiast keeruline välja lugeda. Kolmes (võibolla neljas) eksemplaris esineva veidra tähe põhjuseks võivad olla kahjustatud tähetüübid, mis olid 17. sajandi *Academia Gustaviana* trükikojas probleemiks. Puksoo (1932: 41) mainib, et kuigi

---

³⁷ Kahjuks oli see koopia tugevalt kinni köidetud ning seetõttu ei õnnestunud mul saada pilti näitesõnast, kuid sain kindlaks teha, et seal esines samasugune täht, nagu Brummeriana 6032 ja Rv. Kielitiede 3 koopiates.

Gezelius muretses juurde kreeka ja heebrea tähetüüpe, tekkis trükikojal probleeme juba eksisteerivate tüüpidega, mis olid aja jooksul muutunud kasutuskõlbmatuks.

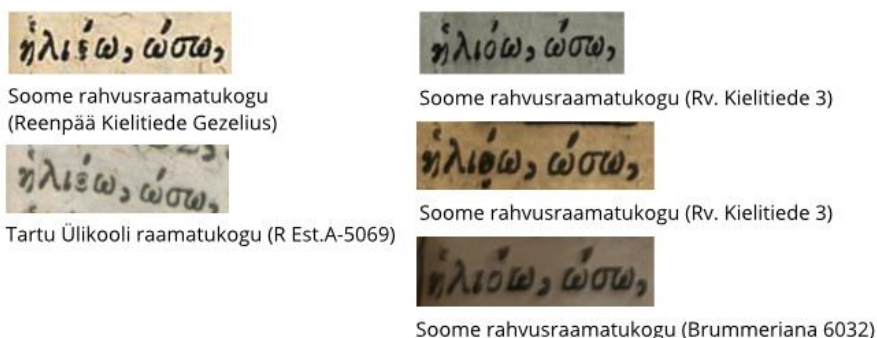
Illustratsioon 16. Verbi *άλιείω* sisskanne erinevates eksemplarides (Gezelius 1649: 25).

Järgmine viga, mis esineb ainult Tallinna Ülikooli raamatukogus asuvas eksemplaris, on lemmas lk 67 ΓΑΛΩΣ, ω, vel γαλώως, ω, ή, glos, *soror mariti, vel uxor fratris (a γάλα)*, kus viimasele sõnale on lisaks rõhule lisatud tugev hõngus (γᾶλα). Üheski teises eksemplaris, mida olen saanud konsulteerida, sellist vormi ei esine. Vea põhjuseks võiks olla uuskreeka keele mõju, kus täht *gamma* hääldub kui *ghamma*, kuid see oletus ei pea paika, kuna mujal ei ole Gezeliusel näha uuskreeka keele mõju, välja arvatud *thema αγαθός* puhul (vt ptk 3.2 „Gezeliuse lühendid ja muud huvitavad leiud“), ning kuna see viga piirdub ühe eksemplariga, võib selle liigitada hooletusvea alla. Samuti on näha Gezeliuse „Grammatica Graeca“ sissekannetest, nt ortograafiat peatükist, et ta kasutab kreeka keele puhul n-ö Erasmuse hääldust ehk rekonstrueeritud vanakreeka keele hääldust.

Lisaks tooksin välja veel ühe vea, mis esineb Helsingi rahvusraamatukogus asuvas eksemplaris (Reenpää Kielitiede Gezelius), kus lemmas lk 231 *ἀπομανθάνω, dedisco* on ladinakeelses sõnas tähe *c* asemel *e*. Üheski teises konsulteeritud eksemplaris sellist viga ei ilmne, seetõttu võib eeldada, et viga tekkis kahe tähe sarnasuse tõttu.

Viimane viga, mis võib selgitada tööprotsessi trükkimiskojas, esineb lemmas *ήλιόω, ώσω, insolo, soli substerno* (lk 145), kus Tartu ülikooli raamatukogu ja Soome rahvusraamatukogu (Reenpää Kielitiede Gezelius) eksemplarides on sõna *ήλιόω* tähe *omikroni* asemel *epsilon* ehk *ήλιέω* (vt Illustratsioon 17). Me teame, et Gezeliuse jaoks on õige esimene variant, kuna leksikoni teises editsioonis esineb see kujul *ήλιόω*. Bakalaureusetöös esitatud hüpotees

Tallinna eksemplari kohta läheb selle näitega vastuollu, sest siin ei ole Tallinna eksemplaris vigane lemma.

Illustratsioon 17. Verb ήλιόω sissekanne erinevates eksemplarides (Gezelius 1649: 145).

Siit võib järeldada, et eksemplare ei trükitud ühekaupa, vaid korraga. Poognaid/vihikuid trükiti tõenäoliselt samal ajal ehk kõigepealt esimese osa vihikud, siis teised jne. Vihikute kokkuliitmisel aga ei olnud süsteemsust ehk esimese osa vihik, kus olid vead, võis kokku sattuda teise osa vihikuga, kus vigu ei esinenud jne. Nõnda olid tulemuseks eksemplarid, milles olid erinevad vead.

Mainimata ei saa ka jätta tähetüüpide kasutamist *Academia Gustaviana* trükikojas. On teada, et Gezelius aitas juurde muretseda heebrea ja kreeka tüüpe, mida ta sai kasutada oma õppematerjalide trükkimiseks. Samuti väitis ta oma 1688. aasta aruandes kuningale, et tema töötamise ajal Tartus oli trükikojas piisavalt heebrea, kreeka, rootsi ja ladina trükitähti, millest viimaseid oli kõige rohkem (Puksoo 1932: 41).

Vaadates leksikoni on näha veidi teistsugust vaatepilti, näiteks tähtede sissekannetes, mille jaoks ei olnud trükikojal palju tähetüüpe, kasutati tuletatud sõnade alguses majuskleid, hoolimata sellest, et (kasutuses avalduva süsteemse) printsibina kasutati neid vaid alussõnade ja nimede tähistamiseks. Sellist kasutust võib seletada minuskli tüüpide vähesus mõne tähe puhul, näiteks on tähe *delta* all (lk 81–104) kõikide sissekannete puhul kasutatud tuletiste alguses majuskleid. Tähe *kappa* sissekannetes on näha, et trükkal kasutab algustähtedena erinevat laadi majuskleid, näiteks erinevates tüübisuurustes tähti või ka kursiivi tüübis majuskleid (lk 194, vt Illustratsioon 18). Tähe *sigma* sissekannetest ilmneb, et *thema*'des kasutatakse mõnikord majuskli *sigma* tähe asemel hoopis *müü* tähte, mis on asetatud külili (lk 342, vt Illustratsioon 18).

ΚΡΕΜΑΩ, αίσω, *suspendo*,
Κρεμασός, *pendulus*, *pensilis*.

tähe *kappa* majuskli
suurem ja väiksem tüüp

(Rv. Kielitiede 3-a lk 202)

ΚΟΛΑΖΩ, σω, *punio*,
Κόλασις, η, *cruciatius*.

tähe *kappa* majuskli suurem
tüüp ja majuskel kursiivis

(Rv. Kielitiede 3-b lk 194)

Μ Τ Ε Ρ Ε Ο Σ,

algustäht külili majuskel *müü*
ja lõputäht majuskel *sigma*

(Rv. Kielitiede 3-a lk 342)

Illustratsioon 18. Erinevate tähetüüpide kasutamine sissekannetes.

Selline tähetüüpide kasutus viitab kreeka tüüpide vähesusele sõnaraamatu koostamisel. Siiski ei lükka see ümber Gezeliuse väidet tüüpide kohta, kuna sõnaraamat nõuab poognate trükkimisel ühe tähe sissekande puhul palju ühesuguseid tähti, mistõttu pidi trükkal leidma lahenduse probleemile. Nõnda saab eeldada, et teiste tekstide, nagu disputatsioonide ja õpikute jaoks oli tähetüüpe piisavalt, näiteks Gezeliuse õpikus „*Ianua Linguarum*“ ei esine selliseid omapärasid majusklite kasutamise puhul.

Vaadates pisteliselt teise editsiooni sissekannetesse, võib sealt leida samasugust olukorda tähetüüpide puhul ning mõnes sissekandes ka suuremat tähetüüpide puudust, nt *thema ΚΑΙΟΣ* tuletised algavad esimeses editsioonis minusklis tähetüüpidega, kuid teise editsiooni puhul on need esitatud majusklis algustähtedega (Gezelius 1649: 176; 1686: 162). Selline tähetüüpide kasutamine võib viidata asjaolule, et Gezeliuse trükikojas Soomes oli vähem tähetüüpe kui Tartus. Samas ei näi Soome trükkal kasutavat majusklis külili *müü* tähetüüpe *sigma* asemel. Nõnda vajab see osa veel uurimist, mis käesoleva töö raames ei ole võimalik.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Gezeliuse „*Lexicon Graeco-Latinum*“ eksemplaride analüüs toob esile mitmeid trükitehnoloogilisi väljakutseid, millega *Academia Gustaviana* trükikoda 17. sajandil silmitsi seisis. Selge on see, et käsitsi tüüpide ladumine ja puudulik poognate ülelugemine tõi kaasa vigu, mis on märgatavad nii üksikutes tähtedes kui ka diakriitikutes. Vigu on leksikonis tõenäoliselt rohkemgi, kuid arvestades sõnaraamatu mahtu ja korrektori puudumist töö tegemisel, on tulemus siiski erakordne. Samuti ilmnes, et erinevates eksemplarides esinevad erisugused vead, mis viitab sellele, et trükkimise jooksul parandati ilmnenu vigu ning poognate liitmisel ei pruukinud olla täielikku süsteemsust.

3. 5. Editeerimise põhimõtted

Magistritöö raames jätkasin leksikoni transkriptsiooni pärast bakalaureusetöös esitatud *alfa* osa (Jurtšenkova 2022). Leksikoni transkriptsiooni aluseks võtsin Soome rahvusraamatukogus asuva digiteeritud eksemplari (kohaviide: Reenpää Kielitiede Gezelius), kasutades võrdluseks Tartu Ülikooli raamatukogus (R Est.A 5069) ja Tallinna Ülikooli raamatukogus (X-2483) asuvaid koopiad. Teisi eksemplare, mida sain konsulteerida trükivigade uurimiseks (vt ptk 3.4) ei saanud ma editsiooni valmistamiseks kasutada, kuna need ei ole digiteeritud ja mul ei olnud ligipääsu kõikidele lehekülgedele.

Leksikoni transkribeerimiseks kasutasin Transkribuse platvormi³⁸ ja seejärel parandasin esialgses transkriptsioonis tekkinud vigu Word dokumendis, võrreldes sissekandeid kolme eksemplariga. Töö mahtu arvestades otsustasin magistritöös esitada ainult kolme esimese tähe editsiooni (*alfa*, *beeta*, *gamma*). Kuigi *alfa* osa sai editeeritud bakalaureusetöös, ilmsesid käesoleva töö raames uued vead ja kohad, kuhu oleks otstarbekas sekkuda, mistõttu olen otsustanud esitada *alfa* osa uute muutuste ja kommentaaridega.

Nagu eelnevalt mainitud on *alfa* osas esitatud umbes 1080 lemmat, mis paiknevad lehekülgedel 1–48 ning moodustavad 11,5% kogu leksikoni sissekannetest. Tähe *beeta* sissekanded on esitatud lehekülgedel 48–67 ja tähe *gamma* lemmad lk 67–81. Nõnda moodustavad need kolm tähte umbes 20% kogu leksikoni sissekannetest.

Leksikoni editeerimisel kasutasin semidiplomaatilise transkriptsiooni meetodit kooskõlas editeerimispõhimõtetega, mille eesmärk on säilitada võimalikult palju originaalortograafiat, nagu seda teeks diplomaatiline transkriptsioon, kuid teatud tingimustel teha teadlikke mööndusi, sekkudes peamiselt ühtlustamiseks ja ilmsete vigade parandamiseks. Nõnda on kõik muudatused editsioonis üles kirjutatud, et teavitada lugejat. (Romero-Barranco 2012: 278)

Varaajasal kasutatavaid iseärasusi ei ole võimalik tänapäeva trükitehnikaga edasi anda, seetõttu avasin editsioonis kõik kreeka- ja ladinakeelsed ligatuurid, välja arvatud ampersandi (&), mille jätsin originaalkujul alles. Leksikoni paginatsiooni kohandasin tänapäevase

---

³⁸ <https://readcoop.eu/transkribus/?sc=Transkribus>

vormingu nõuetele vastavaks (Wordi faili formaadis): üks leksikoni lehekülg ei vasta ühele leheküljele editsioonis, kuid algsed leksikoni leheküljenumbrid olen esitanud tekstis ümarsulgudes. Samuti eemaldas *custos*’ed ehk lehekülje jalusesse trükitud korduvad sõnad või sõnaosad, mille algne otstarve oli hõlbustada köitmist.

Teksti editeerimisel lähtusin järgmistest põhimõtetest, millele selgitamiseks esitan näited koos leksikoni lehekülje viitega (Gezelius 1649):

- Diakriitikuid on märgitud suurtähe ette (mitte peale nagu trükises) tänapäeva fontide ja trükivõimaluste piirangute tõttu, lk 1 ἌΒΑΞ; lk 72 Γ~Η.
- Hõnguse- ja rõhumärkide asukoht on vastavalt tänapäeva ortograafiapõhimõtetele nihutatud diftongide puhul teisele vokaalile, kuna varauusaegsetes tekstides esinevad need vahel esimesel vokaalil, lk 3 εὐαγγελία → εὐαγγελία; lk 46 ἐπάυριον → ἐπαύριον.
- Pausieelsetes positsioonides on graavised asendatud akuutidega, kuna see on kaasaegne vanakreeka tekstide ortograafiapraktika, lk 1 στερητικὸν → στερητικόν; lk 50 συμβεβηκὸς, ὅτος, τὸ → συμβεβηκός, ὅτος, τό.
- Koolonid, mis Gezeliusel on kasutusel sõna erinevate ladinakeelsete tähenduste eraldamiseks, muutsin semikooloniteks, mis on tänapäeval levinum, lk 64 βροχθίζω, voro: glutio → βροχθίζω, voro; glutio.
- Koolonid, mis tähistavad kreeka keeles küsimärki, on jäetud muutumatuks, kuna need on lemmas selgelt eristatavad, lk 35 ἄρα; interr. an? num? utrum? nonne?.
- Ladinakeelsete adverbide ja eessõna “a” pealt on eemaldatud graavised, lk 13 venerabundè → venerabunde; à → a.
- Märksõnade ja lühendite “&c.” ja “vel” eest eemaldas komad, et hõlbustada lugemist, lk 28 ἈΜΦ’Ι, praep. circa; de, &c. → ἈΜΦ’Ι, praep. circa; de &c.
- Eemaldas komad sulgude eest, et vähendada erinevate märkide hulka lemmas, ja lisasin punktid lemmade lõppu, lk 11 ἄσις, εως, ή, asio, (avis.) → ἄσις, εως, ή, asio (avis).
- Lisaks eemaldas mõnest lemmast sulud, kui see ei mõjutanud sisu ja vastasid üldiselt Gezeliuse poolt kasutatud süsteemile, et vähendada tähemärkide hulka lemmas, nt lk 15 ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ (ήσομαι, ήσθημαι, a. 2. ήσθόμην), sentio → ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ, ήσομαι, ήσθημαι, a. 2. ήσθόμην, sentio.
- Samas lisasin mõnes kohas sulge, et eraldada lisainformatsiooni, mis Gezeliusel tavaliselt esineb sulgudes, lk 35 ἈΡΑΙΟΣ, rarus, tenuis; spongiosus, porosus, opp. πυκνός → ἈΡΑΙΟΣ, rarus, tenuis; spongiosus, porosus (opp. πυκνός).

- Lisasin kontraheeritud vormidele mõistmise hõlbustamiseks sulud ning vajadusel lisasin osutuse käände, lk 67 ΓΑΛΕΗ, ἦ, ἐης, ἦς → ΓΑΛΕΗ (ἦ), Gen. ἐης (ἦς).
- Kohad, kus sidekriips märkis sõnakordust, asendasin sidekriipsu kordava sõnaga, lk 43 ἀσκητήριον, τό, locus exercitationis, –meditationis → ἀσκητήριον, τό, locus exercitationis, locus meditationis.
- Lemmades, kus märksõna *adv.* ei järgnenud kohe kreekakeelsele adverbile, vaid asus lemma lõpus, tõstsin selle ette poole, et säilitada süsteemsus ja kooskõla leksikoni üldise esitusviisiga, kus *adv.* paikneb tavaliselt kohe vastava vormi järel, lk 32 ἌΝΩ, sursum, supra, *adv.* (Gen) → ἌΝΩ, *adv.* sursum, supra (Gen).
- Juhul kui lemma sees esines sulgudes täpsustus (nt etümoloogia või fraasitäpsustus) ja lemma lõpus puudus lisainfo, tõstsin sulgudes täpsustuse lemma lõppu, lähtudes Gezeliuse poolt kasutatud süsteemist, vähendades Gezeliuse enda kõrvalekaldumisi süsteemsest kasutusest, lk 29 ὑπηνέμιος, (ὑπηνέμιον ὠόν, ovum irritum) cui subest ventus. → ὑπηνέμιος, cui subest ventus (ὑπηνέμιον ὠόν, ovum irritum) või lk 2 ἈΓΑΠΙΑΩ, ἦσω, ἦκα (q. ἄγαν παύομαι) amo diligo; osculor → ἈΓΑΠΙΑΩ, ἦσω, ἦκα, amo diligo; osculor (q. ἄγαν παύομαι).
- Mõnel juhul tõstsin paralleelvormi lemma algusesse, et tagada paremini mõistetav esituskord, lk 18 ἈΚΕΟΜΑΙ, F. ἔσομαι, ἦσομαι, & οὔμαι, medeor → ἈΚΕΟΜΑΙ & οὔμαι, F. ἔσομαι, ἦσομαι, medeor.
- Kirjutasin välja paralleelvormid ja passiivsete verbide lõppude asemel esitasin verbivormid tervikuna. Gezelius esitan need vormid traditsiooni kohaselt aktiivsete verbide järel ning teeb seda arvatavasti soovist ruumi kokku hoida. Editsioonis otsustasin vältida segadust ning hõlbustada lemmade lugemist, lk 1 ἀγαλλιάω, -ομαι → ἀγαλλιάω, ἀγάλλομαι; lk 3 κατάγγελος & -λεύς → κατάγγελος & καταγγελεύς; lk 13 αἰνίσσομαι, ττ. → αἰνίσσομαι, αἰνίττομαι; lk 26 peccator, -trix → peccator, peccatrix; lk 29 ἌΝΗΡ, δρός, δρί, ἄνδρα (poët. ἀνέρος, ἐρι, ἐρα) → ἌΝΗΡ, ἀνδρός, ἀνδρί, ἄνδρα (poët. ἀνέρος, ἀνέρι, ἀνέρα).
- Samuti ühtlustasin *Comp.* ja *Sup.* lühendite kasutust ning lisasin lühendi kõigi komparatiivi ja superlatiivi lõppude juurde, lk ἌΠΡΟΣ, ... , -ότερος, habitior. → ἌΠΡΟΣ, ... , *Comp.* -ότερος, habitior.
- Sulgudes esitatud etümoloogiatele lisasin eessõna “a/ab”, kui see seal puudus, lähtudes Gezeliuse süsteemist, kus päritolu on tavaliselt eessõnaga tähistatud. See aitab vältida

segadust päritolu tähistavate etümoloogiate ja liitsõna komponentide vahel (vt ptk 3.2), lk 3 ΑΓΕΛΗ, ἡ, *armentum, grex* (ἄγω) → ΑΓΕΛΗ, ἡ, *armentum, grex* (ab ἄγω).

- Kui ühel real esines mitu erinevatesse sõnaliikidesse kuuluvat märksõna, eraldasin need punktidega, lk 39 ἀρτισμός, ὁ, *lusus par impar* (ἀρτιάζω, *ludo par impar*) → ἀρτισμός, ὁ, *lusus par impar. ἀρτιάζω, ludo par impar.*
- Asendasin majuskli algustähe minuskli tähega kreeka- ja ladinakeelsed tuletiste ning vastete puhul, v.a nimed ja kristlusega seotud sõnad, ning lisaks nende tuletiste puhul, kus trükkalil olid ilmselt hakanud minuskli tähed otsa saama ja ta oli asendanud need majuskli tähetüüpidega (vt ptk 3.4), lk 73 Ἀμφίγονος → ἀμφίγονος, lk 63 ja 64.
- Avasin ühtlustamiseks lühendi „vid.“, kuna see oli mõnel pool esines ka kujul „vide“, lk 38 (*vid. Calep.*) → (*vide Calep.*).
- Ühtlustasin käändeid märkivad märksõnad: *D./Dativ./Dat.* → *Dat.*, *G./Genit./Gen.* → *Gen.*, *Accus./Acc.* → *Acc.* ja eessõna märkiva märksõna: *praep./praepos.* → *praep.*
- Avasin kaks lühendit *ad hoc*: lk 2 *Coena Dom.* → *Coena Domini* ja lk 8 *S. coena* → *Sacra coena.*
- Tõin ühele leheküljele kokku need lemmad, mis olid originaalis jaotatud kahe lehekülje vahel, lk 64 ΒΡΟΤΟΣ ... *sed βρότος* ... ja lk 65 βρωμάομαι ... (*asino – rum proprium*).

Lisaks süstemaatilistele muudatustele tuli mitmes üksikus lemmas teha erandlikke otsuseid, mida teiste sõnade puhul ei olnud vaja rakendada (Gezelius 1649):

- Lemmas lk 6 eemaldasid sidekriipsud, mis eelnesid kreekakeelsetele täpsustustele, ἀγρότις, ἡ (- γυνή) *rustica*, (- βοτάνη) *agrimonia* → ἀγρότις, ἡ (γυνή) *rustica*, (βοτάνη) *agrimonia*, kuna need ei ole kooskõlas Gezeliuse üldise märkimistavaga, nt lk 20 ἀλαβαστρίτης, οὐ, ὁ (λίθος) *alabastrites* ... .
- Ühe lemma puhul kirjutasin välja selle genitiivivormi, kuna Gezeliuse märkimisviis võib tänapäeva lugejale jääda ebaselgeks, lk 14 Αἴε, γός → Αἴε, αἰγός.
- Gezelius märgib aiolia dialekti tavaliselt lühendiga *aeol.* ja ioonia dialekti puhul kasutab lühendit *ion.*, kuid kahe lemma puhul on ta need vormid esitanud sõnaliselt. Ühtsuse tagamiseks muutsin need üksikud juhtumid samuti lühenditeks, lk 42 *aeolic* ἄρσω → *aeol. ἄρσω* ja lk 66 (*ionice*) → (*ion.*).
- Ühe verbi *thema* puhul oli lisatud preesensi ainsuse teine ja kolmas pööre, mida Gezelius tavaliselt ei märgi. Selguse huvides täiendasin seda lemmat vastavate märkustega ning

kirjutasin kolmanda pöörde vormi lahti, lk 62 *ΒΟΥΛΟΜΑΙ*, **sg. 2** *βούλει*, **sg. 3** *βούλεται*, *F. ήσομαι P. βεβούλημαι, volo; cupio (ex βοῦ & λάω).*

- Nimisõna *thema* puhul, kus lisaks nominatiivile olid esitatud kaks erinevat genitiivi- ja daativilõppu, lisasin vormide juurde vastavad käändemärkused ning kasutasin nende eristamiseks sõna *vel*, järgides Gezeliuse enda tava paralleelvormide esitamisel, lk 69 *ΓΑΣΤ'HP, έρος, στρός; έρι, στρί → ΓΑΣΤ'HP, Gen. έρος vel στρός; Dat. έρι vel στρί.*
- Kirjutasin välja tuletise paralleelvormid, mis olid esitatud verbi *thema*, lk 9 *ΆΓΩ, ΑΓΝΥΩ, ΑΓΝΥΜΙ* all, järgides vormide esitamisel samasugust ülesehitust nagu *thema* puhul, kuna nii põhivormid kui ka tuletised olid koostatud analoogia põhjal, siis esitasin paralleelvormid lahtikirjutatuna: *κατάγω, -ύω, -υμι → κατάγω, καταγνώω, κατάγνυμι.*

Lisaks olen ära parandanud kõik need vead, mida käsitlesin trükitehniliste vigade peatükis (vt ptk 3.4), kuhu kuuluvad näiteks diakriitikute (st rõhu- ja hõngusmärkide) puudumine või väärpaigutus, ebasobivate tähetüüpide kasutamine ning lemmade ekslik paigutus, mis ei vasta Gezeliuse enda loodud süsteemile. Lisaks olen arvestanud ja parandanud ka Gezeliuse enda poolt leksikoni lõpus esitatud vigade loendi põhjal tuvastatud eksimusi (vt ptk 3.4).

Teksti editeerimisel lähtusin peamiselt humanistliku ladina keele traditsioonidest ning seetõttu jätsin teadlikult mitmes aspektis ortograafia ühtlustamata klassikalise ladina keele reeglite järgi. Näiteks säilitasin Gezeliusele omased erinevused sõnaalguse (ja kohati ka käändelõppude) i/j kasutuses. Samuti ei ühtlustanud ma u/v ja c/t ortograafiat ega oe/ae vorme, mida originaali tüpograafias pole tihti võimalik eristada.

Olen kohandanud ja selgemalt struktureerinud ka lemmade ülesehitust, esitades oma editsioonis tüvisõnad majuskulis ja nendest tuletatud sõnad minusklis. Sellest reeglist jätsin kõrvale ainult nimed, mis algavad suure tähega. Gezelius kasutab *thema*'de ja tuletiste eristamiseks taandridasid, kusjuures *thema*'d on tema leksikonis taandega. Oma editsioonis otsustasin kasutada vastupidist lahendust, esitades hoopis tuletatud sõnad taandrega, et rõhutada selgemalt sõnade tuletussuhet ja parandada teksti visuaalset loetavust. Paljud muudatused, mille sisse tõin, olid tingitud soovist parandada Gezeliuse enda süsteemist kõrvalekaldumisi ning luua järjepidevam ja tänapäeva lugejale loetavam tekst. Lisaks lähtusin sellest, et mahupiirangud pole elektroonilises editsioonis olulised, mistõttu sain vajadusel lahti kirjutada ka keerulisemad või segasemad kohad, mis muudavad lemmad arusaadavamaks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö teemaks oli analüüsida Johannes Gezelius vanema sõnaraamatu „Lexicon Graeco-Latinum“ ülesehitust ja meetodit, koostades semidiplomaatilise editsiooni *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede ulatuses, ning uurida üldisemalt kreeka keele õpetamist ja sõnaraamatut kui õppematerjali 17. sajandil, seda täpsemalt *Academia Gustaviana* perioodil. Uurimus osutus vajalikuks põhjusel, et seni on varauusaegsete sõnaraamatute uurimine jäänud suuresti tähelepanuta ning Gezeliuse leksikoni ei ole eesti varase leksikograafia uurimustest käsitletud. Lisaks vajavad Gezeliuse Tartus koostatud õppematerjalid rohkem uurimist ja tähelepanu.

Käesolevale tööle seadsin neli peamist eesmärki, mille tõin välja sissejuhatuses. Esimese ülesandena tutvustasin Gezeliuse leksikoni laiemat konteksti, mille raames kirjeldasin esimeses peatükis kreeka keele õpetamist varauusajal Euroopas ja tutvustasin varauusaegseid kakskeelseid sõnaraamatuid, kaasa arvatud Gezeliuse leksikoni mõjutanud teoseid ja leksikograafe. Esimesest peatükist ilmnas, et kuigi varauusaegsed õpetajad ei viidanud kakskeelsetele sõnaraamatutele õpetamisprotsessis, mängisid need materjalid suurt rolli kreeka keele õppimisel ja õpetamisel, mida tõestab ka kakskeelsete sõnaraamatute editsioonide arv. Lisaks võib Gezeliuse leksikoni loomiskontekstis selgelt näha järjestikuste leksikograafide mõju üksteisele, st Budé mõju Estienne'i tesaarusele, kelle tööst omakorda inspireerus Scapula oma leksikoni loomisel, mis oli eeskujuks Gezeliusele.

Teise peatüki esimeses alaosas tegin kokkuvõtte kreeka keele õpetamisest varauusajal Eestis, keskendudes peamiselt *Academia Gustaviana* perioodile ning teises alaosas tutvustasin Gezeliuse tegevust professori, õppematerjalide koostaja ja kirjastajana, pöörates tähelepanu tema tegevustele Tartu perioodil. Nendest alapeatükidest selgus, et *Academia Gustaviana* kreeka keele õpe põhines pärast Gezeliuse aega Tartus (tema järeltulija Ericus Holsteniuse ajal) Uue Testamendi, „*Ianua Linguarum*’i“ ja valitud antiikautorite lugemisel. Nõnda on näha Gezeliuse õppematerjalide mõju ja tähtsust nii *Academia Gustaviana*’s kui ka väljaspool Eestit, viimast tõestavad Gezeliuse õppematerjalide hilisemad editsioonid ja kordustrukid. Lisaks ilmnas, et Gezeliuse õppemetoodika oli suunatud aktiivsele keele õppimisele ja kasutamisele ning õpikute ja sõnaraamatu koostamisel lähtus Gezelius mõttest, et õppematerjal peab olema

võimalikult rikkalik, kuid piisavalt piiratud, toetudes nõnda Jan Amos Komenský õpetamisteooriale.

Magistritöö teiseks ülesandeks oli analüüsida ja kirjeldada Gezeliuse leksikoni ülesehitust ja meetodit, kirjeldades erinevate lemmade tüüpe, mis said kirja pandud kolmanda peatüki esimeses ja teises alaosas. Gezeliuse 1649. aastal esmakordselt trükitud 440-leheküljeline „Lexicon Graeco-Latinum“ sai alguse kreekakeelsete sõnade indeksist, mille Gezelius oli valmistanud oma aasta varem avaldatud õpiku „Ianua Linguarum’i“ jaoks. Leksikoni laiendamiseks lisas Gezelius sõnavara Uuest Testamendist, kusjuures mõlemad materjalid on reklaamitud ka tiitellehel. Leksikoni ülesehituse võttis Gezelius üle Johannes Scapulalt, kes kasutas pesatähestikulist järjestust, mille järgi sissekanded on kokku pandud alfabeetiliselt järjestatud alussõnadest ehk *thema*’dest ja nende tuletistest, mis koos moodustavad n-ö pesad.

Kolmanda peatüki teises alaosas analüüsisin leksikoni lemmade ülesehitust *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede sissekannete näitel, lisades selgituseks Gezeliuse enda väiteid leksikoni sissejuhatastest ja kokkuvõttest ning kasutades võimalusel ka sissekandeid kogu leksikoni ulatuses, kuid magistritöö mahu tõttu piiratud koguses. Sissekannete kirjeldamisel jagasin lemmad tüüpikujude järgi viide gruppi: nimisõna, omadussõna, verbi, määr- või eessõna ja tähe lemmadeks, tuues välja nii *thema*’de kui ka tuletiste märkimise viisi ning kirjeldades süsteemi, mida võis Gezeliuse leksikoni sissekannete analüüsimisel märgata. Lisaks tõin välja paralleelvormide ja lisainformatsiooni esitamise lemmades ning kirjeldasin põgusalt Gezeliuse leksikonis esinevaid lühendeid, mis olid esialgu segadust tekitavad, ning erandlikke juhtumeid, mis viisid huvitavate leidudeni. Selle analüüsi põhjal võib väita, et kuigi Gezeliuse leksikonis on lemmade esitamisel näha süsteemsust, esinevad seal ka vead ja süsteemist kõrvalekaldumised, mida võib selgitada puuduliku sissekannete ülelugemisega. Samas on kindlamate järelduste tegemiseks vajalik analüüsida kogu leksikoni sissekandeid.

Kolmandaks magistritöö eesmärgiks oli võrrelda Gezeliuse leksikoni sissekandeid nende varauusaegsete leksikonidega, millele Gezelius oli viidanud. See võrdlus jagunes kahe alapeatüki peale, kus peatükis 3.3.1 tõin välja sarnasusi ning erinevusi Gezeliuse ja Scapula leksikonide vahel, seda põhjusel, et Gezelius viitas Scapulale nii oma sissejuhatastest kui ka leksikoni sissekannetes. Nõnda võrreldes sissekandeid tähe *alfa* ulatuses, võis märgata Scapula mõju Gezeliusele ning erinevusi, mis ilmsid analüüsi käigus, võiks selgitada leksikonide mahuerinevustega. Gezeliuse kokkuvõtlikust leksikoni koostamisel saaks selgitada tema

sooviga luua võimalikult lühike kuid põhjalik õppematerjal, mis oleks samal ajal odavam nii temale kui kirjastajale ja tema tudengitele.

Lisaks võib Gezeliuse leksikonist leida viiteid ka teistele kuulsatele leksikograafidele, nagu Ambrogio Calepino, Guillaume Budé, Georg Pasor, aga ka sellistele allikatele nagu Suda entsüklopeedia ja Uus Testament. Kolmanda peatüki teises ja kolmanda alapeatükis ilmnes huvitav leid seoses Georg Pasori mõjuga Gezeliuse leksikonile, st kuigi leksikonis esineb vaid kaks viidet Pasorile, oli analüüsi käigus näha, et Gezelius toetus lemmade koostamisel ja lisainformatsiooni esitamisel lisaks Scapulale suuresti ka Pasori leksikonile (vt ptk 3.2, 3.3.1, 3.3.2). Selleks, et mõista paremini Pasori mõju Gezeliuse leksikonile, oleks vaja mõlema sissekandeid süsteemselt võrrelda.

Gezeliuse ja Scapula leksikonide võrdlusest kasvas välja ka lühike Gezeliuse leksikoni sõnavara analüüs, kus kirjeldasin tähe *alfa* all olevaid lemmasid, mida Scapula leksikonis ei leidunud, ning jagasin need tähenduse ja päritolu järgi nelja gruppi. Nendest suurima grupi moodustas Uue Testamendi sõnavara, seejärel „Janua Linguarum”i tekstidest leiduvad sõnad, kolmandasse gruppi paigutasin kolm *thema*’t ja nende tuletised, mis olid seotud kreeka mütoloogiaga. Kahjuks jäi nende puudumine Scapula leksikonist seletamata, kuna põhjalikumaks analüüsiks oleks tarvilik Scapula leksikoni digitaalne transkriptsioon. Neljanda grupi moodustasid analoogia- ja deminutiivivormid, mis olid Gezeliusel levinumad kui Scapulal.

Magistritöö neljandaks ülesandeks oli jätkata ja lõpetada terve leksikoni transkriptsioon ning valmistada semidiplomaatiline editsioon *alfa*, *beeta* ja *gamma* tähtede ulatuses. Terve leksikoni (440 lehekülge) transkriptsioon valmis 2022. aasta oktoobriks, kus sain lisaks sissekannetele transkribeerida ka Gezeliuse pühenduse kuninganna Kristiinale ja leksikoni õnnitusluuletused, samuti lõpus asuva indeksi.

Pärast transkriptsiooni ja algse editsiooni valmimist õnnestus mul külastada Soome rahvusraamatukogu ning konsulteerida lisaks kolmele digiteeritud eksemplarile (Reenpää Kielitiede Gezelius, R Est.A 5069, X-2483) seal asuvaid nelja esimese editsiooni eksemplariga (Rv. Kielitiede 3-a, Rv. Kielitiede 3-b, Brummeriana 6032, Reenpää Kielitiede Comenius) ja ühe teise editsiooni eksemplariga (Rv. Kielitiede 3), et uurida trükivigu, mille olin varasemalt avastanud. Eksemplarides võis kohata käsitsi tüüpide ladumise ja puuduliku poognate

üelugemise tõttu tüüpilisi diakriitikute või tähtede trükivigu. Samas tõi eksemplaride analüüs esile ka vigu, mis erinesid erinevates eksemplarides, mis viitab sellele, et trükkimise jooksul parandati vigu ning poognate liitmisel ei pruukinud olla täielikku süsteemsust. Lõpliku editsiooni koostamisel tulid ilmsiks rohkemadki vead, mis ei ole kõik märgitud peatükki 3.4, kuid on editsioonis välja toodud allmärkustena (vt Lisa 6). Nõnda on tõenäoline, et leksikonis esineb rohkem vigu, kui olen seni suutnud leida, kuid trükikoja saavutus on siiski erakordne.

Viimases alapeatükis kirjeldasin semidiplomaatilise editeerimise põhimõtteid, mille põhjal editeerisin leksikoni kolme tähe (*alfa*, *beeta*, *gamma*) sissekandeid. Tõin välja nii üldised põhimõtted kui ka erandlikud otsused, mille pidin langetama üksikute lemmade puhul. Editsiooni eesmärgiks oli kohandada ja struktureerida lemmade ülesehitust, mis oli tingitud soovist paranda Gezeliuse enda kõrvalekaldumisi süsteemist ning luua tänapäeva lugejale loetavam tekst. Lisaks sain vajadusel lahti kirjutada keerulisemad või segasemad kohad, lähtudes sellest, et mahupiirangud pole elektroonilises editsioonis olulised.

Töö tulemused avavad võimalusi mitmeks edasiseks uurimissuunaks. Esiteks võib põhjalikult analüüsida leksikoni ülejäänud tähti, viies lõpule kogu teose kriitiline väljaanne. Teiseks pakub viljakat uurimisvälja Gezeliuse leksikoni võrdlus teiste varauusaegsete sõnaraamatutega, mida seni on vähe uuritud. Samuti väärrib senisest rohkem tähelepanu Gezeliuse õpetamismetoodika ja õppematerjalid, mis olid koostatud Tartu perioodil, ning tema mõju *Academia Gustaviana* aegsele õpetamistraditsioonile.

BIBLIOGRAAFIA

Vanatrükised

Budé, Guillaume (1529). Commentarii linguae graecae. [Parisiis] :v[a]enundantur Iodoco Badio Ascensio. (Universidad Complutense de Madrid, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5316852178&seq=5>).

Budé, Guillaume; Merlin, Guillaume; Guillard, Charlotte; Toussain, Jacques (1552). Lexicon graecolatinum. Paris: Charlotte Guillard, Jacques Toussain, Guillaume Merlin. (Universidad Complutense de Madrid, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5316860414&seq=5>).

[Budé, Guillaume; Baduel, Claude; Toussain, Jacques] (1554). Lexicon Graeco-Latinum. Genevae: Joannes Crispinus. (Bibliothèque de Genève, <https://doi.org/10.3931/e-rara-5956>).

Calepino, Ambrogio (1512). Dictionum latinarum e greco pariter dirivantium. Basel: Adam Petri für Leonhard Alantsee. (Universitätsbibliothek Basel, <https://doi.org/10.3931/e-rara-996>).

Estienne, Henri (1572). Thesaurus graecae linguae. [Genevae] : excudebat Henricus Stephanus. (Bibliothèque de Genève, <https://doi.org/10.3931/e-rara-6256>).

Gezelius, Johannes (1647). Grammatica Graeca. Tartu: Johannes Vogelius. (Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu – X-265).

Gezelius, Johannes (1648). J. A. Comenii Ianua linguarum. Tartu: Johannes Vogelius. (Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu – X-265).

Gezelius, Johannes Georgii (1649). Lexicon Graeco-Latinum. Tartu: Johannes Vogelius.

(Tartu ülikooli raamatukogu – R Est.A 5069, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/14175>,
Tallinna ülikooli akadeemiline raamatukogu – X-2483, <https://www.etera.ee/zoom/21903/view?page=9&p=separate&tool=info>,

Soome rahvusraamatukogu – Reenpää Kielitiede Gezelius, <https://www.doria.fi/handle/10024/128017>,

Soome rahvusraamatukogu – Rv. Kielitiede 3,

Soome rahvusraamatukogu – Rv. Kielitiede 3,

Soome rahvusraamatukogu – Brummeriana 6032,

Soome rahvusraamatukogu – Reenpää Kielitiede Comenius.)

Gezelius, Johannes Georgii (1686). Lexicon Graeco-Latinum. Turu: Johannes Winter.

(Soome rahvusraamatukogu – Rv. Kielitiede 3,

Uppsala ülikooli raamatukogu – Cr. 7:167 (1).)

Pasor, Georg (1644). *Lexicon Græco-Latinum in Novum Domini Nostri Jesu Christi Testamentum.* London: Jacob Junius. (Cambridge University Library)

Scapula, Joannes (1609). *Lexicon graecolatinum.* Aureliae Allobrogum: apud Gabrielem Carterium sumptibus Caldorianis. (Bibliothèque de Genève, <https://doi.org/10.3931/e-rara-61215>).

Scapula, Joannes (1665). *Lexicon graecolatinum.* Basilea: Sumptibus, Emanuelis Konig & Filiorum. Typis Jacobi Bertschii. (Bibliothèque de Genève, <https://doi.org/10.3931/e-rara-80783>).

Sõnaraamatud ja andmebaasid

LSJ – Liddell, Scott, Jones Ancient Greek Lexicon. https://lsj.gr/wiki/Main_Page, (27. veebruar 2025).

TLG – Thesaurus Linguae Graecae. Lexicographical resources. <https://stephanus.tlg.uci.edu/index.php>, (27. veebruar 2025).

Pape, Wilhelm (1842). *Griechisch-Deutsches Handwörterbuch: in vier Bänden 1.* Braunschweig: Vieweg.

Sekundaarkirjandus

Akujärvi, Johanna (2021). *Versificandi mania. University Teaching of Greek and Greek Verse and Prose in Dissertations in Sweden – Ciccolella, Federica (ed.), When Greece Flew across the Alps.* Leiden: Brill, pp. 251–278. https://doi.org/10.1163/9789004181892_012

Andresen, Lembit (2003). *Eesti kooli ajalugu: algusest kuni 1940. aastani.* Tallinn: Avita.

Baerent, Paul; Ottow, Martin; Amburger, Erik (1977). *Die evangelischen Prediger Livlands bis 1918.* Köln: Böhlau.

Botley, Paul (2010). *Learning Greek in Western Europe, 1396–1529. Grammars, Lexica, and Classroom Texts.* Transactions of the American Philosophical Society 100.2. Philadelphia: American Philosophical Society. doi:10.1086/660376

Christidis, Anastassios-Fivos (2007). *A History of Ancient Greek. From the Beginnings to Late Antiquity.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ciccolella, Federica (2008). *Donati Graeci: learning Greek in the Renaissance.* Leiden: Brill.

- Ciccolella, Federica (2021).** The Making and Remaking of Philipp Melanchthon's Greek Grammar – Ciccolella, Federica (ed.), *When Greece Flew across the Alps*. Leiden: Brill, pp. 182–223. https://doi.org/10.1163/9789004181892_010
- Considine, John (2008).** *Dictionaries in Early Modern Europe: Lexicography and the Making of Heritage*. New York: Cambridge University Press.
- Considine, John (2014).** Encyclopaedias and dictionaries. – Ford, Philip; Bloemendal, Jan; Fantazzi, Charles E. (eds.), *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Leiden: Brill, 251–264.
- Crane, Gregory (2024).** Suda. Perseus Encyclopedia. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0004:entry=suda>, (16. november 2024).
- Erelt, Tiiu (2007).** *Terminiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Friedenthal, Meelis; Päll, Janika (2017).** Pneumatoloogiast üldiselt ja Gezeliuse kreekakeelsetest pneumatoloogilistest disputatsioonidest spetsiifiliselt. – Kaju, Katre (ed.), *Kroonikast epitaafini. Eesti- ja Liivimaa varauusaegsest haridus- ja kultuurielust. Acta et commentationes archivi nationalis Estoniae 1 (32)*. Tartu: Rahvusarhiiv, 183–238.
- Furno, Martine (2017).** How Did They Use Lexica? An Overview of Greek-Latin Dictionaries and Their Readerships during the Sixteenth Century (1478-1595). – Vaiopoulos, Vaios (ed.), *Mediterranean chronicle vol. 7*. Athens: Diavlos Publications, pp. 139–158.
- Garin, Eugenio (2010).** *Renessansi inimene. Renessansiaja inimene*. – Margus Ott (tõlk.), *L'uomo del rinascimento*. Tallinn: Avita, 7–20.
- Gastgeber, Christian (2018).** Transalpine Greek Humanism (Pannonian Area). A Methodological Approach – Volt, Ivo; Päll, Janika (eds.), *Hellenostephanos. Humanist Greek in Early Modern Europe: Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Acta Societatis Morgensternianae 6–7*. Tartu: Tartu University Press, pp. 19–39.
- Geldart, Edmund Martin (1870).** *The modern Greek language in its relation to ancient Greek*. Oxford: Clarendon Press.
- Hartmann, Reinhard Rudolf Karl; James, Gregory (1998).** *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hasselbrook, David S. (2011).** *Studies in New Testament Lexicography : Advancing toward a Full Diachronic Approach with the Greek Language*. Tübingen: Mohr Siebeck. DOI: 10.1628/978-3-16-151646-7
- Jaanson, Ene-Lille (2000).** *Tartu Ülikooli trükikoda 1632-1710 : ajalugu ja trükiste bibliograafia = Druckerei der Universität Dorpat 1632-1710 : Geschichte und Bibliographie der Druckschriften*, Tartu : Tartu Ülikooli Raamatukogu.

- Järvelaid, Peeter; Viiding, Kristi (2015).** Constitutiones Academiae Dorpatensis (Academiae Gustaviana). Tartu Akadeemia (Academia Gustaviana) põhikiri – Lepajõe, Marju; Volt, Ivo (eds.). Tartu: Tartu University Press.
- Jürviste, Madis (2025).** Võrdlevalt eesti vanemast leksikograafiast. – *Keel ja Kirjandus* 68, 36–58, <https://doi.org/10.54013/kk806a4>.
- Klöker, Martin (2014).** Tallinna kirjanduselu 17. sajandi esimesel poolel (1600-1657): haridusinstituutsioonid ja juhuluuletamine. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Kolk, Kaspar (2018).** Dissemination and Survival of a Book Printed in 17th-century Tartu: The Case of Johannes Gezelius' Lexicon Graeco-Latinum (1649). – Volt, Ivo; Päll, Janika (eds.), *Hellenostephanos. Acta Societatis Morgensternianae* 6–7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 144–157.
- Korhonen, Tua (2004).** Ateena Auran rannoilla: Humanistikreikkaa Kuninkaallisesta Turun akatemiasta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Korhonen, Tua (2018).** Classical Authors and Pneumatological Questions. Greek Dissertations Supervised by Johannes Gezelius the Elder at the University of Tartu (Academia Gustaviana, 1644–1647). – Volt, Ivo; Päll, Janika (eds.), *Hellenostephanos. Acta Societatis Morgensternianae* 6–7. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 158–184.
- Korhonen, Tua (2021).** How to Versify in Greek in Turku (Finland): Greek Composition at the Universities of the Swedish Empire during the Seventeenth Century– Ciccolella, Federica (ed.), *When Greece Flew across the Alps*. Leiden: Brill, pp. 224–250.
https://doi.org/10.1163/9789004181892_011
- Laasonen, Pentti (2008).** Johannes Gezelius. Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden. URN:NBN:fi:sls-4464-1416928957070
- Laasonen, Pentti (2012).** Gezelius, Johannes vanhempi. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002252>, (07. veebruar 2024).
- Laul, Endel (1989).** Eesti kooli ajalugu 13. sajandist 1860. aastateni. Tallinn: Valgus.
- Leinonen, Markku (1998).** Johannes Gezelius vanhempi luonnonmukaisen pedagogiikan soveltajana : comeniuslainen tulkinta. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Matthaios, Stephanos (2015).** Greek Scholarship in the Imperial Era and Late Antiquity. – Montanari, Franco; Matthaios, Stephanos; Rengakos, Antonios (eds.), *Brill's companion to ancient greek scholarship*. Leiden: Brill, 184–296.
- McClintock, John; Strong, James (1880).** Georg, Pasor : Cyclopaedia of Biblical, theological, and ecclesiastical literature VII. New York: Harper.

- Monfasani, John (2015).** Renaissance Humanism, from the Middle Ages to Modern Times. London: Routledge, <https://doi.org/10.4324/9781315244556>.
- Päll, Janika (2003).** Vanakreeka keel Tartu Ülikoolis 1632-1710. – Volt, Ivo (ed.), *Acta Societatis Morgensternianae* 1. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Päll, Janika (2013).** Kooliretoorika varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal: stiiliharjutused *Academia Gustavo-Carolina's* (1690–1710). – Kaju, Katre (ed.), *Eesti Ajalooarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae* 20 (27), p. 207–271.
- Päll, Janika (2018).** Humanist Greek in Early Modern Estonia and Livonia: The Contexts and Principal Genres. – Volt, Ivo; Päll, Janika (eds.), *Hellenostephanos. Humanist Greek in Early Modern Europe: Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Acta Societatis Morgensternianae* 6–7. Tartu: Tartu University Press, pp. 57–114.
- Päll, Janika (2020).** Hyperborean Flowers: Humanist Greek Around the Baltic Sea (16th–17th Centuries). – Constantinidou, Natasha; Lamers, Han (eds.), *Receptions of Hellenism in Early Modern Europe*. Leiden: Brill, p. 410–438.
- Päll, Janika (2021).** Keeled ja teadused kuu ajaga selgeks ehk paarist kiirõppe meetodite rakendamise näitest varauusaja Eestis. – Piret Lotman (ed.), *Kirik, keel ja kool. Haridusideed varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. Libri et memoria; 6*. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, pp. 90–116.
- Päll, Janika; Põldsam, Anu (2022).** Teaching Greek and Hebrew in Early Modern Estonia – Van Rooy, Raf; Van Hecke, Pierre; Van Hal, Toon (eds.), *Trilingual learning: The study of Greek and Hebrew in a Latin world (1000-1700). Lectio, vol. 13*. Turnhout: Brepols, pp. 233–270. <https://doi.org/10.1484/M.LECTIO-EB.5.130842>
- Päll, Janika; Valper, Eve (koost.) (2014).** “Ei ole barbar ma ...” Βάρβαρος οὐ πέλομαι ... Näituse kataloog. Tartu: Tartu Ülikooli raamatukogu.
- Piirimäe, Helmut (1982).** Tartu Ülikooli ajalugu 1632–1798. 1. köide. Tallinn: Valgus.
- Puksoo, Friedrich (1932).** Die Bibliothek der Universität Tartu und Tartu-Pärnu in der Schwedenzeit, Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat = Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. Tartu, 252–282.
- Puksoo, Friedrich (1932).** Tartu ja Tartu-Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda. Tartu: Akadeemilise Kirjandusühingu kirjastus.
- Rance, Philip (2007).** The Etymologicum Magnum and the “Fragment of Urbicius”. *Greek, Roman and Byzantine studies*. 47, 193–224.

- Rollo, Antonio (2017).** Study Tools in the Humanist Greek School: Preliminary Observations on Greek-Latin Lexica. – Ciccolella, Federica; Silvano, Luigi (eds.), *Teachers, Students, and Schools of Greek in the Renaissance*. Leiden: Brill, pp 26–53.
- Romero-Barranco, Jesús (2012).** A Semi-Diplomatic Edition of Galen’s Anatomy in Ms Wellcome 290 (ff. 42r–48v). – *Analecta Malacitana. Revista de la Sección de Filología de la Facultad de Filosofía y Letras*, Vol. 35, 1. Malaga: University of Malaga, pp. 275–295.
- Sanchi, Luigi-Alberto (2021).** How Guillaume Budé Created His *Commentarii Linguae Graecae*: Budé’s Greek Studies, 1494 to ca. 1540. – Ciccolella, Federica (ed.), *When Greece Flew across the Alps*, Leiden: Brill, p. 18–26.
- Sandy, Gerald (2014).** Hellenism. – Ford, Philip; Bloemendal, Jan; Fantazzi, Charles (eds.), *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. Leiden: Brill, 113–126.
- Sild, Olaf (1932).** Tartu Rootsi ülikooli korraldus ja töö. *Tartu Usuteaduskond Rootsi ajal*. – Eduard Tennmann (ed.), *Usuteadusline Ajakiri*, lisavihik nr. 3, Tartu: Tartu Ülikooli Usuteaduskond, 19–38.
- Soldi Rondinini, Gigliola; De Mauro, Tullio (1973).** Calepio, Ambrogio, detto il Calepino. <https://www.treccani.it/vocabolario/calepino/>, (12. detsember 2024).
- Talve, Ilmar (2005).** Eesti kultuurilugu: keskaja algusest Eesti iseseisvuseni. Tartu: Ilmamaa.
- Van Hal, Toon (2022).** Institutionalizing Trilingual Learning. The Foundation of Hebrew and Greek Chairs at European Universities in the Early Sixteenth Century – Van Rooy, Raf; Van Hecke, Pierre; Van Hal, Toon (eds.), *Trilingual learning: The study of Greek and Hebrew in a Latin world (1000-1700)*. *Lectio*, vol. 13. Turnhout: Brepols, pp 79–107.
<https://doi.org/10.1484/M.LECTIO-EB.5.130837>
- Van Rooy, Raf (2022).** In Rutger Rescius’ Classroom at the Leuven Collegium Trilingue (1543-1544). His Study Program and Didactic Method – Van Rooy, Raf; Van Hecke, Pierre; Van Hal, Toon (eds.), *Trilingual learning: The study of Greek and Hebrew in a Latin world (1000-1700)*. *Lectio*, vol. 13. Turnhout: Brepols, pp. 179–205.
<https://doi.org/10.1484/M.LECTIO-EB.5.130840>
- Van Rooy, Raf; Van Hecke, Pierre; Van Hal, Toon (2022).** Introduction: Trilingual learning in context – Van Rooy, Raf; Van Hecke, Pierre; Van Hal, Toon (eds.), *Trilingual learning: The study of Greek and Hebrew in a Latin world (1000-1700)*. *Lectio*, vol. 13. Turnhout: Brepols, pp. 13–33. <https://doi.org/10.1484/M.LECTIO-EB.5.130834>
- Vasar, Juhan (1932).** Tartu Ülikooli ajaloo allikaid. I, *Academia Gustaviana* : a) ürikuid ja dokumente = Quellen zur Geschichte der Universität Tartu (Dorpat). I, *Academia Gustaviana* : a) Urkunden und Dokumente. Tartu: Tartu Ülikool.

SUMMARY

The present master's thesis, "The Context, Structure, and Edition of the Letters *Alpha*, *Beta*, and *Gamma* in Johannes Gezelius the Elder's *Lexicon Graeco-Latinum*", examines the early modern Ancient Greek-Latin dictionary *Lexicon Graeco-Latinum* (1649) by Johannes Gezelius the Elder, focusing on its structure, compilation method, and broader pedagogical context. The thesis presents a semi-diplomatic edition of the entries under the first three Greek letters—*alpha*, *beta*, and *gamma*—and analyses the dictionary within the context of 17th-century Greek language instruction, particularly at *Academia Gustaviana* in Tartu.

The thesis was prompted by the lack of scholarly attention paid to early modern bilingual dictionaries and the absence of Gezelius's lexicon in the study of early Estonian lexicography. Gezelius's pedagogical materials, composed during his time in Tartu, also remain largely unexplored.

The study sets out four main objectives: (1) to present the lexicon's educational and historical background, including an overview of Ancient Greek language teaching in early modern Europe and Estonia; (2) to analyze the internal structure and methodology of the lexicon; (3) to compare the entries in Gezelius' lexicon with other early modern lexicons, especially those which Gezelius had referred; and (4) to complete the transcription of the full lexicon and provide an edited version of the entries under *alpha*, *beta*, and *gamma*.

The first part of the thesis introduces the role of Greek language instruction in early modern Europe and the function of bilingual dictionaries in pedagogical practice. Although dictionaries were rarely mentioned explicitly in teaching manuals, their high number of editions suggests a central role in language learning. Particular attention is paid to the early modern lexicographers such as Guillaume Budé, Henri Estienne, Johannes Scapula, and Ambrogio Calepino, whose works shaped Gezelius's lexicon.

The second chapter focuses on Greek language education in early modern Estonia, especially at *Academia Gustaviana*, and presents Gezelius's activities as a professor, author, and printer. The analysis shows that his pedagogical approach was based on active use of the language and was influenced by the educational theories of Jan Amos Komenský. Gezelius's lexicon,

together with his edition of the textbook *Ianua Linguarum*, remained influential in the Greek education at *Academia Gustaviana* beyond his time in Tartu.

The third and most extensive chapter offers a detailed analysis of the lexicon. The first subchapter presents the structure and compilation method of the *Lexicon Graeco-Latinum*. The lexicon, first printed in 1649 and spanning 440 pages, originated from a Greek word index Gezelius had compiled for his earlier textbook *Ianua Linguarum*. To expand this material, he incorporated vocabulary from the New Testament – both sources being explicitly mentioned on the title page. Gezelius adopted the structural model of Johannes Scapula, who organized his entries into alphabetical clusters, consisting of primary headwords (*themata*) and their derivations (semi-etymological method).

The second subchapter analyses the internal structure of the lexicon's entries under the letters *alpha*, *beta*, and *gamma*, identifying patterns in lemma construction. Entries are classified into five main categories: nouns, adjectives, verbs, adverbs or prepositions, and letter lemmata. The analysis also discusses the way *themata* and their derivatives are marked, the use of abbreviations, the inclusion of alternative forms, and additional commentary. Although the lexicon exhibits a clear structural pattern, the presence of inconsistencies and occasional errors – likely caused by insufficient proofreading – suggests the need for a comprehensive analysis of the entire lexicon to draw firmer conclusions.

The third subchapter compares Gezelius's entries with those of earlier lexicographers, this comparison, focuses primarily on the lexicons of Gezelius and Johannes Scapula, whom Gezelius cites both in the introduction and within the entries themselves. A comparison of the entries under the letter *alpha* reveals Scapula's considerable influence, though notable differences also emerge. Gezelius also makes reference to other prominent lexicographers such as Ambrogio Calepino, Guillaume Budé, and Georg Pasor, as well as sources like the Suda encyclopedia and the New Testament. Although Pasor is explicitly mentioned only twice, the analysis reveals that Gezelius drew extensively on his lexicon when composing entries and including explanatory notes. The subchapter ends with a short lexical analysis highlighting vocabulary that is present in Gezelius' lexicon but missing in Scapula's, including terms drawn from the New Testament and his Greek translation of the *Ianua Linguarum*.

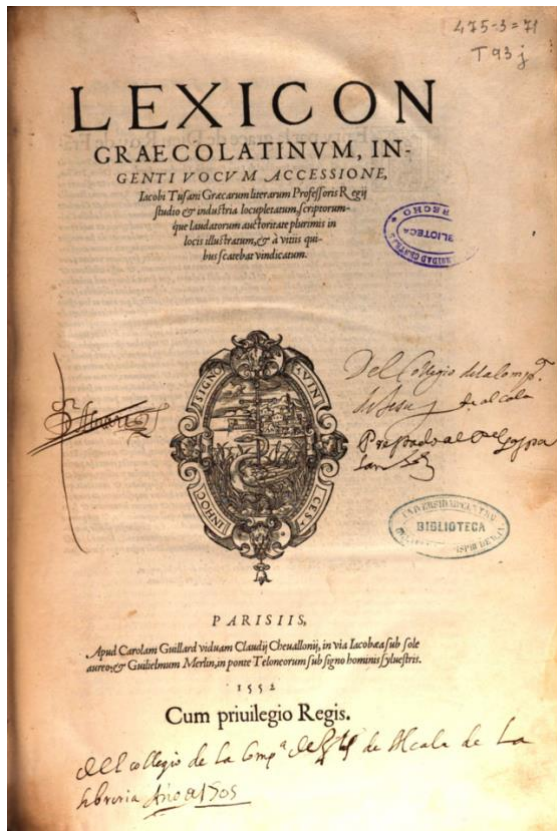
The fourth subchapter examines typographic and textual errors found in extant copies of the 1649 edition. In the process of transcribing and editing, multiple exemplars of the 1649 and one of the 1686 editions were consulted to identify and compare printing errors and textual variants. These comparisons revealed both typical early modern typographical inconsistencies (such as misplaced diacritics or character substitutions) and more meaningful divergences between copies, suggesting that corrections could have been introduced during the printing process.

The fifth subchapter describes the editorial principles used to create the semi-diplomatic edition of the entries, which aims to remain faithful to the original orthography while implementing clear structural improvements to ensure modern readability. Editorial principles focus on systematizing lemma structures, resolving inconsistencies in the original, and expanding abbreviated forms.

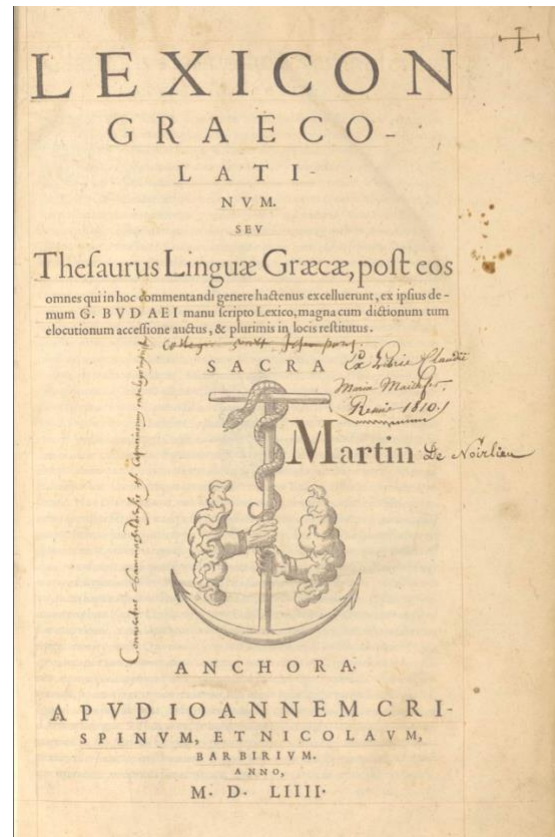
The results of this thesis open several promising ways for future research. First, a full critical edition of the entire *Lexicon Graeco-Latinum* could be developed by extending the analysis to the remaining Greek letters. Second, the comparative study of Gezelius's lexicon alongside other early modern dictionaries – an area still largely unexplored – offers ground for further investigation. Finally, greater attention could be paid to Gezelius's pedagogical approach and teaching materials composed during his time in Tartu, particularly in relation to their impact on the education of Greek at *Academia Gustaviana*.

Keywords: Johannes Gezelius the Elder, *Lexicon Graeco-Latinum*, early modern lexicography, Ancient Greek education, *Academia Gustaviana*, bilingual dictionaries, Scapula, semi-diplomatic edition.

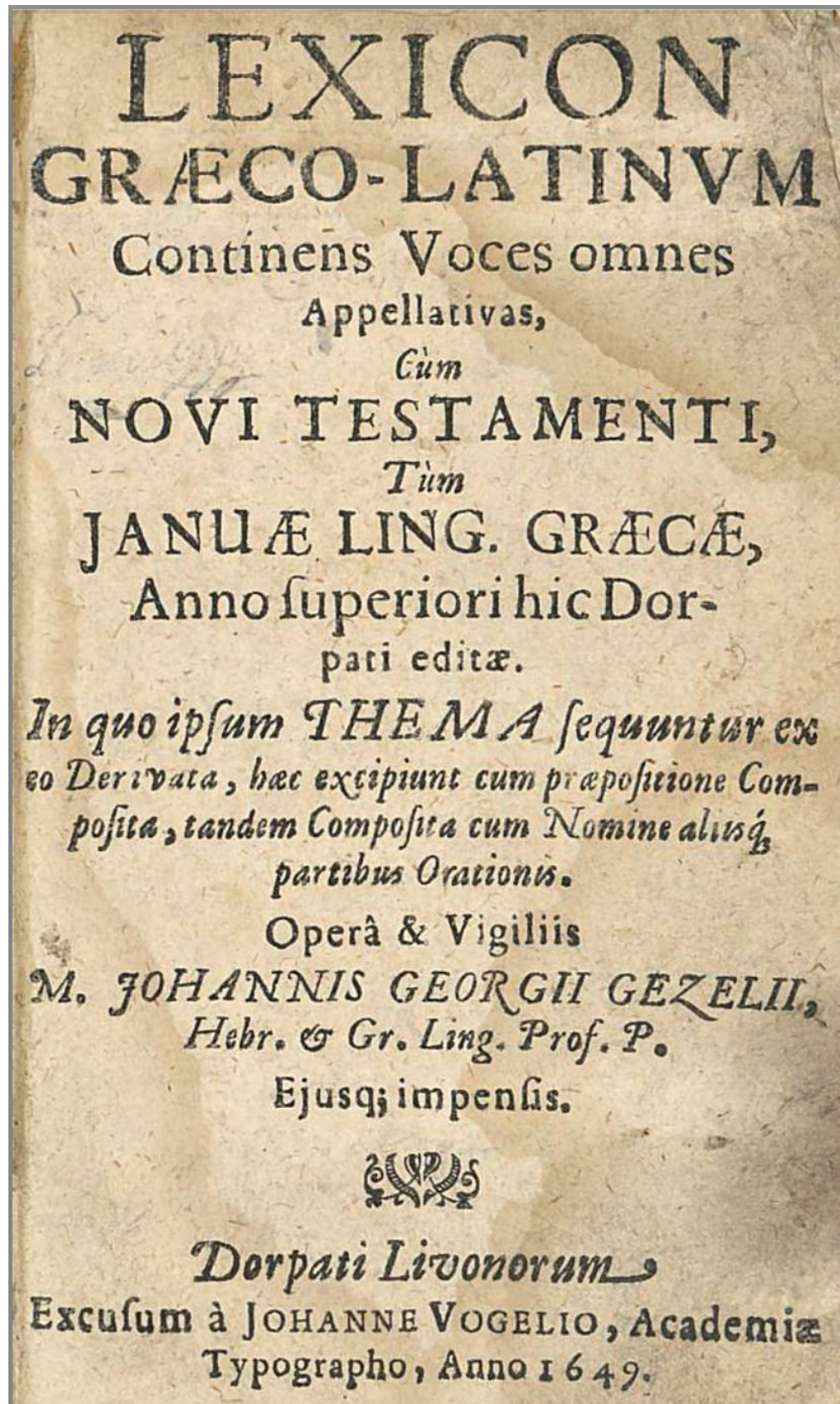
LISA 1: Budé materjalide põhjal koostatud leksikonide tiitellehed

Budé 1552

Budé 1554

LISA 3: Tähe *alfa* funktsioonid Pasori ja Gezeliuse leksikonides

(tur. 1) est *σπερηλικόν*, privativum, ut *ἀσεβής impius*, 1 Pet. 4.18.

qui Deum non colit. a vero *σπερηλικόν*, est ex adverbio *ἀνδ* sine,

2. Σπερηλικόν, (ex ἀνδ) ut, ἀσεβής.

est *ἀρηλικόν*, negativum, ut quum Deus dicitur *ἀφθαρτός incorruptibilis*, Roman. 1. ver. 23. ex a negativo, quod rursus est ex *ἀνδ*, vel *ἀτερ* sine, &

2. Ἀρηλικόν, (iisdem ex ἀνδ vel ἀτερ) ut, cum Deus dicitur ἀφθαρτός.

(seq. vocali. 3) a est *ἐπιταλικόν* intensivum, ex Adv. *ἄγαν* valde, ut *ἀτενής intentus*, unde est

3. Ἐπιταλικόν (ex ἄγαν) ut, ἀτενής.

bo *τείνω* intendo. 4) est *ἀθροιστικόν* conpregativum, ut *ἀδελφός* ex Adv. *ἅμα* simul, & *δελφός* ὕψ.

4. Ἀθροιστικόν (ex ἅμα) ut, ἀδελφός.

ἴσ, σύνδυν. 5) *πλεοναστικόν*, ut *ἀχέλιος*, pro *ἀχέλιος* intole-

5. Πλεοναστικόν (ex ἄγαν) ut, ἀχέλιος.

LISA 4: Ühe nimisõna sissekanne Estienne'i, Scapula ja Gezeliuse leksikonides

ΓΑΛΗΗ, λῆ, (sed in prosa γαλή) Feles, Catus. In Batrach. Μῦς ποτε διψαλέος, γαλέης κίνδυνον ἀλύξας. Et γαλέαι apud Theocr. in Adoniaz. αἱ γαλέαι μαλακῶς χερήζοντι καὶ θύδην. Aristoph. Pluto, ἰσὺ δέοις θάουσα θριμύπρον γαλήης. Luc. ἀρπακτικώτεροι ἦν γαλῶν. Plut. De curios. κατὰ τὸ ὄψον γαλήης παρὰ δραμούσης αἰροῦσι οὐ μίσην καὶ δόπεκρῦπτισιν. In quibus locis de fele intelligi manifestum est. At γαλήη κατοικίδος v. l. apud Diosc. Mustela quæ in domibus nostris oberrat. Et γαλήη ἀγρία, Sylvestris mustela. Sed in multis autorū locis γαλήη redditum fuit Mustela in quibus alii Feles interpr. Γαλήη ἀγρία quæ cuniculos venabantur Hispani, Bud. ex Strab. 62 & 462. ἸΓαλέα vide Γαλέος.

Estienne 1572

ΓΑΛΗΗ, (in prosa γαλή) feles, catus. In Batrach. Μῦς ποτε διψαλέος, γαλέης κίνδυνον ἀλύξας. Et apud Theocr. in Adoniaz. αἱ γαλέαι μαλακῶς χερήζοντι καὶ θύδην. Luc. ἀρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν. Plut. de curios. κατὰ τὸ ὄψον γαλήης παρὰ δραμούσης αἰροῦσι οὐ μίσην καὶ δόπεκρῦπτισιν. ἢ Exp. & mustela. ut γαλήη κατοικίδος apud Diosc. mustela quæ in domibus nostris oberrat. Et γαλήη ἀγρία, sylvestris mustela. (citur Suidæ.

Scapula 1580

ΓΑΛΗΗ, ἡ, ἐπὶ, ἡς, ἡ, felis, catus : mustela, γαλήη ἀγρία, martes, (à γάλα, vel ἀγέλη)

Gezelius 1649

LISA 5: Gezeliuse leksikoni tähe alfa sissekanded, mis puuduvad Scapular

Uus Testament	<i>Ianua Linguarum</i>	<i>Thema'd ja nende tuletised</i>
ἀγαθοσύνη	ἀγγελική	ἈΘΗΝΗ
ἀγαλλίασις	ἄσις	Ἀθῆναι
προεπαγγέλλομαι	αἱματιάτις	ἀθηναῖον
εὐαγγελία	αἰγήη	ἀττικός
προευαγγελίζομαι	χαμαιάκτη	ἌΡΤΕΜΙΣ
ἄγιον	ἌΛΠΕΙΟΣ	ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ
ἄγιωσύνη	ἌΜΑΡΑΝΘΟΣ	ἀσκληπίειον (πάνακες)
ἐναγίσματα	ἌΜΑΡΥΛΛΑ	ἀφροδίτη
ἀγνότης	σχοίανανθον	ἀφροδίσιος
συναπάγω	ἀνθρακίτης	
ἐπισυναγωγή	ἀρμενιакόν (κοκκύμηλον)	
δουλαγωγέω	ἌΤΤΑΓΗΝ	
ἐπιχορηγία	ἌΦΥΗ	
παρείσακτος	ἌΡΜΕΝΙΑ	
ἄκρον	ἌΡΑΡΙΖΕΙΝ & ἀράζειν	
ἌΚΡΟΣΠΕΛΟΣ	περίαμμα	
αἰχμαλωτίζω,	ὕδραγωγεῖον	
προαμαρτάνω	μεσαραϊκός	
ἀμαυρόομαι	ἀπαυλακίζω	
ἌΜΗΝ	ἀρτυτόν	
ἀμπελών	τοπαρχία	
θεάνθρωπος	συνυπάγω	
ἔναντι	ὕπαρόω	
ἐναντίον	δημάρχης	
τοῦναντίον	ἌΓΡΕΙΦΝΑ & ἀγρίφνη	
συνάντησις	ιάνθινος	
ἀνωτερικός	συνάλλαξις	
προσαπειλέομαι	Analoogiavormid (Ianua's)	
τετραπλός	κραμβίδιον	
ἀρεστός	ἀρσενίκιον	
ἀπαρνέομαι	ἀπλοτάτως	
ἀπαρχή	μητραδέλφη	
προενάρχομαι	πατραδέλφη	
ὕπαρχοντα	ἀναιδές	
Ἀσιάρχης	ὕπαίτιον	
πατριάρχης	ἀνθρωπίσκος	
θησαυρός	συναλλακτικός	
θησαυρίζω	Analoogiavormid (pole Ianua's)	
ἀποθησαυρίζω	νυμφαγωγός	
τηλικούτος	ἀνάλωτος	
τοιοῦτος	πολιτάρχης	
τοσοῦτος, αὐτή, οὗτο	αἶγος	
ἌΧΡΙΣ, & ἄχρι	ἐπαντάω	
πρις & ι	ἐξεναντίας	
ἀρνητικόν		
πλεοναστικόν		

LISA 6: Tähtede *alfa*, *beeta* ja *gamma* semidiplomaatiline editsioon

(1) AB AΓ

A ά sign. I. sed α, 1000. In compositione autem est α:

1. στερητικόν (ex άνευ), ut άσεβής.
2. άρνητικόν (itidem ex άνευ vel άτερ), ut cum Deus dicitur άφθαρτος.
3. έπιτατικόν (ex άγαν), ut άτενής.
4. άθροϊστικόν (ex άμα), ut άδελφός.
5. πλεοναστικόν (ex άγαν), ut άάσχετος.

ΆΒΑΞ, ακος, ό, abacus.

άβακίσκος, ου, ό, tessella pavimenti.

ΆΒΡΟΣ, ου, ό, mollis; pulcher, amoenus.

ΆΒΡΟΤΟΝΟΝ, ου, τό, abrotonum (herba).

ΆΓΑΘΟΣ, ή, όν vel ό, bonus, probus, praestans; peritus, Comp. βελτίων, βέλτερος, κρείσσων vel κρείπτων, άμείνων, άρείων &c., Sup. κράτιστος, βέλτιστος &c.

άγαθόν, τό, bonitas; commodum.

άγαθοσύνη, ης, ή, bonitas.

* φιλάγαθος, ου, ό, ή, amans bonorum.

άφιλάγαθος, ου, ό, ή, osor bonorum.

ΆΓΑΛΛΩ, λῶ, κα, orno; decoro; oblecto.

άγαλμα, τος, τό, oblectamentum; simulacrum; statua.

άγαλλιάω, άγάλλομαι, exulto, gestio.

άγαλλίαμα, τος, τό, exultatio, laetitia.

(2) AΓ

άγαλλίασις, εως, ή, idem.

ΆΓΑΝΑΚΤΕΩ, ήσω, ηκα, indignor, doleo (ex άγαν & άχθομαι aegre fero vel άγομαι frangor).

άγανάκτησις, εως, ή, indignatio.

ΆΓΑΠΑΩ, ήσω, ηκα, amo diligo; osculor (q. άγαν παύομαι).

άγάπη, ης, ή, amor, charitas, dilectio.

άγάπαι, ῶν, αί, convivium Christiana; Coena Domini.

άγάπησις, εως, ή, dilectio.

άγαπητός, dilectus.

ΆΓΓΑΡΟΣ, ου, ό, tabellarius regius (vocabulum persicum) item, quivis bajulator.

άγγαρεύω, σω, angario, cogo ad ministerium.

άγγαρεία, ή, servitus coacta.

ΆΓΓΕΛΛΩ, λῶ, κα, nuntio.

άγγελος, ου, ό, nuntius; angelus.

άγγελική, ή (βοτάνη), angelica (herba).

άγγελία, ή, nuntium; denunciatio.

* άναγγέλλω, refero, renuntio.

άπαγγέλλω, renuntio; declaro.

διαγγέλλω, denuntio; divulgō.

έξαγγέλλω, praedico.

έπαγγέλλω, indico; promitto.

έπάγγελμα, τό, promissum.

- (3) ΑΓ
 ἐπαγγελία, ἡ, promissio.
 προεπαγγέλλομαι, ante promitto.
 καταγγέλλω, annuncio, denuncio.
 κατάγγελος & καταγγελεύς, ὁ, annunciator.
 προκαταγγέλλω, praenuncio.
 παραγγέλλω, mando, praecipio.
 παράγγελμα, τό, praeceptum.
 παραγγελία, ἡ, idem; item praedicatio.
 * ἀρχάγγελος, ου, ὁ, archangelus.
 εὐαγγελία, ἡ, bonus nuncius.
 εὐαγγέλιον, τό, laetus nuntius, in N. T. doctrina de Christo.
 εὐαγγελίζω, laeta annuntio, evangelizo.
 εὐαγγελιστής, οὔ, ὁ, evangelista.
 προεευαγγελίζομαι, ante evangelizo.
 ἰσάγγελος, ὁ, ἡ, similis vel aequalis angelis (ἴσος).
 ἄΓΓΟΣ, εος, τό, vas quodlibet.
 ἄγγειον, τό, vas, conceptaculum.
 * μεταγγίζω, in aliud vas fundo; elutrio; depleo.
 ἈΓΕΛΗ, ἡ, armentum, grex (ab ἄγω).
 ἀγελαιών, ὄνος, ὁ, stabulum.
 ἀγελιδόν, adv. gregatim.
 ἄΓΙΟΣ, ἰα, ον (vel ab ἄγος, τό, veneratio) sanctus; purus; venerandus, Comp. -ώτερος, Sup. -ώτατος.
- (4) ΑΓ
 ἄγιον, τό, sacrarium, sanctuarium.
 ἀγιαστήριον, τό, idem.
 ἀγιάζω, sanctifico, it. offero me in sanctam victimam.
 ἀγιασμός, ὁ, sanctificatio, sanctimonia.
 ἀγιότης, ητος, ἡ, sanctitas.
 ἀγιωσύνη, ἡ, idem, sanctimonia.
 * ἐναγίσματα, τά, justa, parentalia, exequia.
 ἈΓΚΗ, ἡς, ἡ, ulna.
 ἀγκάλη, ἡ, idem.
 ἀγκαλίζομαι, ulnis amplector vel gesto.
 * ἐναγκαλίζομαι, idem.
 ἄΓΚΙΣΤΡΟΝ, τό, hamus.
 ἀγκιστρόω, hamo capio.
 ἄΓΚΟΣ, εος, τό, vallis.
 * συνάγκεια, ἡ, convallis, it. planities comprehensa vallibus.
 ἈΓΚΥΛΗ, ἡ, amentum, lorum jaculo alligatum.
 ἄΓΚΥΡΑ, ας, ἡ, ancora.
 ἈΓΛΑΟΣ, οὔ, ὁ, splendidus, clarus, limpidus.
 ἈΓΝΟΣ, ἡ, ὄν, castus; purus; pudicus (vel ab ἄγος.)
 ἀγνῶς, pure.
 ἀγνότης, ητος, ἡ, castitas, castimonia, puritas.
 ἀγνεΐα, ἡ, idem.
 ἀγνεύω, castus sum.
 ἀγνίζω, castum reddo, item expio, lustro.

(5) ΑΓ

ἀγνισμός, purificatio.

* δύσαγνος, ου, ό, ή, spurcus, impurus.

ἈΓΟΡΑ, ᾄς, ή, forum; concio (ab ἀγείρω).

ἀγοραῖος, ου, ό, ή, forensis, circumforaneus.

ἀγοράζω, consulto; item emo.

ἀγορεύω, verba facio.

ἀγόρασμα, τό, mercimonium.

ἀγοραστής, οὔ, ό, emptor.

* ἀπαγορεύω, veto, interdico.

ἐξαγοράζω, redimo.

κατήγορος, ου, ό, accusator.

κατηγορέω, accuso.

κατηγορία, ή, accusatio.

παρήγορος, ου, ό, consolator.

παρηγορέω, consolor; it. lenio.

παρηγορία, ή, consolatio.

προσηγορέω, compello, appello; saluto.

προσαγορεύω, compello; nomino.

εὐπροσήγορος, ου, ό, ή, affabilis, libenter salutans.

συνήγορος, ου, ό, advocatus, patronus.

συνηγορέω, patrocinator, patrocinio defendo.

συνηγορία, ή, patrocinium.

* δημηγόρος, ου, ό, orator, concionator.

δημηγορέω, concionor, ad pop. dico.

ἌΓΡΑ, ας, ή, captura; venatio; piscatio.

ἀγρεύω, σω, capto; venor; piscor.

(6) ΑΓ

* ζωγρέω, vivum capio; vivifico; vegeto.

κρεάγρα, ας, ή, fuscina.

μυάγρα, ας, ή, muscipula.

ποδάγρα, ας, ή, pedicula, tendicula, item articularis morbus, cum pedum articulos noxius humor infestat, podagra.

πυράγρα, ας, ή, forceps.

χειράγρα, ας, ή, chiragra (vide ποδάγρα).

ἈΓΡΕΙΦΝΑ & ἀγρίφνη, ης, ή, rastrum, Bud.

ἌΓΡΟΣ, οὔ, ό, rus; ager; pagus.

ἄγριος, ό, ή vel ία, ον, sylvestris.

ἀγρότις, ή, (γυνή) rustica, (βοτάνη) agrimonia.

ἀγρότης, ητος, ή, rusticitas.

ἄγρωστις, ως, ή, gramen in agro proveniens.

* αἶγαγρος, ό, ή, caprea sylvestris.

ἌΓΥΡΙΣ, εως, ή, coetus.

ἀγύρτης, ου, ό (pro ἀγυρήτης), circulator, praestigiator, qui rudi populo imponit, agyrta, it. medicus.

* πανήγυρις, εως, ή, conventus publ. nundinae.

ἌΓΧΙ, adv. prope; juxta.

ἀγχιστεύς, εος, ό, agnatus; propinquus.

ἀγχόθεν, cominus, e propinquo.

ἄΓΧΩ, ξω, ἥγχα, suffoco; ango.

(7) ΑΓ

* ἀπάγχο, ango; suffoco strangulans.

κυνάγχη, ης, ἥ, angina (κύων).

ἄΓΩ, ξω, ἥχα, att. ἄγηχα, pleonast. ἀγήοχα, a. 2. ἥγον [sic!], att. ἥγαγον, P. m. ἥγα, att. ἥγαγα, duco &c.

ἄγε, agetum (adv. hortantis).

ἀγωγός, οὔ, ὄ, ἥ, dux viae (idem quod ὀδηγός).

ἀγωγή, ἥς, ἥ, ductus; vitae ratio; educatio.

* ἀνάγω, subduco; adduco; offero &c.

ἐπανάγω, redeo; reduco.

ἀπάγω, abduco; amoveo.

συναπάγω, una abduco.

διάγω, dego.

εἰσάγω, introduco.

ἐπεισαγωγή, ἥς, ἥ, superinductio.

παρεισάγω, subintroduco.

παρεῖσακτος, ου, ὄ, irreptitius.

ἐξάγω, educo.

διεξάγω, traduco (διεξάγω ἀμφισβήτησιν, dirimo litem).

ἐπάγω, accerso, cito (de rebus; μετακαλέω de personis; δίκην ἐπάγω, dicam inscribo).

ἐπαγωγός, οὔ, ὄ, ἥ, pellax; blandus; inductivus.

κατάγω, deduco; diduco.

κάταγμα, τος, τό, glomus (vide ἄγνυμι).

μετάγω, circumago.

(8) ΑΓ

παράγω, praetereo; evado, evanesco.

περιάγω, circumago; circumeo.

προάγω, produco; praecedo; προάγομαι, provehor; pelliceo.

προαγωγή, ἥ, promotio, provectio (ad honores).

προσάγω, adduco; appropinquo.

προσαγωγή, ἥς, ἥ, aditus, accessus.

συνάγω, colligo, congrego.

σύναξις, εως, ἥ, conventus (Sacra coena).

συναγωγή, ἥ, coetus, synagoga, schola &c.

ἀρχισυνάγωγος, ὄ, rector synagogae.

ἐπισυνάγω, cogo.

ἐπισυναγωγή, aggregatio.

ὑπάγω, subduco; abeo.

συνυπάγω, abripio.

* ἀρχηγός, dux, autor (ex ἀγός, οὔ, ὄ, ἥ, dux).

δουλαγωγέω, in servitutum redigo.

νυμφαγωγός, ὄ, paranympus.

ὀδηγός, οὔ, ὄ, dux viae (ὀδός).

ὀδηγέω, per viam duco; praeco.

παιδαγωγός, οὔ, ὄ, paedagogus, puerorum informator (παῖς).

παιδαγωγεῖον, τό, paedagogeum.

στρατηγός, οὔ, ό, dux exercitus (στρατός).
στρατηγέω, exercitum duco.
στρατήγημα, τος, τό, stratagema.
στρατηγικός, imperatorius; militaris (στρατηγική έσθής, paludamentum).

- (9) ΑΓ
ἀρχιστράτηγος, ό, summus imperator belli.
ἀντιστράτηγος, ό, qui est loco imperatoris; propraetor.
συλαγωγέω praedam abigo, spolio, depraedor.
ύδραγωγείον, τό & ύδραγωγία, ή, aquae ductus.
χαλιναγωγέω, fraeno moderor.
χειραγωγός, οὔ, ό, qui manu ducit.
χειραγωγέω, manu duco.
χορηγός, ό, dux chori (χορός, ό, chorus).
χορηγέω, sum dux chori; it. praebeo, suppedito.
έπιχορηγέω, suppedito.
έπιχορηγία, ή, suppeditatio.
ἄΓΩ, ἄΓΝΥΩ, ἄΓΝΥΜΙ, F. ἄζω, att. έάζω, P. ἦχα, att. έαχα &c. frango.
* κατάγω, καταγνύω, κατάγνυμι, confringo.
κάταγμα, τό, fractio (vide ἄγω, duco).
καρυοκατάκτης, ου, ό, nucifrangibulum.
ναυαγός, οὔ, ό, naufragus.
ναυαγέω, naufragium facio, naufragium patior.
ναυαγία, ή & ναυαγιον, τό, naufragium.
ἄΓΩΝ, ὄνος, ό, certamen; stadium.
ἀγωνία, ή, idem, it. angor, trepidatio.
ἀγωνίζομαι, certo, contendo; dimico.
ἀγωνιστήριον, τό, locus in quo certant.
* ἀναγώνιστος, ου, ό, ή, iners; qui (quae) non certat.
ἀνταγωνίζομαι, repugno; decerto.

- (10) ΑΔ
ἀνταγωνιστής, οὔ, ό, antagonista, adversarius.
έπαγωνίζομαι, insuper certo; decerto.
καταγωνίζομαι, debello, bello vinco.
συναγωνίζομαι, una certo; auxilior.
ἄΔΕΛΦΟΣ, οὔ, frater, prop. uterinus (ex α h. e. ἄμα & δελφός, uterus).
ἀδελφή, ή, soror.
ἀδελφότης, ητος, ή, fraternitas.
* αὐτάδελφος, frater germanus.
έξάδελφος, patruelis, sobrinus, amitinus.
μητράδελφος, avunculus.
μητραδέλφη, ή, matertera.
πατράδελφος, patruus.
πατραδέλφη, amita.
φιλάδελφος, ό, ή, fraterna charitate praeditus.
φιλαδελφία, ή, fraterna charitas.
ψευδάδελφος, falsus frater.
ἄΔΕΩ, ήσω, ηκα, placeo; gratificor.
αὐθάδης, εος, ό, ή, arrogans (q. sibi placens).

αὐθάδεια, ας, ἡ, fastus; arrogantia.
ἌΔΗΜΟΝΕΩ, ἦσω, gravissime angor (q. prae angore extra populi consortium dego).
ἀδημονία, ἡ, anxietas.
ἌΙΔΗΣ, ου, ὁ, orcus, tartarus (ab αἴδης, poët.).
ἌΔΡΟΣ, ἄ, ὄν, multus, abundans; robustus, Comp. -ότερος, habitior.

(11) ΑΕ

ἀδρότης, ητος, ἡ, abundantia.
ἌΕΙ, adv. semper.
ἄϊδιος, ὁ, ἡ, aeternus.
ἄϊδιότης, ητος, ἡ, aeternitas.
ἌΕΙΔΩ, ἀείσω, ἦεικα, a. 2. ἦϊδον, P. m. ἦοιδα &c. poët. pro quo in sol. orat. ἄδω, cano;
carmine celebros.
ἀοιδός (cont. φῶδός), οὔ, ὁ, cantor; poëta.
ἀοιδή (cont. φῶδή), ἦς, ἡ, oda, cantus, cantio.
ῶδικός, canorus; canendi peritus.
ἄδω³⁹, σω &c. cano, canto.
ἄσμα, τό, cantus.
ἄσις, εως, ἡ, asio (avis).
* πρόασμα, τό, praecentio; praeludium.
συνφῶδια, ἡ, concentus.
* κιθαρωδός, οὔ, ὁ, citharoedus (κιθάρα).
κωμῶδια, ας, ἡ, comoedia (a κῶμος, vicus; it. Deus commessationis).
μελωδέω, ἦσω, modulos (μέλος).
μελωδία, ἡ, melodia; cantus.
παλινωδέω, recanto (πάλιν).
παλινωδία, ἡ, recantatio.
τραγωδία, ἡ, tragoedia (τράγος, quod praemium fuerit primitus hircus).
χρησιμωδέω, vaticinor, divino (γρησμός, oraculum).

(12) ΑΕ ΑΗ ΑΘ ΑΙ

ψαλτωδός, ὁ, cantor, qui voce simul canit & psallit (ψαλτός vel ψάλτης).
ἌΕΤΟΣ, οὔ, ὁ (ab α ἐπιτ. & ἔτος) aquila.
ἌΗΔΩΝ, ὄνος, ἡ, luscinia (ab αἰίδω).
ἌΗΡ, ἔρος, ὁ (aeol. ἡ), aër; caelum infimum.
ἌΘΗΝΗ, ης, ἡ, Minerva (nom. prop.).
Ἀθῆναι, ὦν, αἰ, Athenae (urbs).
ἀθηναῖον, τό, locus Minervae consecratus.
ἀττικός, Atticus (vide Calep.).
ἌΘΗΡ, ἔρος, ὁ, arista.
ἀθερώδης, εως, ὁ, ἡ, aristatus.
ἌΘΛΟΣ, ου, ὁ, certamen (ex ἄεθλος, q. ἀεὶ τλάς, a τλήμι tolero).
ἀθλέω, ἦσω, certo.
ἄθλησις, εως, ἡ, certamen.
ἀθλητής, οὔ, ὁ, athleta, pugil, certator.
ἄθλον & ἄεθλον, τό, praemium certaminis.
* ἔπαθλον, τό, idem.
συναθλέω, una certo.

³⁹ pro: ἄδω

ἈΘΡΟΟΣ, ου, ό, confertus, congestus.

ἀθροίζω, congero, colligo.

* συναθροίζω, idem.

ἈΨΕΙΡΟΣ, ου, ή, populus nigra (arbor).

ἈΨΙΑΛΟΣ, οὔ, ό, littus, ora maris (παρά τὸ ἄγειν τὴν ἄλα).

ἈΨΙΘΑΛΟΣ, οὔ, ό, parus, avis inimica apibus.

ἈΨΩΛΙΟΣ, ου, ό, ulula, avis nocturna.

(13) ΑΙ

ἈΪΔΩΣ, όος, οὔς, ή, pudor (ex α & ἄδω).

αἰδοῖος, venerandus. αἰδοῖα, τά, verenda.

αἰδοίως, venerabunde.

αἰδημόνως, verecunde.

αἰδέομαι, F. ἔσομαι & ήσομαι, revereor.

αἰδέσιμος, ό, ή, reverendus.

* ἀναιδής, έος, ό, ή, impudens; importunus.

ἀναιδές, έος, τό, propudium.

ἀναιδεία, ας, ή, impudentia; importunitas.

ἈΪΘΗΡ, έρος, ό, aether; aër.

ἈΪΘΥΙΑ, ας, ή, mergus (avis).

ἈΪΘΩ, uro; accendo.

αἰθάλη, ή, favilla.

αἰθυγμα, τό, fomes, incendium.

ἈΪΜΑ, τος, τό, sangvis; cruor; caedes.

αἱματίτης, ου, ό, haematites (lapis).

αἱματία, ας, ή, jus nigrum.

αἱματιάτις (χορδή), ιδος, ή, intestinum sangvine fartum.

αἱμηρός, cruentus.

* ὀμαιμος, ό, ή, consangvineus.

ἔξαιμος, ό, ή, exsangvis.

ἈΪΜΎΛΟΣ, ό, ή, blandus; festivus.

ἈΪΝΟΣ, ου, ό, apologus; assentio; laus.

αἰνέω, έσω (interdum ήσω), ήνεκα, laudo.

αἰνεσις, εως, ή, laus.

αἰνίσσομαι, αἰνίττομαι, F. ξομαι, P. ήνιγμα, obscure significo.

(14) ΑΙ

αἰνιγμα, τό, aenigma.

* ἔπαινος, ου, ό, laus, collaudatio.

ἔπαινέω, laudo.

ἔπαινετῶς, laudabiliter.

παραινέω, adhortor.

παραινέσις, εως, ή, adhortatio.

παραινετικός, adhortatorius.

συναίνεσις, εως, ή, collaudatio; applausus.

ὑπαινίσσομαι, ὑπαινίττομαι, aenigmatice innuo; alludo.

ἈΪΞ, αἰγός, ό, ή, caper, a.

αἰγίος, ου, ό, ή, caprinus, hircinus.

αἰγεος, έη, εον, idem.

αἰγέη (ή), ης, ή (δορά), caprina pellis.

ΑΪΡΑ, ας, ἡ, malleus; aera, lolium.

ΑΪΡΕΩ, ἡσω, ἥρηκα, α. 2. εἶλον, F. 2. ἐλῶ, capio, prehendo; invado.

αἴρεσις, εως, ἡ, haeresis, secta.

αἰρετός, eligendus; optabilis, Comp. -ώτερος, Sup. -ώτατος.

αἰρετικός, haereticus.

αἰρετίζω, eligo.

* ἀναίρῶ, tollo; aboleo; occido.

ἀναίρεσις, ἡ, caedes.

ἀφαιρέω, aufero; subtraho (ἀπό).

ἀναφαίρετος, ὁ, ἡ, qui, quae eripi non potest.

διαίρῶ, divido.

διαίρεσις, divisio, distinctio.

(15) ΑΙ

ἀδιαίρετος, ὁ, ἡ, individuus, inseparabilis.

ἐξαιρέω, tollo; eruo; eripio.

ἐξαίρετος, ὁ, ἡ, praecipuus.

ἐξαιρέτως, eximie; praecipue.

καθαιρέω, everto, destruo; detraho.

καθαίρεσις, destructio.

περιαίρῶ, aufero.

προαιρέομαι, ante fero, malo, praeopto; apud me constituo.

προαίρεσις, institutum; voluntas.

προαιρετός, ἡ, ὄν, arbitrarius, a, um.

ἀπροαιρέτως, involuntarie.

* ἀρχαιρέσια, ων, τά, comitia, orum.

αὐθαίρετος, ὁ, ἡ, spontaneus.

σιτηρέσιον, τό, demensum; salarium.

ΑΪΡΩ, ἀρῶ, ἥρκα, tollo; attollo &c.

* ἀναίρῶ, sustollo.

ἀνταίρομαι, renitor, resisto.

ἀπαίρῶ, tollo, solvo.

ἐξαιρῶ, in sublime tollo; interimo.

ἐπαίρῶ, tollo; erigo; elevo.

μεταίρῶ, solvo; navi proficiscor.

συναίρῶ, cum alio tollo, cum alio aufero.

ὑπεραίρῶ, me nimium jactito.

ΑΪΣΑΛΩΝ, aesalo, nisus (avis).

ΑΪΣΘΑΝΟΜΑΙ, ἡσομαι, ἥσθημαι, α. 2. ἡσθόμην, sentio.

(16) ΑΙ

αἴσθησις, εως, ἡ, sensus.

αἰσθητήριον, τό, sensorium.

* ἀναίσθησία, ἡ, carentia sensuum, insensilitas, stupor.

προαισθάνομαι, praesentio, praesagio.

ΑΪΣΧΟΣ, εως, τό, turpitude (ex α & ἴσχω contineo, cum quis se continere nequit).

αἰσχύνῃ, ἡ, pudor (ob turpe factum, sed αἰδώς, verecundia).

αἰσχύνω, νῶ, κα, pudefacio, suffundo.

αἰσχυντός, ἡ, ὄν, pudendus, foedus.

αἰσχρός, turpis, Comp. Sup. -ότερος, -ότατος vel αἰσχίων, -ιστος.

αἴσχιστα, adv. turpissime.
αἰσχρότης, ητος, ή, turpitude, obscenitas.
* ἀναίσχυντος, ό, ή, impudens.
ἐπαισχύνομαι, pudet me.
ἀνεπαίσχυντος, ό, ή, inverecundus.
καταισχύνω, pudefacio, suffundo.

ΑΪΤΕΩ, ήσω, ηκα, peto.
αἴτημα, τό, petitio, petitum.
αἴτησις, εως, ή, idem.
αἰτητής, οῦ, ό, flagitator.
* ἀπαιτέω, repeto.
ἀνταπαιτέω, reposco, exigo.
ἐξαιτέω, posco; peto mihi dari.

(17) ΑΙ ΑΚ
ἐπαιτέω, insuper peto; mendico.
παραιτέομαι, recuso; aversor, vito &c.
προσαιτέω, amplius peto; mendico.

ΑΪΤΙΟΣ, ου, ό, causa; autor.
αἰτία, ας, ή, causa (finalis).
αἴτιον, ου, τό, causa; noxa.
αἰτιάομαι, άσομαι, ήτίαμαι, accuso; imputo; causor; efficio.
αἰτίαμα, τό, criminatio.
* ἀναίτιος, ό, ή, insons, inculpabilis.
προαιτίαομαι, ante criminor.
ὑπαίτιον, τό, culpa, delictum.

ΑΪΧΜΗ, ης, ή, cuspis, mucro.
αιχμίον, τό, hasta.

ΑΙΩΝ, ὠνος, ό, seculum (q. ἀεὶ ὄν).
αἰώνιος, ό, ή & αἰώνιον, τό, aeternus, a, um.
αἰωνίζω, perenno, in aeternum permaneo.

ἈΚΑΔΗΜΙΑ vel Ἀκαδημεία, ή, Academia (forte ab Academo, qui locum Athenis Musis consecravit).

ἈΚΑΛΉΦΗ, ης, ή, urtica.

ἌΚΑΝΘΑ, ης, ή, spina (ab ἀκή & ἀνθεῖν).
ἀκανθίς, ίδος, ή, acanthis (avis, it. frutex).
ἄκανθος, ου, ή, acanthus (arbor, it. herba).
ἀκανθώδης, εος, ό, ή, spinosus; hispidus.
ἀκάνθινος, ό, ή, spineus, ex spinis contextus.
ἀκανθεών, ὠνος, ό, spinetum, senticetum.

(18) ΑΚ

ἌΚΑΤΟΣ, ου, ό, ή, genus navigij actuarij.
ἀκάτιον, τό, acatium.

ἈΚΈΟΜΑΙ & ἀκοῦμαι, F. έσομαι, ήσομαι, medeor.
* πανάκεια, ας, ή, omnium morborum curatio.
πάνακες, εος, τό, panaces.

ἈΚΗ, ης, ή, cuspis, mucro.
ἀκιδωτός, cuspidatus, mucronatus.

ἈΚΙΝἈΚΗΣ, ου, ό, acinaces, is.

ἈΚΜΗ, ἥς, ἡ, cuspis; vigor aetatis; acies &c.
ἀκμαῖος, α, ον, vicens aetate.
ἀκμάζω, floreo; maturesco.
ἀκμηνός, οὔ, ό, adultus.
ἀκμήν, adv. etiamnum; adhuc.
* παρακμάζω, vigoris tempus egredior; emeritus sum.
ὑπέρακμος, ό, ἡ, florem excedens; maturus.

ἈΚΟΛΟΥΘΟΣ, ου, ό, ἡ, pedisequus, a.
ἀκολουθέω, sequor (Dat).
ἀκολουθία, comitatus; secta, haeresis.
* ἐξακολουθέω, sequor (Dat).
ἐπακολουθέω, subsequor; sector (Dat).
κατακολουθέω, idem.
παρακολουθέω, idem.
συνακολουθέω, una sequor.

ἈΚΟΝΗ, ης, ἡ, cos.
ἀκονάω, ἤσω, acuo.

(19) ΑΚ

ἌΚΟΡΟΝ, ου, τό, acorus, um (herba).
ἈΚΟΥΩ, σω, κα, audio, exaudio; it. dicor (εὖ—κακῶς ἀκούω).
ἀκοή, ἥς, ἡ, auditus; auris; fama.
ἄκουσμα, τό, res quae auditur.
ἀκουστής, οὔ, ό, auditor; discipulus.
ἀκουστός, auditus, ἀκουστόν, τό, res audita.
ἀκουτίζω, audire facio.
* διακούω, audio (ut discipulus praeceptorem).
εἰσακούω, exaudio.
ἐπακούω, idem.
παρακούω, perperam audio.
παρακοή, ἥς, ἡ, inobedientia.
προακούω, prius vel ante audio.
ὑπακούω, subausculto, obedio (Dat).
ὑπακοή, obedientia.
ὑπήκοος, ό, ἡ, obediens; subditus.

ἈΚΡΙΒΗΣ, έος, ό, ἡ, accuratus, exquisitus (ex ἄκρον & βᾶω vel βαίνω).
ἀκριβῶς, exquisite; diligenter.
ἀκρίβεια, ἡ, accurata diligentia; rigor.
ἀκριβόω, ὠσω, exquiro.
* ἀπακριβόω, summo studio elaboro.
διακριβόω, idem.
ἐξακριβόω, idem.

ἈΚΡΙΣ, ἰδος, ἡ, locusta.

(20) ΑΚ ΑΛ

ἈΚΡΟΑΟΜΑΙ, ἄσομαι, audio.
ἀκροατής, οὔ, ό, auditor.
ἀκροατήριον, τό, auditorium.
* ἐπακροάομαι, exaudio.

ἌΚΡΟΣ, α, ον, summus, extremus.

ἄκρον, τό, extremitas; extrema pars.
 ἀκρωτήριον, τό, summitas; cacumen; promontorium.
 ΑΚΡΟΣΠΕΛΟΣ, ου, ό, avena (vel in πελός, niger).
 ΑΚΤΗ, ἤς, ἠ, littus, acte; sambucus (frutex).
 * χαμαιάκτη, ης, ἠ, ebulus, um (herba).
 ΑΚΤΙΝ, ἴνος, ἠ, radius solis; corruscatio.
 ἄκων, οντος, ό, jaculum, missile, telum.
 ἀκόντιον, τό, idem (item herba).
 ἀκοντίζω, jaculor, displodo.
 ἀκοντιστής, ό, jaculator.
 * ἐξακοντίζω, ejaculor.
 ἈΛΒΑΣΤΡΟΝ, τό vel ἀλάβαστρος, ό, ἠ, alabaster, alabastrum (vasis unguentarij genus).
 ἀλαβαστρίτης, ου, ό (λίθος) alabastrites, lapis; marmoris genus, ex quo alabastra
 confici solent.
 ἈΛΑΖΩΝ, όνος, ό, ἠ, jactator.
 ἀλαζονεύομαι, me jactito, glorior.
 ἀλαζονεία, ας, ἠ, jactatio, arrogantia.

(21) ΑΛ

ἈΛΑΛῆ, ἤς, ἠ, alala (vox militum ante pugnam).
 ἀλαλάζω, F. ξω, clamo alala instar militis.
 ἈΛΑΟΣ, οῦ, ό, caecus; luscus.
 ἄλγος, εος, τό, dolor, maeror.
 ἀλγέω, ἠσω, doleo (τὴν κεφαλὴν).
 ἄλγημα, τό, dolor.
 * ἀπαλγέω, dedoleo, dolere desino.
 * καρδιαλγία, ἠ, cardialgia.
 κεφαλαλγία, ἠ, cephalalgia.
 ὀδονταλγία, ἠ, odontalgia.
 ἈΛΕΙΦΩ, ψω, φα, ungo, illino; instigo.
 * ἀπαλείφω, deungo; deleo.
 ἐξαλείφω, deungo; deleo, oblitero.
 ἐξάλειψις, εως, ἠ, deletio, litura, oblitteratio.
 ἈΛΞΩ vel ἀλεξέω, F. ἠσω, arceo; defendo; juvo.
 ἀλεξητήριος, defensorius, defensivus.
 ἀλεξητήριον, τό, munimen; amuletum, antidotum.
 ἈΛῆΩ, ἠσω & ἔσω, εκα, molo; caveo; congreo.
 ἀλέομαι (med.), vito, caveo.
 ἄλετος, ου, ό, molitio, molitura.
 ἀλετών, ὠνος, ό, pistrinum.
 ἄλευρον, τό, farina (ἄλφιτον).

(22) ΑΛ

ἀλήθω, σω, κα, molo.
 ἈΛΗΘΗΣ, εος, ό, ἠ (ex α & λήθω pro λανθάνω) verus, Comp. -έστερος, Sup. -έστατος.
 ἀληθῶς, vere.
 ἀλήθεια, ἠ, veritas.
 ἀλητεύω, verum loquor.
 ἀληθινός, ἠ, όν, verus.
 * φιλαλήθης, εος, ό, ἠ, veritatis studiosus.

φιλαλήθεια, ή, veritatis amor.
 ἸΑΛΙΣ, adv. satis, abunde (Gen).
 ἀλίζω, congrego.
 ἀλία, ας, ή, coetus (q. ubi satis est hominum).
 * συναλίζω, cogo, congrego, συναλίζομαι, convenio, in coetum venio &c.
 ἸΑΛΙΣΓΕΩ, contamino, polluo.
 ἀλίσημα, τό, pollutio.
 ἸΑΛΙΣΚΩ, ἀλώσω, ἤλωκα, att. ἐάλωκα, a. 2. ἤλων, part. ἀλούς (sed a. 2. & Praet. habent pass. signif.) capio, prehendō.
 ἄλωσις, εως, ή, captura.
 ἀλωτός, captus.
 * ἀναλίσκω, consumo (ἀνά).
 ἀνάλωτος, ό, ή, inexprugnabilis (α).
 καταναλίσκω, consumo; vasto.
 προσαναλίσκω, impendo.
 αἰχμάλωτος, ό, ή, captivus (αἰχμή).

(23) ΑΛ
 αἰχμαλωσία, ή, captivitas, captivorum multitudo.
 αἰχμαλωτεύω, captivum ducō.
 αἰχμαλωτίζω, idem.
 συναιχμάλωτος, ό, ή, in captivitate socius.
 δυσάλωτος, ό, ή, difficilis captu.
 εὐάλωτος, ό, ή, facilis expugnatu.
 θηριάλωτος, ό, ή, a belua captus.
 ἸΑΛΙΤΕΩ, ἦσω, a. 2. ἦλιτον, pecco, delinquo.
 ἸΑΛΚΗ, ἦς, ή, robur (alces, animal).
 ἸΑΛΛΑ, conj. sed, verum.
 ἸΑΛΛ᾽ΑΣ, ἄντος, ό, farcimen (generaliter).
 ἸΑΛΛΑΣΣΩ, ἀλλάττω, F. ξω, χα, a. 2. ἦλλαγον, muto, immuto, permuto.
 ἄλλαγμα, τό, mutatio.
 ἀλλαγή, ή, idem.
 * ἀνταλλάσσω, ἀνταλλάττω, ἀνταλλάσσομαι, compenso.
 ἀντάλλαγμα, τό, compensatio; permutatio.
 ἀνταλλαγή, ή, mutatio; vicissitudo.
 ἀπαλλάσσω, dimitto; libero.
 διαλλάττω, permuto; reconcilio.
 καταλλάσσω, idem; idem.
 καταλλαγή, ἦς, ή, reconciliatio.
 ἀποκαταλλάττω, reconcilio, placo.
 μεταλλάσσω, transmuto.
 μεταλλαγή, ή, mutatio; versura.
 παραλλάσσω, alterno.

(24) ΑΛ
 παραλλαγή, transmutatio; hallucinatio (q. discrepantia cogitationum a sensu).
 συναλλάσσω, paciscor; congregior.
 συνάλλαξις, εως, ή, commercium; permutatio.
 συναλλακτικός, commercialis.
 ἸΑΛΛΟΜΑΙ, F. οὔμαι, a. 1. ἠλάμην, salio, salto.

ἄλμα, τος, τό, saltus.
* ἐξάλλομαι, exilio.
ἐφάλλομαι, insilio (ἐπί).
ἐφιάλτης, ου, ό, incubus, ephialtes.
ἐφιαλτία, ή, paeonia (herba adversus ephialten).

ἌΛΛΟΣ, η, ο, alius, a, ud.

ἄλλως, aliter.
ἄλλοθι, alibi, ἀλλαχόθι, idem.
ἄλλοθεν, aliunde, ἀλλαχόθεν, idem.
ἄλλοσε, alio, ἀλλαχόσε, idem.
ἀλλαχῆ, alibi, nonnullibi.
ἄλλοτε, alias; subinde, identidem.
ἀλλότριος, α, ον, alienus, a, um.
ἀλλοτριώω, ὡσω, abalieno.
ἀλλήλων, Dat. οἰς, αἰς, οἰς; Acc. λους, λας, λα, invicem, mutuo, alius alium.
* ἀπαλλοτριώω, abalieno.
παράλληλος, η, ον, aequedistans, parallelus, a, um.

ἌΛΟΨ, ἦσω & ἄσω, trituro; comminuo, frango (ab ἄλω, ω, ή).

(25) ΑΛ

* μητραλοία, α, ό & μητραλώης, ου, ό, matricida.
πατραλοία & πατραλώης, ό, patricida.

ἌΛΟΗ, ης, ή, aloë (herba & succus).

ἌΛΠΕΙΟΣ & ἄλπιος, (γαλῆ) mustela alpina, (μῦς) mus alpinus dicitur.

ἌΛΣ, λός, ό, sal; sed ἄλς, λος, ή, mare, in pl. ἄλες, οἰ, sales, sermonis lepos.

ἄλας, τος, τό, sal (ab ἄλς, ό).
ἄλία, ή, vas in quo teritur vel reponitur sal, salinum.
ἀλίζω, sale aspergo, salio.
ἄλμη, ή, salsugo; muria.
ἀλμυρώδης, εος, ό, ή, salsus.
ἀλυκός, ή, όν, salsus.
* ἄναλος, ό, ή, insulsus.
ἀλιεύς, έος, ό, piscator (ab ἄλς, ή).
ἀλιεύω, piscor.
ἀλιεντικός, piscatorius.
ἀλιεία, ας, ή, piscatio, piscatus.
* ἐνάλιος, ό, ή, marinus.
παράλιος, ό, ή, maritimus.

ἌΛΣΟΣ, εος, τό, lucus.

ἄλσίνη, ή, alsine (herba).

ἌΛΦΙΤΟΝ, τό, farina.

* φειδάλφιτος, ό, ή, parvus, tenax.

(26) ΑΛ ΑΜ

ἌΛΩΠΗΞ, εκος, ή, vulpes; metaph. homo versutus.

ἀλωπεκία, ας, ή, alopecia.

ἌΛΩΣ, ω, ή, area, in qua teritur frumentum; circulus siderum.

ἄλων, ωνος, ή, idem.
ἀλωνία, ή, idem, it. arca aestiva.
ἀλωεύς, έος, ό, triturator; agricola.

ἌΜΑ, una simul (interd. Dat).
 ἌΜΑΞΑ, ης, ἡ, currus, plastrum.
 * ἀρμάμαξα, ης, ἡ, idem; it. pampillum.
 ἈΜΑΡΑΚΟΣ, ό, ἀμάρακον, τό, amaracus, um.
 ἈΜΑΡΑΝΘΟΣ, ου, ό, amaranthus.
 ἈΜΑΡΥΛΛΑ, ων, τά, amarylla.
 ἈΜΑΡΤΑΝΩ, ἦσω, ηκα, a. 2. ἤμαρτον, aberro; pecco (ex a neg. & όμαρτέω sequor vel μάρπτω apprehendo).
 ἀμάρτημα, τος, τό, peccatum.
 ἀμαρτία, ας, ἡ, idem.
 ἀμαρτωλός, ό, ἡ, peccator, peccatrix.
 * ἀναμάρτητος, ό, ἡ, expers peccati.
 ἐξαμαρτάνω, delinquo; erro; peccare facio.
 προαμαρτάνω, ante pecco.
 ἈΜΑΥΡΟΣ, obscurus.
 ἀμαυρόμαι, evanesco, dispareo.
 ἈΜΑΩ, ἦσω, ηκα, meto.
 ἀμητός, οὔ, ό, messis.

(27) ΑΜ
 ἄμη vel ἄμη, ης, ἡ, falx; hama, instrumentum haustorium & igniarium.
 ἈΜΒΛΥΣ, έος, ό, obtusus, hebes.
 ἀμβλύνω, obtundo, hebetō.
 ἀμβλώττω, caecutio, caligo; allucino.
 * κράμβη (pro κοράμβη q. ἀμβλύνουσα τὰς κόρας) brassica.
 κραμβίδιον, τό, idem.
 ἈΜΕΙΒΩ, ψω, φα, commuto, permuto, ἀμείβομαι remuneror, rependo.
 ἀμοιβή, ἦς, ἡ, retributio; responsio.
 ἀμοιβαῖος, alternus; mutuus.
 ἈΜΕΛΓΩ, ξω, χα, mulgeo.
 ἀμολγεύς, έως, ό, mulctra.
 ἈΜΕΡΓΩ, ξω, χα, exugo (oleas).
 ἀμοργή, ἡ, amurca, olivae expressae recrementum.
 ἈΜΗΝ, Amen (ab Heb. אֱמֶן veritas R. אֱמֵן nutritivum Niph. אֱמֵן veracem esse. Hiph. אֱמֵן credit) in N. T. est adv. certe, profecto.
 ἈΜΙΑ, ας, ἡ, amia (piscis).
 ἌΜΜΙΟΝ, τό, minium.
 ἌΜΜΟΣ, ου, ἡ, arena (vide ψάμμος).
 ἈΜΝΟΣ, οὔ, ό, agnus.
 ἈΜΟΣ, οὔ, ό, unus; aliquis.
 * μηδαμοῦ, nusquam, nullo in loco.

(28) ΑΜ ΑΝ
 μηδαμῶς, nullo modo, nullatenus.
 οὔδαμοῦ, idem quod μηδαμοῦ.
 ἌΜΠΕΛΟΣ, ου, ἡ, vitis.
 ἀμπελών, ὄνος, ό, vinea.
 * ἀγριάμπελος, ἡ, labrusca.
 ἌΜΠΥΞ, υκος, ό, ἡ, vitta.
 ἈΜΥΓΔΑΛΈΑ vel ἀμυγδαλέη (cont. ἦ), amygdalus, a (arbor).

- ἀμύγδαλον, τό; ἀμυγδάλη, ἡ, amygdalum, i & amygdala, ae.
 ἈΜΥΝΩ, νῶ, γκα, opem fero, auxilior; propello; ulciscor; defendo; ἀμόνομαι, idem.
 ἈΜΦ'Ι, praep. circa; de &c.
 ἈΜΦΙΣΒΗΤΕΩ, ἡσω, ηκα, discepto; litigo; dubito.
 ἀμφισβήτησις, εως, ἡ, dubitatio; quaestio; lis.
 ἀμφισβητήσιμος, ὁ, ἡ, dubius; qui in controversiam venit.
 * ἀναμφισβήτητον, τό, indubitatum.
 ἌΜΦΩ, ambo, ae.
 ἀμφοτέρος, α, ον, uterque.
 ἀμφοτέρωθι, utrobique.
 ἌΝ, si, particula potent (vide ἔάν).
 ἌΝΑ, per; inter; rursus; sursum (Acc).
 ἈΝΑΓΑΛΛΙΣ, ἴδος, ἡ, anagallis (herba).
 ἈΝΑΓΚΗ, ης, ἡ, necessitas; calamitas.
 ἀναγκαῖος, necessarius; familiaris.
- (29) AN
 ἀναγκαιότης, ητος, ἡ, necessitas.
 ἀναγκάζω, cogō, compello.
 ἀναγκαστός, coactus.
 ἀναγκαστῶς, coacte.
 * ἐπάναγκες, necesse (τὰ ἐπάναγκες, sc. ὄντα, necessaria).
 ἈΝΕΔΗΝ, adv. effuse; palam.
 ἌΝΕΜΟΣ, ου, ὁ, ventus.
 ἀνεμίζω, ventis agito, impello.
 ἀνεμώνη, ἡ, anemone (herba quae vento flante aperitur).
 * ὑπηνέμιος, cui subest ventus (ὑπηνέμιον ὠόν, ovum irritum).
 ἌΝΕΥ, sine, absque, citra (Gen).
 ἈΝΕΨΙΟΣ, οὔ, ὁ, consobrinus, amitinus, patruelis; sed additis nominibus πρὸς πατρός καὶ πρὸς μητρός.
 ἀνεψιά, ᾶς, ἡ, consobrina.
 ἌΝΗΘΟΝ, τό, anethum (ab ἄνω & θεῖν).
 ἈΝΗΡ, ἀνδρός, ἀνδρί, ἄνδρα (poët. ἀνέρος, ἀνέρι, ἀνέρα) vir.
 ἀνδρεῖος, virilis, fortis.
 ἀνδρεία, ἡ, fortitudo; virilitas.
 ἀνδρία, ἡ, idem.
 ἀνδρίζομαι, virum me praesto.
 ἀνδρικός, virilis.
- (30) AN
 ἀνδράριον, τό, pumilio, pumilus.
 ἀνδρίσκος, ὁ, idem.
 * ὕπανδρος, ἡ, mulier viro subjecta.
 * φίλανδρος, ου, ἡ, virum amans.
 ἌΝΘΟΣ, εος, τό, in Gen. pl. ἀνθέων, non ἀνθῶν, differ. grat, flos (ab ἄνω & θεῖν).
 ἀνθέω, floreo.
 ἀνθέμιον, τό, caltha (herba).
 ἄνθεμον, τό, bellis (herba).
 *διανθίζω, floridis coloribus depingo (vide ψηφίς).
 ἐξανθέω, effloresco.

ἐξανθήματα, τά, pustulae; morbilli.
* ἴανθος, ου, ό, flos purpureus (ἴον).
ιάνθινος, violaceus color vel purpureus.
μελάνθιον, τό, melanthium, nigella (herba).
οἰνάνθη, ή, flos vitis; it. filipendula (herba).
σχοῖνανθον, τό, schoenanthum (herba).
χρυσάνθεμον, τό, calendula.

ἌΝΘΡΑΞ, ακος, ό, carbo; bubon; carbunculus.

ἀνθρακιά, ἄς, ή, pruna.

ἀνθρακίτης, ου, ό, carbunculus, gemma noctu lucens.

ἌΝΘΡΗΝΗ, ή, crabro, vespa.

ἌΝΘΡΩΠΟΣ, ό, ή, homo (q. ἄνω τρέπων ὄπα vel ἀθρῶν τήν ὄπα).

ἀνθρώπινος, η, ον, humanus, a, um.

(31) AN

ἀνθρώπιον, τό, homuncio.

ἀνθρωπίσκος, ό, idem.

* ἀπανθρωπία, ή, immanitas; inhumanitas.

* θεάνθρωπος, Deus homo.

φιλόανθρωπος, humanus.

φιλανθρωπία, ή, humanitas.

φιλανθρώπως, humaniter.

ἌΝΙΣΟΝ, τό, anisum.

ἌΝΤΙ, pro; contra (praep.), poët. ἄντα pro ἀντία, coram; hinc.

ἀντάω, ήσω, ηκα, occurro (comp. usit. Dat).

ἀντικρύς vel ἀντικρύ, adversum; aperte &c.

* ἀπαντάω, occurro.

ἀπάντησις, εως, ή, occursus.

ἔναντι, ante (Gen).

ἐναντίος, contrarius, Comp. -ώτερος, Sup. alienior, -ώτατος.

ἐναντίον, adv. coram; contra.

ἐναντιόομαι, adversor, repugno.

ἀπέναντι, coram (Gen).

ἐξεναντίας vel ἐξ ἐναντίας, ex opposito.

κατέναντι, contra; coram.

τοῦναντίον, e contrario; contra.

ὑπεναντίος, occulte contrarius.

ἐπαντάω, occurro, obvius fio.

ἐπάντης, εως, ό, ή, acclivis.

καταντάω, pervenio; incido.

(32) AN AΞ

κατάντης, εως, ό, ή, declivis.

συναντάω, una occurro.

συνάντησις, εως, ή, occursus.

ὑπαντάω, occurro.

ὑπάντησις, occursus.

ἌΝΤΛΟΣ, ου, ό, sentina. ἀντλία, idem.

ἀντλέω, ήσω, ηκα, haurio.

ἄντλημα, τό, haustum, vas quo hauritur aqua.

- * ἐξαντλέω, exantlo.
ἐπάντλησις, εως, ἡ, infusio aquae.
- ἌΝΤΡΟΝ, τό, antrum.
- ἌΝΥΩ, ύσω, υκα, perficio &c.
ἤνυστρον, τό, venter ruminantium, pantes.
* ἀνήνυτος, ό, ἡ, impossibilis.
διανύω, idem quod άνύω.
- ἌΝΩ, adv. sursum, supra (Gen).
άνώτερος, superior, Sup. -ώτατος, supremus.
ἄνωθεν, e supernis.
άνωτερικός, superior.
* ἐπάνω, super vel supra.
ύπεράνω, longe supra.
- ἌΞΙΝΗ, ης, ἡ, securis.
- ἌΞΙΟΣ, ία, ον, dignus; pretiosus.
ἄξίως, digne.
ἄξίω, dignum censeo, dignor &c.
ἄξία, ἡ, dignitas; meritum.
- (33) ΑΞ ΑΠ
* ἀνάξιος, indignus.
ἀναξίως, indigne.
ἀπαξιώ, ἀπαξίομαι, dedignor.
καταξιώ, dignum judico.
- ἌΞΩΝ, ονος, ό, axis rotae.
- ἌΠΑΛΟΣ, tener; delicatus, Sup. -ώτερος, tenerior (q. ἀφαλός, tactui cedens, ex ἀφή tactus).
- ἌΠΑΞ, adv. semel.
* ἐφάπαξ, idem (ἐπί).
- ἌΠΑΤΑΩ, ήσω, κα, fallo, seduco.
ἀπατεών, ὠνος, ό, deceptor, impostor, veterator.
ἀπάτη, ης, ἡ, fraus, deceptio.
ἀπατητικός, seducens, fallax.
* ἐξαπατάω, seduco, impono.
* φρεναπάτης, ου, ό, mentis deceptor (φρήν).
φρεναπατάω, decipio.
- ἌΠΕΙΛΕΩ, ησω, ηκα, minor, minitor.
ἀπειλή, ἡς, ἡ, minae.
* προσαπειλέομαι, minas addo.
- ἌΠΗΝΗ, ης, ἡ, rheda, currus &c.
- ἌΠΗΝΗΣ, έος, ό, ἡ, immitis, saevus.
ἀπήνεια, ἡ, saevitia.
- ἌΠΙΟΣ, ου, ἡ, pirus (arbor).
ἄπιον, τό, pirus (fructus).
- ἌΠΛΟΟΣ (οὔς), όη (ἦ), όον (οὔν), simplex.
- (34) ΑΠ ΑΡ
ἀπλῶς, simpliciter; benigne.
ἀπλότης, ητος, ἡ, simplicitas; candor.
ἀπλοτάτως, simplicissime.
* τετραπλός, in τέσσαρες.

ΑΠΘ, a, ab (praep. Gen).

ἌΠΤΩ, ψω, φα, apto; necto, ἄπτομαι, tango.

ἀφή, ἦ, tactus; commissura.

ἀψίς, ἴδος, ἦ, connexio; it. curvatura rotae, absis.

ἄψις, εως, ἦ, tactus.

* ἀνάπτω, accendo.

ἀνάμματος, ὄ, ἦ, nexu carens, enodis.

ἐνάπτω, ψω, φα, annecto.

ἐφάπτομαι, tango; capesso.

καθάπτω, invado.

περιάπτω, circumnecto; applico; accingo.

περίαμμα, τό, amuletum (quod circum alligatur).

προσάπτω, adapto; admoveo.

συνάπτω, coordino.

συναφής, ἔος, ὄ, ἦ, conjunctus; contiguus.

συνάφεια, ἦ, connectio, junctura.

* ψηλαφάω, contrecto; palpo.

ψηλαφία, ἦ, tactus.

ἌΡΑ, ἄς, ἦ, preces; dirae (forte ab ʾרר).

ἄράομαι, ἦσομαι, precor; it. imprecor.

ἄρητός, precibus expetitus; it. diris devotus.

(35) ΑΡ

* κατάρα, ας, ἦ, imprecatio, execratio.

καταράομαι, diris devoveo, maledico.

κατάρατος, execrabilis.

ἐπικατάρατος, ὄ, ἦ, maledictus.

ἌΡΑ, conj. utique, profecto; itaque &c.

ἄρα; interr. an? num? utrum? nonne?

ἌΡΑΙΟΣ, rarus, tenuis; spongiosus, porosus (opp. πυκνός).

ἀραίωμα, interstitium; rima; hiatus.

ἀραιότης, ητος, ἦ, raritas.

* μεσαραϊκός, meseraicus.

ἌΡΑΡΙΖΕΙΝ & ἀράζειν, ringi (dicuntur canes irritati).

ἌΡΑΧΝΗΣ, ου, ὄ, araneus, a.

ἀράχνιον, τό, tela aranei.

ἌΡΒΥΛΗ, ἦ, pero (calceamenti genus).

ἀρβυλῖς, ἴδος, ἦ, idem.

ἌΡΓΙΛΟΣ & ἄργιλλος, ου, ἦ, argilla.

ἀργιλώδης, εος, ὄ, ἦ, argilosus.

ἌΡΓΟΣ, albus (it. piger &c., vide ἔργον).

ἀργεστής, οῦ, ὄ, idem; it. corus (ventus).

ἌΡΓΥΡΟΣ, ου, ὄ, argentum (ab ἀργός).

ἀργύρεος (οῦς), ἔη (ἦ), εον (οῦν), argenteus.

ἀργύριον, τό, argentum.

* ὑδράργυρος, ου, ὄ, argentum vivum, hydrargyrum.

φιλάργυρος, ὄ, ἦ, avarus.

(36) AP

φιλαργυρία, ή, avaritia.
ἀφιλάργυρος, alienus ab avaritia.

ἈΡΕΣΚΩ, έσω, εκα, placeo; obsequor; oblecto (Dat), ἀρέσκομαι, idem, it. placo.

ἄρεσκος, blandus.

ἄρεστός, gratus; placidus.

ἀρεσκεύομαι, comiter appello; blandior.

ἀρέσκεια, ή, comitas; complacentia.

* ἀπαρέσκω, displiceo.

* δυσαρέσκομαι, idem.

ἀνθρωπάρεσκος, ό, ή, hominibus placere studens cum offensa dei.

εὐάρεστος, ό, ή, acceptus, gratus.

εὐαρέστως, ad placitum.

εὐαρεστέω, placeo, εὐαρεστέομαι, delector.

ἈΡΕΤΗ, ης, ή, virtus (proprie bellica).

ἌΡΗΣ, εος, ό, Mars.

ἀρείων, praestantior, melior (in ἀγαθός).

ἄριστος, optimus, praestantissimus.

ἄριστα, adv. optime, praestantissime.

ἌΡΘΡΟΝ, artus, articulus.

ἄρθριτις, ή, artuum & articulorum dolor.

* διαρθρώω, articulis suis distingvo.

ἔναρθρος, ό, ή, articulatus.

ἐξάρθρημα, τό, luxatio.

ἈΡΙΘΜΟΣ, ό, numerus.

(37) AP

ἀριθμέω, numero.

ἀριθμητικός, numerandi peritus (ἀριθμητική ἐπιστήμη).

* ἀναριθμέω, enumero.

ἀνάριθμος, ό, ή, innumerus.

ἀναρίθμητος, ό, ή, innumerabilis; immensus.

ἐξαριθμέω, enumero, recenseo.

ἈΡΙΣΤΕΡΟΣ, sinister, laevus (ab ἄριστος optimus, ex gentili de sinistris auspiciis opinione, sic & εὐόνομος). ἀριστερά sc. χεῖρ, sinistra (manus).

ἌΡΙΣΤΟΝ, τό, prandium.

ἀριστάω, F. ήσω, ηκα, prandeo.

ἌΡΚΕΥΘΟΣ, ου, ή, juniperus.

ἈΡΚΕΩ, έσω, εκα, arceo, propulso; it. sufficio, parsum, satisfacio; auxiliior, ἀρκέομαι, contentus sum (Dat).

ἀρκετός (pro ἀρκεστόν) sufficiens. ἀρκετόν, sufficit.

* ἐπαρκέω, subvenio, opitulor (Dat), item propulso.

* αὐτάρκης, εος, ό, ή, sibi sufficiens.

αὐτάρκεια, ή, sufficientia.

ὀλιγαρκής, εος, ό, ή, paucis contentus, Comp. -έστερος.

ἌΡΚΤΟΣ, ου, ό, ή, ursus, a.

ἀρκτικός, septentrionalis.

ἌΡΚΥΣ, υος, ή, rete.

ἈΡΜΕΝΙΑ (βῶλος), ή, bolus armenus, habens miram desiccandi vim.

(38) AP

ἀρμενιακόν (κοκκύμηλον), armeniacum prunum.

ἈΡΝΕΟΜΑΙ, ἦσομαι, nego; recuso.

* ἀπαρνέομαι, abnego, abdicō.

ἌΡΟΝ, τό, arum (herba & aroma).

ἌΡΟΩ, ὄσω, οκα, aro.

ἄροτρον, τό, aratrum.

ἀροτήρ, ἦρος, ὁ, arator.

ἀροτριάω & ἀροτριάζω, aro, terram colo.

ἄρουρα, ας, ἦ, arvum, arata terra, ager.

ἀρούριον, τό, agellus; jugerum agelli.

* ὑπαρόω, subaro.

ἈΡΠΑΖΩ, ξω, χα & σω, κα, a. 2. ἦρπαγον, rapio.

ἀρπαγή, ἦ, rapina.

ἀρπάγη, ἦ, harpago.

ἀρπαγμός, raptus, rapiendi actio.

ἀρπαλέως, raptim, rapide; prompte.

ἄρπαξ, γος, ὁ, ἦ, rapax.

ἄρπη, ης, ἦ, falx; ensis falcatus; harpa.

ἄρπυιαι, ὦν, αἰ, harpyae (vide Calep.).

διαρπάζω, diripio.

συναρπάζω, corripio, abripio.

ἈΡΡΑΒΩΝ, ὦνος, ὁ, arrhabo, obligatio vel confirmatio promissionis (ab Hebr.).

ἌΡΡΗΝ vel ἄρσην, ενος, ὁ, ἦ, mas, masculus, a.⁴⁰ ἄρρεν vel ἄρσεν, τό, masculum.

(39) AP

ἀρσενικός, ἦ, ὄν, masculinus, a, um.

ἀρσενικόν, τό, auripigmentum, arsenicum.

ἀρσενίκιον, τό, idem.

ἌΡΣ, ἀρνός, ὁ, ἦ, Dat. pl. ἀρνάσι, agnus.

ἀρνίον, τό, agnellus.

ἈΡΤΑΩ, ἦσω, ηκα, appendo, suspendo.

* ἀπαρτάω, appendo.

ἐξαρτάω, suspendo, alligo; devincio (q. de me pendere facio).

προσηρτημένος, deditus alicui rei (q. ab ea dependens).

ἈΡΤΕΜΗΣ, εος, ὁ, ἦ, incolumis; integer.

ἌΡΤΕΜΙΣ, ιδος, ἦ, Diana.

ἀρτεμισία, ας, ἦ, artemisia, tanacetum (herba).

ἈΡΤΕΜΩΝ, ονος, ὁ, artemo, velum navis majus.

ἈΡΤΗΡΙΑ, ας, ἦ, arteria, spiritus semita, sive conceptaculum.

ἌΡΤΙ, nunc, modo; nuper.

ἀρτίως, nuper; novissime.

ἌΡΤΙΟΣ, ὁ, ἦ, par (de numero) it. perfectus.

ἀρτίζω, perfectum reddo; compleo.

ἀρτιασμός, ὁ, lusus par impar. ἀρτιάζω, ludo par impar.

* ἀπαρτίζω, absolutum reddo.

ἀπαρτισμός, ὁ, perfectio.

ἐξαρτίζω, perago; absolvo.

---

⁴⁰ fortasse: adiectivum

καταρτίζω, sarcio, redintegro.
κατάρτισις, εως, ή, instauratio; concinnatio.

(40) AP

καταρτισμός, ό, idem; coagmentatio.
προκαταρτίζω, prius absolvo.

ἌΡΤΟΣ, ου, ό, panis (ab ἄρω).

ἀρτίσκος, ου, ό, parvus panis; pastillus.

ἈΡΤΥΩ, ύσω, υκα, adorno; condio.

ἄρτυμα, τό, condimentum.

ἄρτυτόν, οὔ, τό, conditum.

ἌΡΧΩ, ζω, χα, impero, dominor (Gen). ἄρχομαι, incipio.

ἄρχων, τος, ό, princeps; caput; rex. ἄρχουσα, domina; princeps, faem. ἀρχόμενος, ου,
ό, subditus (sunt tamen participia).

ἀρχή, principium; principatus, ditio (in pl. angeli).

ἀρχαίος, antiquus, Comp. -ότερος, Sup. -ότατος.

* ἀπαρχή, ής, ή, primitiae.

ἀπάρχομαι, primitias solvo & decerpo; primitias occupo.

ἐνάρχομαι, incipio.

προενάρχομαι, ante incipio.

ἔξαρχος, ου, ό, dux, princeps; baro.

ἔπαρχος, ου, ό, praefectus; satrapa.

ἐπαρχία, ή, provincia.

ἐπάρχομαι, occipio.

κατάρχομαι, incipio, auspicor.

ὑπάρχω, existo, sum; versor. ὑπάρχοντα, τά, opes, divitiae.

(41) AP

ὑπαρχή, ής, ή, initium.

προὑπάρχω, ante sum, ante existo.

* Ἀσιάρχης, ου, ό, praefectus Asiae.

γυμνασιάρχης, ου, ό, rector gymnasij.

δεκάρχης, ου, ό, decurio, decanus.

δημάρχης, ου, ό, tribunus plebis.

ἐθνάρχης, ου, ό, gentis praefectus.

εἰρηνάρχης, ου, ό, magistratus pacis, caduceator (qui caduceum portans pacem petit).

ἐκατοντάρχης, ου, ό & ἐκατόνταρχος, ου, ό, centurio.

ἱππάρχης, ου, ό, magister equitum.

κώμαρχος & κωμάρχης, ου, ό, pagi praefectus.

μοναρχία, ας, ή, monarchia.

ναύαρχος, ου, ό, navarchus.

νομαρχία, ή, praefectura; comitatus.

πατριάρχης, ου, ό, patriarcha.

πειθαρχέω, pareo, obedio.

πολιτάρχης, ου, ό, urbis sive civium praefectus.

σπουδαρχέω, ambio magistratum.

στρατοπεδάρχης, ου, ό, dux, praefectus exercitus.

σχολάρχης, ου, ό, rector scholae.

τετράρχης, ου, ό, tetrarcha.

τετραρχέω, sum tetrarcha.

τοπαρχία, ή, territorium, ditio.
φύλαρχος, ου, ό, tribunus plebis.

(42) ΑΡΑΣ

χιλίαρχος & χιλίαρχης, ό, chiliarchus.
ἌΡΩ, F. ρῶ (aeol. ἄρσω), ήρκα, apto, adapto.
άρμός, οῦ, ό, concinna compages; commissura.
ἄρμα, τος, τό, currus; carpentum (Scap. existimat ipsum Th. esse).
άρμόζω, apto; quadro, congruo.
άρμονία, ας, ή, compages; concentus; consonantia.
* ἐφαρμόζω, adapto.
συναρμόζω, coagmento; concinno.
* εὐαρμόστως, apte; concinne.
ποδήρης, εος, ό, ή, vestis talaris, ad pedes dependens (ποῦς).
τειχήρης, εος, ό, ή, moenibus instructus; qui se intra muros continet.
ἌΡΩΜΑ, τό, aroma; adorationem (ex ἄρ vel ἄρι & ὄζω).
ἌΣΑΡΟΝ, ου, τό, asarum (herba).
ἌΣΒΟΛΗ, ή vel ἄσβολος, ου, ή, fuligo.
ἌΣΕΛΓΗΣ, εος, ό, ή, petulans, lascivus (ab α pr. & σελαγέω vel urbe Selge).
ἀσελγέω, lascivio.
ἀσέλγεια, ή, lascivia, petulantia.
ἌΣΘΜΑ, τος, τό, slatus, anhelatio (ab ἄω).
ἌΣΚΑΛΑΒΟΣ, ου, ό vel ἀσκαλαβώτης, ου, ό, stellio (lacertae similis).
ἌΣΚΑΡΙΣ, ίδος, ή, in pl. ἀσκαρίδες, termites.

(43) ΑΣΑΣΤ

ἌΣΚΕΩ, ήσω, ηκα, exerceo; colo; doceo.
ἀσκητήριον, τό, locus exercitationis, locus meditationis.
ἄσκησις, εως, ή, exercitatio.
ἌΣΚΛΗΠΙΟΣ, ου, ό vel Αἰσκλήπιος, Aesculapius, filius Apollinis, medicinae peritissimus.
ἀσκληπίειον (πάνακες), Aescularia herba.
ἌΣΚΟΣ, οῦ, ό, uter, -tris.
ἌΣΜΕΝΟΣ, gaudens; lubens, libens.
ἀσμένως, libenter, Comp. -έστερον, Sup. -έστατα, libentius, libentissime.
ἌΣΠΑΖΟΜΑΙ, ἀσομαι, amplector; saluto.
ἀσπασμός, οῦ, ό, salutatio.
* ἀντασπάζομαι, resaluto.
ἌΣΠΑΡΑΓΟΣ, ου, ό, asparagus (herba).
ἌΣΠΙΣ, ίδος, ή, clypeus; it. aspis (serpentis genus).
* ὑπερασπίζω, clypeo protego, tueor.
* ρίψασπις, ίδος, ό, clypeum abjiciens; ignavus.
ἌΣΣΟΝ, adv. prope, propius (pro ἔσσω ab ἔγγυς, est Comp. unde masc. ἄσσω).
ἌΣΤΑΚΟΣ, οῦ, ό, astacus (genus cancri).
ἌΣΤΗΡ, έρος, ό, stella.
ἄστρον, τό, stella.
ἀστερίσκος, ου, ό, stellula, asteriscus⁴¹ (*).
ἌΣΤΡΑΓΑΛΟΣ, ου, ό, vertebra; talus; it. talus lusorius.
ἌΣΤΡΑΠΤΩ, ψω, φα, fulguro.

⁴¹ pro: astriscus

ἀστραπή, ἥς, ἡ, fulgur.

(44) ΑΣΤΑΣΦΑΤΑΥ

* ἐξαστράπτω, emico, refulgeo.

περιαστράπτω, circumfulgeo.

ἌΣΤΥ, εὖς, τό, urbs; astu.

ἀστεῖος, venustus, civilis, urbanus.

προάστειον, τό, suburbium.

ἌΣΦΑΛΤΟΣ, ἡ, bitumen.

ΑΣΦΟΔΕΛΟΣ, οὐ, ὄ, asphodelus (herba).

ἌΤΕΡ, adv. sine, absque (Gen).

ΑΤΜΟΣ, οὐ, ὄ, halitus; vapor, exhalatio; fumus.

ἀτμός, ἴδος, ἡ, vapor.

ἀτμίζω, exhalo, vaporo.

* ἐξατμίζω, evaporo.

ΑΤΡΑΦΑΞΙΣ, εὖς, ἡ, artiplex (herba, olus).

ΑΤΤΑΓΗΝ, ἦνος, ὄ, attagen (avis).

ΑΎΓΗ, ἥς, ἡ, splendor; lux; diluculum.

αὐγάζω, σῶ, illustro; illucesco.

αὐγασμα, τό, splendor.

* διαυγής, εὖς, ὄ, ἡ, pellucidus.

διαυγάζω, illustro; diffulgeo, transpareo.

ἐπαυγάζω, splendorem edo.

ἐπαύγασμα, τό, effulgentia.

* παναυγής, εὖς, ὄ, ἡ, omni ex parte splendidus.

τηλαυγής, εὖς, ὄ, ἡ, eminus splens.

τηλαυγῶς, procul & dilucide.

ΑΎΘΕΝΤΗΣ, οὐ, ὄ, qui sua manu perimit; it. autor; dominus (ex αὐτός & ἔντεα, τά, arma, vel ἵεσθαι immittere vel ἔνω pro φένω occido).

(45) ΑΥ

αὐθεντέω, auctoritatem usurpo.

αὐθεντία, ἡ, potestas, auctoritas.

αὐθεντικός, authenticus.

ΑΎΛΑΞ, ακος, ἡ, sulcus.

αὐλακίζω, sulco, liro.

* ἀπαυλακίζω, deliro.

* ὑδραύλαξ, κος, ἡ, porca.

ΑΎΛΗ, ἥς, ἡ, atrium, aula; stabulum.

αὐλαία, ἡ, aulaeum; it. tentorium.

αὐλίζομαι, diversor; pernocto.

αὐλικός, aulicus.

αὐλειος (sc. θυρωρός), atriensis.

* ἐπαυλις, εὖς, ἡ, villa; casa; commoratio.

καταυλίζομαι, castra metor.

προαύλιον, τό, vestibulum aulae.

* ἀγραυλέω, ἡσῶ, in agro pernocto, sub dio ago.

ΑΎΛΟΣ, οὔ, ὄ, tibia.

αὐλέω, ἡσῶ, tibia cano.

αὐλητής, οὔ, ὄ, tibicen.

* πυραυλικὰ ὄργανα, bombardae fistulam referentes.
ΑΨΞΑΝΩ, ξήσω, ηκα, augeo; augesco (Scap. dicit Th. esse ἀέξω).

(46) ΑΥ
αὔξησις, εως, ή, incrementum.
* συναυξάνομαι, simul cresco.
ὑπεραυξάνω, vehementer augeo; vehementer cresco.

ΑΨΡΑ, ή, aura, ventus levior.

ΑΨΡΙΟΝ, adv. cras, crastino die.

* ἐπαύριον, postridie.

μεταύριον, perendie.

* θησαυρός, ό, thesaurus (τίθημι).

θησαυρίζω, thesaurum congero.

ἀποθησαυρίζω, pro thesauro asservo, recondo.

ΑΨΣΤΗΡΟΣ, austerus, immitis.

ΑΨΤΟΜΑΤΟΣ, η, ον, spontaneus (ex αὐτός & μάομαι excitor, desideror).

αὐτομάτως, sponte, ultro; fatuito; temere.

ΑΨΤΟΣ, ή, ό, ipse, a, um (ἐξ αὐτῆς, mox).

αὐτόθι vel αὐτοῦ, ibi.

αὐτόθεν, illinc; hinc.

αὐτίκα, statim, illico.

* παραυτικά, idem.

* ἐαυτοῦ vel αὐτοῦ &c. sui ipsius.

ἐμαυτοῦ, ἡς, οὔ, mei ipsius.

οὔτος, αὔτη, τοὔτο, hic, haec, hoc (ὄ οὔτος, heus tu).

οὔτως, οὔτω & οὔτωσι, sic, ita.

σαυτοῦ, ἡς, οὔ, tui ipsius.

ταυτό, hoc idem.

τηλικοῦτος, τηλικαύτη, τηλικοῦτο, tantus.

(47) ΑΥ ΑΦ ΑΧ

τοιοῦτος, talis.

τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο, tantus.

φίλαυτος, sui ipsius amans.

φιλαυτία, ή, sui ipsius amor.

ὠσαύτως, pariter, eodem modo.

ΑΨΧΗΝ, ένος, ό, cervix.

ΑΨΧΜΟΣ, οὔ, ό, siccitas ex aestu; it. squalor (ab αὔω).

αὐχμηρός, ά, όν, squalidus; obscurus.

ΑΨΩ, σω, κα, sicco; accendo.

* πυραύστης, ου, ό, pyrausta, hepiolus (insectum).

ΑΦΡΟΣ, οὔ, ό, spuma.

ἀφροδίτη, ης, ή, Venus (fingitur e spuma maris ortum habere).

ἀφροδίσιος, ό, ή vel σία, ον, venereus.

ἀφρίζω, spumam excito; spumo.

* ἐπαφρίζω, despumo.

ΑΦΥΗ vel ἀφρύη, ης, ή, apua (piscis).

ΑΧΘΟΣ, εος, τό, pondus, onus.

* ἐπάχθεια, ή, molestia; offensa.

ΑΧΛΥΣ, ύος, ή, caligo, nebula obscuritas.

ἌΧΝΑ vel ἄχνη, ης, ἡ, gluma; acus, -eris.
ἀνδράχνη, ης, ἡ, portulaca (herba).
ἌΧΡΙΣ, & ἄχρι, usque, ad (Gen).
πρις & πρι, idem.
ἌΧΥΡΟΝ, τό, palea.
ἀχυρτίδες, ων, αἱ, paleolae.

(48) ΑΨΒΑ

ἌΨΙΝΘΟΣ, ου, ό, absinthium.
ἀψίνθιον, τό, idem.
ἀψινθίτης (sc. οἴνος), ου, ό, absinthites, vinum absinthio conditum.

B. ab Heb. ג, sonus colligitur ex ovium balatu, juxta illud Cratini: ὁ δ' ἡλίθιος ὥσπερ πρόβατον, βῆ βῆ λέγων βαδίζει, in numeris significat 2. sed β. 2000.

ΒΑΒΑΪ vel παπαί, papae.

ΒΑΒΥΛΩΝΙΚῆ (κύπειρος) ἡ, galanga.

ΒΑΘΥΣ, εἶα, ύ, Gen. έος, profundus, Comp. -ύτερος, Sup. -ύτατος.
βαθύνω, profunde excavo.
βάθος, εος, τό, profunditas.

ΒΑΙΝΩ, βήσομαι, βέβηκα, a. 2. ἔβην, gradior, incedo, eo.
βῆμα, τος, τό, gradus; tribunal; suggestus; passus.
βηματίζω, σω, gradibus metior.
βάσις, εως, ἡ, basis, fundamentum; planta pedis.
βάθρον, τό, gradus; scamnum; scala; basis.
βαθμός, οῦ, ό, gradus; limen; fastigium.
βάδην, adv. gradatim.
βάδω vel βαδίζω, vado.

(49) ΒΑ

βάδισμα, τό, incessus, gressus.
* ἀναβαίνω, ascendo.
ἀνάβαθρον, τό, pulpitum; scala; subsellium.
συναναβαίνω, simul ascendo.
ἀναβιβάζω, ascendere facio; subduco; promoveo ad.
ἀναβαθμός, οῦ, ό, gradus; ascensus.
ἀποβαίνω, evenio, contingo; evado; descendo.
ἀπόβασις, εως, ἡ, eventus; descensus.
διαβαίνω, pervado, transeo.
διαβήτης, ου, ό, circinus; siphon.
ἐκβαίνω, evado.
ἐκβασις, εως, ἡ, evasio; exitus.
ἐμβαίνω, ingredior.
ἐμβάδιον, τό, calceus; solea.
ἐμβατεύω, invado; fastuose incedo.
ἐμβιβάζω, facio ascendere; deduco.
ἐπιβαίνω, conscendo; ingredior.
ἐπιβιβάζω, ascendere facio; impono.
καταβαίνω, descendo.
κατάβασις, εως, ἡ, descensus.
συγκαταβαίνω, una descendo.

καταβιβάζω, demitto; descendere facio.
μεταβαίνω, transeo; digredior.
μετάβασις, εως, ή, transitus; descensus.
παραβαίνω, transgredior.
παράβασις, εως, ή; transgressio.

(50) BA

παραβάτης, ου, ό, transgressor.
ἀπαράβατος, ό, ή, perpetuus, non transitorius.
προβαίνω, progredior, procedo.
πρόβασις, εως, ή, aditus, accessus.
προβιβάζω, prodire facio; informo.
συμβαίνω, evenio, contingo.
συμβεβηκός, ότος, τό, accidens.
συμβιβάζω, concilio; convenire facio.
ὑπερβαίνω, supergredior; opprimo.
ὑπερβατικῶς, perfunctorie.
* ἄβατος, ου, ό, ή, inivus; inaccessus.
ἀμφίσβαινα, ή, amphisbaena (serpens).
ἵπποβάτης, ου, ό, qui equum conscendit, eques.
καλοβάτης, ου, ό, grallator.
σχοινοβάτης, ου, ό, funambululus, schoenobata.

BAΪON, τό, termes; ramusculus.

BAKTHPIA, ας, ή (q. a βάσις & τηρέω) baculus, pedum (quod est opilionis).

βάκτρον, τό, idem.

BAKXOC, ου, ό, furore percitus; Bacchus, Liber (a βάζω, ξω, loquor vel βία & ιάχω, vociferor).

βακχέω, βακχεύομαι, bacchor.

βακχεύματα, τά, bacchanalia.

BAΛANEΪON, τό, balneum (q. βάλλον ἀνίας).

βαλανεύς, έος, ό, balneator.

(51) BA

BAΛANOC, ου, ή, glans; it. medicam; in modum glandis, balanus (forte a βάλλω).

BAΛANTION, τό, crumena, marsupium (a βάλλω).

BAΛΛΩ, λῶ, ηκα, P. m. βέβολα, a. 2. ἔβαλον, jacio; jaculor; projicio; pono.

βόλος, ου, ό, jactus; amissio.

βολή, ης, ή, jactus; ictus, plaga.

βολίς, ίδος, ή, sagitta; funis; bolis.

βολίζω, bolidem demitto.

* ἀμφιβάλλω, circumjicio.

ἀμφίβλητρον, τό, rete.

ἀμφίβολος, ό, ή, qui undique feritur; ambiguus.

ἀναβάλλομαι, attollor; procrastino.

ἀναβολή, ης, ή, dilatio; cunctatio; egestio; amictus.

ἀναβολεύς, έος, ό, stapes, stapeda.

ἀντιβάλλω, vicissim jacio; ex adverso jacio; confero.

ἀποβάλλω, rejicio; amitto.

ἀπόβλητος, ό, ή, rejectaneus.

ἀποβολή, ης, ή, rejectio, abjectio.

διαβάλλω, transfigo; calumnior; accuso.
διαβολή, ἥς, ἡ, calumnia; delatio.
διάβολος, ου, ό, ἡ, calumniator, calumniatrix.
ἀδιάβλητος, ό, ἡ, in quem calumnia non cadit.
εἰσβάλλω, immitto, injicio; recondo.

(52) BA

ἐκβάλλω, ejicio, expello.
ἐκβολή, ἥς, ἡ, ejectio; jactura.
πυρεκβόλος, ό, ignem ejiciens; silex.
ἐμβάλλω, injicio, immitto.
ἔμβλημα, τος, τό, emblema, quod injicitur operi ornatus gratia; opus vermiculatum.
ἐμβόλιμος, ό, ἡ, intercalaris, intercalatus.
ἐμβολισμός, οὔ, ό, intercalatio, embolismus.
παρεμβάλλω, interjicio; castra metor.
παρεμβολή, ἥς, ἡ, interjectus; castra; exercitus.
ἐπιβάλλω, injicio, indo; capesso.
ἐπίβλημα, τό, additamentum; panniculus.
ἐπιβολή, ἥς, ἡ, injectio; conatus.
καταβάλλω, dejicio, καταβάλλομαι, dejicior; ordior; fundamenta jacio.
καταβολή, ἥς, ἡ, fundamentum.
μεταβάλλω, muto.
μεταβολή, mutatio.
μεταβολεύς, έος, ό, negotiator.
μετάβολος, ου, ό, idem.
παραβάλλω, confero; objicio; accedo.
παραβολή, ἥς, ἡ, similitudo, parabola.
περιβάλλω, circumjicio.
περιβολή, ἥς, ἡ, amictus; comprehensio.
περιβόλαιον, τό, vestimentum; amiculum; velamen; capitium.

(53) BA

προβάλλω, ante jacio; objicio; promo, προβάλλομαι, idem; item praesentem sisto.
πρόβλημα, τό, problema.
προβολή, ἥς, ἡ, pergula (domus aperta a lateribus, porticus) objectio; projectura (ἐν προβολῇ στήναι, in procinctu esse).
προσβολή, ἡ, adjectio; projectura.
συμβάλλω, conjicio; diligenter considero.
σύμβολον, τό, symbolum; signum; tessera militaris.
συμβόλαιον, τό, pactum; auspicium; commercium.
ὑπερβάλλω, excello, supero, vinco.
ὑπερβολή, ἡ, excellentia; excessus.
ὑποβάλλω, subjicio; suborno.
ὑπόβλητος, ό, ἡ, suppositivus, subditivus.
* ἀκτινοβολέω, corusco, splendeo.
ἐλαφροβολιών⁴², ὄνος, ό, Februarius (a figendis cervis).
κεραυνοβολέω, fulmino.
λιθοβόλος, ό, ἡ, lapides jaciens.

---

⁴² pro: ἐλαφοβολιών

λιθοβολέω, lapido, lapidibus obruo.
πυροβόλον (μηχάνημα), tormentum.
τρίβολος, ου, ό, tribulus, um.

ΒΑΛΣΑΜΟΝ, τό, balsamum.

ΒΑΜΒΑΙΝΩ, inarticulate loquor, balbutio (a βᾶ q. βαβαίνω vel a βάζω).

ΒΑΜΒΑΞ vel πάμβαξ, ό vel βαμβάκιον, τό, bambacium, gossypium.

(54) BA

ΒΑΙΠΤΩ, ψω, φα, mergo; tingo (q. a βᾶω & πίπτω).

βαπτίζω, immergo; abluo; baptizo.

βάπτισμα, τό, baptisma; metaph. afflictio.

βαπτισμός, οὔ, ό, lotio, baptismus.

βαπτιστής, οὔ, ό, baptista.

βαπτιστήριον, τό, baptisterium.

βαφεύς, έος, ό, tinctor.

* άναβαπτιστής, οὔ, ό, anabaptista.

έμβάπτω, intingo.

έμβαμμα, τος, τό, embamma, intinctus.

* όξύβαφος, ου, ό, όξύβαφον, τό, όξυβάφιον, τό, herba aceto, tincta, acetaria, -orum;
it. vasculum, in quod acetum infunditur.

ΒΑΡΑΘΡΟΝ, τό, profunditas, barathrum (a βᾶω).

ΒΑΡΒΑΡΟΣ, ου, ό, ή, barbarus; literas (graecas) male exprimens (peregrini Athenis
lingvam graecam discentes, inciderunt in vocem βάρβαρ, hinc in N. T. opp. graeco) it.
barbare loquens.

βαρβαρότης, ητος, ή, barbaries.

ΒΑΡΒΙΤΟΣ, ου, ό, ή & βάρβιτον, τό, barbitus, barbitum, instr. musicum (q. βαρύμιτος, quod
gravem edat sonum, ubi μίτος ante inventa νεῦρα in usu fuit).

(55) BA

ΒΑΡΥΣ, έια, ύ, Gen. έος, gravis; robustus: molestus, Comp. -ύτερος, Sup. -ύτατος.

βάρος, εος, τό, pondus.

βαρέως, adv. graviter.

βαρέω, ήσω, gravo, onero.

βαρύνω, idem; impedio, βαρύνομαι, gravor; aegre fero.

* έπιβαρέω, aggravo.

καταβαρέω, degravo, pondere deprimo.

* άβαρής, έος, ό, ή, non onerosus, levis.

ΒΑΣΑΝΟΣ, ου, ή, lapis lydius; tormentum (q. βιάσανος a βία).

βασανίζω, exploro; torqueo.

βασανισμός, οὔ, ό, cruciatus.

βασανιστής, οὔ, ό, explorator; tortor.

βασανιστήριον, locus vel instrumentum explorandi & cruciandi.

ΒΑΣΙΛΕΥΣ, έος, ό, Rex (q. βάσις λεώ).

βασίλισσα, ης, ή, Regina.

βασίλειος, ό, ή, regalis. βασίλειον (δῶμα) regia; palatium.

βασιλικός, regius, (βασιλική οικία) regia & (βασιλικόν κάρυον) juglans.

βασιλίσκος, ου, ό, regulus; stella; serpens.

βασιλεύω, sum Rex, rego, regno.

βασίλεια, ή, regnum.

* συμβασιλεύω, una regno.

(56) BA ΒΔ BE

ΒΑΣΚΑΪΝΩ, νῶ, γκα, α. 2. ἐβάσκανον, fascino; invideo; criminor (q. φάεσι καίνω, oculis occido).

βασκάνιον⁴³, τό, fascinum.

ΒΑΣΤΑΖΩ, σω, bajulo (q. a βάω & στάω).

* δυσβάστακτος, ὁ, ἡ, difficilis portatu.

φορτοβαστάκτης, ου, ὁ, bajulus.

ΒΑΤΟΣ, ου, ὁ, batus, mensurae genus, sed βάτος, ου, ἡ, rubus, it. raja (piscis).

ΒΑΤΡΑΧΟΣ, ου, ὁ, rana (q. βοήν τραχεῖαν ἔχων).

βατράχιον, τό, ranunculus; it. (herba).

βατραχίτης, ου, ὁ, bufonius (lapis).

ΒΑΨΥΖΩ, baubor (a βαῦ, κατ' ὀνοματοποιίαν).

ΒΔΑΛΛΩ, λῶ, κα, mulgeo, sugo.

βδέλλα, ης, ἡ, hirudo, sangvisuga.

ΒΔΕΩ, ἔσω & ἦσω, slatum ventris emitto, pedo.

βδελύσσομαι, βδελύττομαι, aversor, abominor, execror.

βδελύγμα, τος, τό, abominatio; fastidium.

βδελυκτός, ἡ, ὄν, abominandus.

ΒΕΒΑΙΟΣ, αἶα, ον, firmus, Comp. -ότερος, Sup. -ότατος (a βέβαα ex βαίνω).

βεβαιώς, firmiter.

βεβαιόω, confirmo.

βεβαίωσις, εως, ἡ, confirmatio.

(57) BE BH BI

* διαβεβαιόομαι, affirmo, assevero.

* ἀβεβαίως, inconstanter; desultorie.

ΒΕΒΗΛΟΣ, ου, ὁ, ἡ, profamus (a βηλός, limen & hoc a βάω λίαν).

βεβηλόω, profano; contamino.

ΒΕΛΟΣ, εος, τό, telum, jaculum; sagitta (a βλέω inus. pro βάλλω).

βελόνη, ης, ἡ, acus, us.

βελονίς, ίδος, ἡ, acicula.

ΒΕΛΤΕΡΟΣ, α, ον, melior (in ἀγαθός).

* ἀβέλτερος, stolidus, amens.

ΒΕΡΒΕΡΙ, εως, τό, ligna indica, berberis; it. concha, ostreum.

ΒΕΤΙΟΝ, τό, betium, betonica.

ΒΗΞ, χός, ἡ, tussis (a βῆ βῆ). βήσσω, βήττω, tussio.

βηχικόν (φάρμακον), bechicum.

βήχιον, τό, tussilago.

ΒΙΑ, ας, ἡ, vis, robur.

βίαιος, ὁ, ἡ vel α, ον, violentus.

βιάζω, vim affero.

βιασμός, ὁ, violatio; vis illata.

βιαστής, οῦ, ὁ, violentus, violator.

* παραβιάζομαι, adigo, vi compello.

ΒΙΒΛΟΣ, ου, ἡ, liber; recensio⁴⁴ (παρὰ τὸ τοὺς βίους βάλλεσθαι ἐν αὐτῇ).

⁴³ pro: βασκαίνιον

⁴⁴ pro: recenseo

βιβλίον, τό, liber, libellus.

(58) ΒΙ ΒΛ

βιβλαρίδιον, τό, idem.

βιβλικός, biblicus.

ΒΙΚΟΣ, ου, ό, vas habens ansas.

βικίον, τό, urceolus; trua; urnula; vicia (legumen).

ΒΙΟΣ, ου, ό, vita; victus; facultates (a βία, vi enim vivitur, quia vita perpetua est νοσομαχία).

βιώω, βίομαι, vivo.

βίωσις, εως, ή, ipsa vivendi actio.

βιωτικός, ad hujus vitae usum pertinens.

* ἀμφίβια, ων, τά, amphibia.

ἀποβιώω, morior.

συμβιώω, simul vivo.

* μακρόβιος, ό, ή, longaevus.

ἐνυδρόβιος, ό, ή, aquatilis.

ΒΛΑΞ, ακός (pisces plane inutilis) item, fluidus, stolidus (a βάλλω).

βλακικός, idem; piger.

ΒΛΑΠΤΩ, ψω, φα, P. m. βέβλαβα (a βάλλω ferio & ἵπτω noceo) noceo, laedo (Acc).

βλάβη, ης, ή, damnum.

βλάμμα, τό, idem.

βλάψις, εως, ή, idem; fraus.

βλαβερός, noxius, damnosus.

* ἐπιβλαβής, έος, ό, ή, idem.

* ἀβλαβής, έος, ό, ή, innoxius; innocens.

(59) ΒΛ

ΒΛΑΣΤΑΝΩ, στήσω, ηκα, a. 2. ἔβλαστον, germino; nascor; produco (a βάλλω & ἄνω).

βλάστημα, τος, τό, germen.

βλαστός, οὔ, ό, idem.

* ἀρτιβλαστής, οὔ, ό, recens germinans.

ΒΛΕΠΩ, ψω, φα, aspicio, intueor (q. βάλλω ὄψας).

βλέμμα, τό, aspectus.

* ἀναβλέπω, oculos attollo, suspicio; respicio.

ἀνάβλεψις, εως, ή, visus recuperatio; intuitus.

ἀντίβλεψις, εως, ή, obtutus; inspectio.

ἀποβλέπω, intueor; respicio.

διαβλέπω, dispicio.

ἐμβλέπω, intueor, video.

ἐπιβλέπω, respicio.

περιβλέπω, circumspicio; lustro.

προβλέπω, προβλέπομαι, provideo.

ὑποβλέπω, limis aspicio (strabonum more oculis obliquis).

ΒΛΗΧΑΟΜΑΙ, ήσομαι, balo (ex βῆ & ἦχος).

ΒΛΙΤΟΝ, τό, blitum, genus oleris insipidum (q. βλητόν, a βάλλω).

ΒΛΥΖΩ, βλύσσω & βλύω, ὕσω, mano; scaturio (sic dict. a sono aquarum).

* ἀναβλύζω, idem.

ἀνάβλυσις, εως, ή, scaturigo.

(60) ΒΛ ΒΟ

ΒΛΩΜΟΣ, οὔ, ὁ, buccella, morsulus.

ΒΟΑ, ας, ἡ, boa, angvis.

ΒΟΑΩ, ἦσω & ἦσομαι, boo, clamor, vociferor (a βοῦς).

βοή, ἦς, ἡ, clamor; vociferatio.

* ἀναβοάω, exclamo, sursum vocem attollo.

ἐπιβοάω, acclamo, inclamo.

καταβοάω, clamore obruo, verbis invehor (Gen).

ΒΟΗΘΕΩ, ἦσω (q. ἐπὶ βοήν θεῶ) suppetias fero, juvo; patrocinator (Dat).

βοηθός, οὔ, ὁ, auxiliator.

βοήθεια, ας, ἡ, auxilium.

ΒΟΘΡΟΣ, ου, ὁ, fovea, scrobs (a βάθος).

βόθυνος, ου, ὁ, idem.

βοθρίζω, obruo, q. in foveam traho.

ΒΟΛΒΟΣ, οὔ, ὁ, bulbus; tuber; fungus.

βολβώδης, εος, ὁ, ἡ, bulbosus.

ΒΟΜΒΟΣ, ου, ὁ, bombus (ex sono apum).

βομβέω, ἦσω, bombum edo, bombilo.

βόμβυξ, υκος, ὁ, bombyx (vermis).

βομβύκινος, bombycinus.

ΒΟΝΑΣΟΣ, βόννασος & βόννασος, ὁ, bos sylvestris.

ΒΟΡΑ, ἄς, ἡ, pabulum, cibus (a βόω).

βορός, edax, vorax, Comp. -ώτερος, Sup. -ώτατος.

ΒΟΡΒΟΡΟΣ, ου, ὁ, caenum, limus (a βορά).

(61) ΒΟ ΒΟΥ

βορβορίζω, caenum refero; caeno contamino.

ΒΟΡΕΑΣ, ου, ὁ vel βορῥᾶς, ᾶ, ᾷ, ᾶν, boreas, aquilo (forte a βορά, quod septentrionaliares putentur cibi avidiores).

βόρειος, ὁ, ἡ, aquilonaris, borealis.

βορῥάθεν, ab aquilone.

ΒΟΤΡΥΣ, υος, ὁ, botrus, botryo, uva (quod inde ποτὸς ῥέη).

βοτρύδιον, τό, racemulus, uvula, acinus.

ΒΟΥΒΩΝ, ὄνος, ὁ, inguen; item tumor circa inguina vel in alia parte; bubon.

ΒΟΥΛΗ, ἦς, ἡ, consilium, decretum (a βου & λάω).

βουλεύω, consulto, delibero; consulo.

βούλευμα, τό, consilium, deliberatio, consultatio.

βούλευσις, εως, ἡ, idem.

βουλευτής, οὔ, ὁ, senator.

βουλευτός, in consultationem veniens, deliberandus.

βουλευτικός, ἡ, ὄν, consultus, a, um.

βουλευτήριον, τό, curia.

* ἐπίβουλος, insidiosus.

ἐπιβουλεύω, insidias struo; molior.

παραβουλεύομαι, male consulto.

σύμβουλος, ὁ, ἡ, qui, quae est a consiliis, consiliarius.

συμβούλιον, τό, consilium.

(62) BOY BO

συμβουλεύω, consilium do, svadeo.

ἀποσυμβουλεύω, dissvadeo.

* ἀβουλία, consilij inopia, incogitantia.

ΒΟΥΛΟΜΑΙ, sg. 2 βούλει, sg. 3 εται, F. ήσομαι P. βεβούλημαι, volo; cupio (ex βου & λάω).

βούλησις, εως, ή, voluntas.

* ἀβουλέω, ήσω, nolo.

ΒΟΥΝΟΣ, οῦ, ό, collis, tumulus (a βαίνω).

βουνιάς, άδος, ή, napus (rapum) it. herbae nomen.

βουνίζω, accumulo, aggrego.

ΒΟΥΨ, οός, ό, ή, bos, vacca (a βώω).

βοΐδιον, τό, bubulus.

βόειος, bovinus, vaccinus.

βούβαλος, ου, ό, bubalus.

* εκατομβαίων, ὄνος, ό, Junius (έκατόμβη sacrificium centum boum vel 25. quorum pedes sunt 100. quod fiebat in Junio).

ΒΩΩ, F. βώσω & βόσω, P. οκα, ωκα, pasco, pro quo in usu est.

βόσκω, F. σκήσω, idem.

βοσκός, οῦ, ό (νομεύς), pastor.

βοσκή, ης, ή, pabulum.

βοσκάς, άδος, ή, avis (anati similis).

βόσκημα, τό (θρέμμα), pecus.

βοτάνη, ή, herba, gramen.

βοτανίζω, exherbo.

(63) BP

βοτανισμός, ό, herbarum evulsio, runcatio.

* προβοσκίς, ίδος, ή, promuscis.

* μελισσοβοτήρ, ηρος, ό, apiarius.

μηλοβοτήρ, ηρος, ό, opilio.

όρνιθοβοσκεϊον, τό, ornithoboscium.

πορνοβοσκός, οῦ, ό, leno.

πορνοβοσκέω, ήσω, lenocinium facio, lenocinor.

συβόσιον, τό, hara, suile.

ύοβότης, ου & ύοβοσκός, οῦ, ό, subulcus.

ΒΡΑΒΕΥΣ, έος, ό, qui dat praemium certaminis (forte a ράβδος).

βραβεϊον, τό, praemium victoriae, brabeum.

βραβεύω, praemium docertaminis; impero.

* καταβραβεύω, debito brabeo privo.

ΒΡΑΓΧΟΣ, ου, ό & εος, τό, raucedo (a βρόγχος).

βράγχια, ων, τά, branchiae.

ΒΡΑΔΥΣ, εϊα, ύ, G. έος, tardus, Comp. -ύτερος, βραδίων & poët. βράσσω, Sup. -ύτατος,

βράδιστος & poët. βάρδιστος (a βάρος & δέω).

βραδέως, pedetentim, lente.

βραδύνω, tardo, moras necto.

βραδύτης, ητος, ή, tarditas.

βραδυσμός, ό, retardatio.

ΒΡΑΖΩ, σω, ferveo, bullio (a ζέω).

* ἐκβράζω, *ebullio*.
ΒΡΑΘΥ vel βράθυς, *sabina, savina (herba)*.

(64) ΒΡ

ΒΡΑΧΙΩΝ, ονος, ὁ, *brachium (a βραχύς)*.

βραχιονιστήρ, ἥρος, ὁ, *armilla*.

ΒΡΑΧΥΣ, εἶα, ὕ, Gen. ἑός, *brevis; exiguus*.

βραχύ, adv. *paulum*.

βραχέως, *breviter; paucis*.

βραχύτης, ητος, ἡ, *brevitas*.

ΒΡΕΜΩ, μῶ, *fremo; murmuro (q. ex βρῖ & ἐμέω)*.

βρομέω, ἡσω, *unco*.

ΒΡΕΦΟΣ, εος, τό, *infans, foetus recens natus (q. βρύφος a βρύω vel q. τρέφος a τρέφω)*.

ΒΡΕΧΩ, ξω, χα, *humecto, pluo; macero (ex βρῖ & χέω)*.

βρέγμα, τό, *sinciput (quod sit humidum)*.

βροχή, ἡ, *pluvia, nimbus vehemens*.

* ἐμβρέχω, *macero*.

ΒΡΙΜΟΟΜΑΙ, *fremo, excandescio (a βρέμω)*.

* ἐμβριμόομαι, *infremo, graviter interminor*.

ΒΡΟΓΧΟΣ, ου, ὁ, *guttur (ἀπὸ τοῦ βρέχεσθαι)*.

βρογθίζω, voro; *glutio*.

* καταβρογθίζω, *deglutio*.

ΒΡΟΝΤΗ, ἦς, ἡ, *tonitru (q. βρομή a βρέμω)*.

βροντάω, ἡσω, *tono*.

* ἐμβροντάω, *attonitum reddo*.

ΒΡΟΤΟΣ, οῦ, ὁ, *mortalis (q. ῥοτός a ῥέω), sed βρότος, ὁ, sanies, pulverulentus sangvis*.

(65) ΒΡ

* ἀμβροσία, ἡ, *cibus Deorum, ambrosia*.

ΒΡΟΨΥΧΟΣ vel βροῦκος, ου, ὁ, *bruchus, locusta (a βρύκω, rodo)*.

ΒΡΟΧΟΣ, ου, ὁ, *restis; laqueus; transenna; tendicula (a βρόχω)*.

βροχίς, ἴδος, ἡ, *idem*.

ΒΡΥΛΛΟΝ, τό, *scirpus, juncus*.

ΒΡΥΟΝ, τό, *muscus; lupulus; it. (herba) muscus (a βρύω)*.

ΒΡΥΧΩ, ξω, χα, *frendo, strideo (a βρύκω)*.

βρυγμός, ὁ, *stridor, fremitus*.

βρυχάομαι, *rugio (ut Leo)*.

ΒΡΥΩ, σω, *scateo, scaturio, pullulo*.

* ἐμβρυον, τό, *embryo (q. ἐντὸς βρύον)*.

ΒΡΨΩΜΟΣ, ου, ὁ, *foetor (a βαρύς & ὀδμή)*.

βρωμέω, ἡσω, *foeteo*.

βρωμάομαι, *ranceo (vide βρώσκω)*.

ΒΡΩΣΚΩ, βιβρώθω & βιβρώσκω, F. ὦσω, *comedo (a βρώω inus)*.

βρῶμα, τος, τό, *cibus, esca*.

βρῶσις, εως, ἡ, *idem*.

βρώσιμος, ὁ, ἡ, *esculentus*.

βρώσιμα, τά, *victualia*.

βρωτός, ἡ, ὄν, *esculentus, vescus*.

βρωμάομαι, famem sentiens rudo, it. rudo (asinorum proprium) it. foeteo ut Leo vel hircus (vide βρωμός).

(66) ΒΥ ΒΩ

* ήμίβρωτος, semesus.

σητόβρωτος, ό, ή, a tineis consumptus (σής, σητός).

σκωληκόβρωτος, a vermibus consumptus.

ΒΥΑΣ, ου, ό, bubo (avis nocturna).

ΒΥΘΟΣ, οὔ, ό, fundum, ima pars (a βαθύς).

βυσσός, οὔ, ό (ion.), idem.

βυθίζω, demergo.

* άβυσσος, ό, ή & άβυθος, ό, ή, fundo carens, abyssus.

ΒΥΚΑΝΗ, ή, buccina (a βύω).

ΒΥΝΗ, ή, polenta, far tostum.

ΒΥΡΣΑ, ης, ή, corium; pellis (a βύω).

βυρσεύς, έος, ό, coriarius.

ΒΥΣΣΟΣ, ου, ό, ή, byssus, linum pretiosissimum (at βυσσός, vide βυθός).

βύσσινος, η, ον, byssinus.

ΒΥΩ, σω, obturo, obstruo; tego.

βύζω, idem; item vagio.

* άκρόβυστος, praeputium habens, praeputiatus.

άκροβυστία, ας, ή, praeputium.

ΒΩΛΟΣ, ου, ή, gleba; caespes (βῶλος άρμενία, bolus armenus), habens miram desiccandi vim (q. βάω λίαν).

βωλίτης, ου, ό, boletus, bolitinus (panis, it. fungus).

(67) ΒΩ ΓΑ

ΒΩΜΟΣ, οὔ, ό (a βάω) basis; it. ara (sc. gentilium).

Γ. in numeris signif. 3. sed γ. 3000.

ΓΑΓΓΡΑΙΝΑ, ης, ή, Gangraena, partis alicujus mortificatio, cui nisi tempestive occurratur, illa cum toto perit (ex άγαν & γραίνω).

ΓΑΖΑ, ης, ή, Gaza (Vox persica).

ΓΑΛΑ, κτος, τό, lac (q. a γάλαξ).

γαλακτίζω, candore lac refero.

γαλακτικός, lacteus.

* απογαλακτίζω, a lacte depello, ablacto.

* πολύγαλον, τό, polygala (herba).

πρωτόγαλα, τό, primum lac post partum, collostra, um.

τυρόγαλα, τό, serum.

ΓΑΛΗΗ (ή), Gen. έης (ής), ή, felis, catus; mustela; γαλήη άγρία, martes (a γάλα vel άγέλη).

γαλεός, οὔ, ό, mustelus (piscis).

ΓΑΛΗΝΗ, ης, ή, tranquillitas maris (a γελάω vel γάλα).

γαληνός, ό, tranquillus, quietus.

γαληνίζω, serenus fio, tranquillo.

ΓΑΛΩΣ, ω vel γαλώως, ω, ή, glos, soror mariti vel uxor fratris (a γάλα).

(68) ΓΑ

ΓΑΜΒΡΟΣ, ό, gener (it. socer &c. putatur a γαμέω dici, q. γαμηρός).

γαμβρεύω, affinitatem contraho.

* ἐπιγαμβρεύω, affinitatis jure duco.

ΓΑΜΟΣ, ου, ό, nuptiae (q. a γάω, orior vel γάίω gloriōr).

γαμέω, ήσω, ηκα, a. 1. ἔγημα (pro ἐγάμησα) duco uxorem, γαμέομαι, nubo.

γαμήλιος, conjugalī, connubialī.

γαμηλιών, ὠνος, ό, Januarius (it. October), a nuptiarum celebratione.

γαμέτης, ου, ό, maritus.

γαμετή, ής, ή, uxor, marita.

γαμίσκω & γαμίζω, nuptui colloco, matrimonio conjungo.

* ἐκγαμίζω, idem.

ἐκγαμίσκομαι vel ἐκγαμίζομαι, nuptui collocor.

ἐπίγαμος, ό, ή, nubilī, nuptiis proximū, a.

ἐπιγαμία, ας, ή, cognatio; affinitas.

* ἄγαμος, ό, ή, caelebs.

δίγαμος, ό, qui duas uxores simul ducit; vel priore defuncta, aliam ducit.

πολύγαμος, ό, qui multas duxit.

πολυγαμία, ή, polygamia.

ΓΑΡ, part. postpos. enim.

ΓΑΡΓΑΡΕΩΝ, ὠνος, ό, gurgulio, guttur (a sono sic dict.)

(69) ΓΑΓΕ

γαργαρίζω, gargarizo.

ΓΑΣΤΡΗ, Gen. έρος vel στρός; Dat. έρι vel στρί, ή, venter, uterus (a γάω).

γαστρίδιον, τό, ventriculus.

γαστρίζω, ingurgito, expleo.

* ἐπιγάστριον, τό, abdomen.

* γλωσσογάστωρ, ορος, ό, rabula, qui lingua victum quaerit.

όμογάστριος, ου, ό, ή, uterinus, a.

ΓΕ (dictio enclitica, plerumque vacat, interdum) sane, equidem, additur aliis, ut.

* ἀλλάγε, etsi.

ἄραγε, igitur.

διάγε, at, certe propter.

εἴγε, siquidem.

καίτοιγε, verum, vero.

μενοῦνγε, imo, vero.

μήγε, alioquin.

μήτιγε, nedum.

ΓΕΕΝΝΑ, ης, ή, Gehenna, sicut in valle Hinnom Israēlitae superstitionibus vicinarum gentium addicti, filios suos adolebant, inaudita quadam immanitate; ita & impij in loco damnatorum cruciabuntur (ex גִּיְהִנּוֹם & גִּיְהִנּוֹם Hinnom).

ΓΕΪΣΟΝ vel γείσιον, τό, suggrundia, orum.

(70) ΓΕ

ΓΕΙΤΩΝ, ονος, ό, vicinus (a γέα vel γή).

γειτονία, ή, vicinia.

* μεταγειτνιών, ὠνος, ό, Julius (a metagitniis sacris dictus).

ΓΕΛΑΩ, άσω & άσομαι, rideo.

γέλως, ωτος, ό, risus.

γέλασμα, τος, τό, idem.

γελάσιμος, ό, ή, ridiculus, a.

γελάσινος⁴⁵ (όδοός), gelasinus dens.
γελοῖος & γέλοιος, α, ον, ridiculus, a, um.
γελοῖως, ridicule.
γελοιάζω, jocos.
γελοιαστής, οὔ, ό, jocator, facetus.
* καταγελάω, derideo (Gen).

ΓΕΜΩ, μῶ, κα, plenus sum; onustus sum.
γόμος, ου, ό, onus navis; merces.
γεμίζω, impleo.

ΓΕΝΝΑΩ, ήσω, κα, genero; pario (Scap. statuit Th. γείνομαι).
γέννημα, τό, progenies; fructus.
γέννησις, ή, nativitas, generatio.
γεννητός, ή, όν, natus, a, um, it. subst. filius.
γενναῖος, generosus (vel in γίνομαι).
* ἀναγεννάω, regenero.
ἀπογεννάω, progenero.
ἀρτιγέννητος, ό, ή, recens genitus.

(71) ΓΕ ΓΗ

ΓΕΝΤΙΑΝΉ, ή, gentiana (herba).
ΓΕΝΥΣ, υος, ή, mentum (a γένος).
γένειον, τό, idem.
γενειάς, άδος, ή, prima lanugo circa mentum.

ΓΕΡΑΝΟΣ, ου, ή, grus (q. γήν έρευνῶσα).
ΓΕΡΜΑΝΙΑ (Άλαμανία), ας, ή, Germania.

γερμανός (άλαμανός), Germanus.

ΓΕΡΩΝ, οντος, ό, senex (q. γέαν όρῶν).
γεροντικός, senilis.

γερουσία, ή, senectus.

γερουσιαστής, οὔ, ό, senator, consularis.

* ήριγέρων, ό, senecio (herba, ab έαρ, quia vere senescit).

τυμβογέρων, silicernium, senex capularis (a τύμβος, sepulchrum, bustum).

ΓΕΥΩ, σω, κα, (a γέα) gustare facio, γεύομαι, gusto (Gen & Acc).

γεῦμα, τό, gustus.

γεῦσις, εως, ή, idem.

γευστός, q. gustabilis, gustu perceptibilis.

* προγεύομαι, praegusto; praelibo.

ΓΕΦΥΡΑ, ας, ή, pons (q. εις γέαν φέρουσα).

γεφυρίδιον, τό, ponticulus.

Γῆ, ής, ή, terra (ex γέα vel γαῖα cont.).

* επίγειος, ό, ή & επίγειον, τό, terrestris, e.

ὑπόγειος vel ὑπόγαιος, ό, ή, subterraneus.

(72) ΓΗ ΓΙ

ὑπόγειον vel ὑπόγαιον, τό, aedificium subterraneum, hypogaeum, cella.

* ἀνώγειον, ω & ἀνώγειον, ου & ἀνώγαιον, ου, τό, coenaculum.

μεσόγαια (sc. χώρα) ή, mediterranea regio; meditullium.

ΓῆΡΑΣ, ατος, τό, senectus (forte a γέρων).

---

⁴⁵ pro: γαλάσινος

γηράσκω, άσω, senesco.

* άγήρατον, τό, ageratum (herba).

ΓΙΓΑΡΤΟΝ, ου, τό, acini vinacei lignum seu nucleus.

ΓΙΓΑΣ, αντος, ό, gigas (a γίνεσθαι & γῆ).

ΓΙΝΟΜΑΙ vel γίγνομαι (vel γείνομαι, quod Scap. Th. constituit) F. γενήσομαι, P. γεγένημα, a. 1. έγενήθην, a. 2. med. έγενόμην, P. m. γέγονα, fio, sum, existo; gignor, nascor.

γένεσις, εως, ή, generatio.

γενέσια, ων, τά, dies natalitius, natalitia.

γενέτειρα, ή, genetrix.

γενετή, ής, ή, ortus, nativitas.

γενέθλη, ης, ή, origo, ortus; genus.

γένος, εος, τό, genus, progenies.

γενεά, άς, ή, generatio, progenies; gens, natio.

γενναίος, generosus; strenuus (vel in γεννάω).

γονή, ής, ή, foetus, proles.

(73) ΓΙ

γόνιμος, foetificus, ferax, Comp. -ώτερος, Sup. -ώτατος.

γονεύς, έος, ό, parens.

γνήσιος, originem habens legitimam, germanus.

γνήσιον, τό, sinceritas.

γνησίως, genuine, germane, legitime.

* άμφίγονος, privignus, qui ex priore patre vel matre est.

άπογίνομαι, absum; decedo; morior.

άπόγονος, qui est ex posteris (nepos, pronepos, abnepos).

άπογονή, ής, ή, posteritas.

διαγίνομαι, intersum; absolvor; permaneo.

έγγίνομαι, innascor.

έγγενής, έος, ό, ή, indigena.

έγγονος, η, ό, ή, nepos, neptis.

άπέγγονος, η, ό, ή, abnepos, abneptis.

δισέγγονος, η, ό, ή, atnepos, atneptis.

προέγγονος, η, ό, ή, pronepos, proneptis.

έκγίνομαι, enascor, oriundus sum; confio.

έκγονος, idem quod άπόγονος.

έκγονα, ων, τά, nepotes.

έπιγίνομαι, supervenio.

έπίγονος, post natus, posthumus.

παραγίνομαι, adsum; advenio; venio.

συμπαργίνομαι, simul accedo.

προγίνομαι, ante sum, antecedo.

(74) ΓΙ

πρόγονος, progenitor &c., in pl. majores.

προσγίνομαι, accedo; transeo; fio.

συγγενής, έος, ό, ή, cognatus, a.

συγγένεια, ή, cognatio.

* άγενής, έος, ό, ή, ignobilis; it. carens liberis.

άγονος, ό, ή, non natus; infoecundus, effoetus, sterilis.

άλλογενής, ό, ή, alienigena.

εὐγενής, ὁ, ἡ, nobilis, Comp. -έστερος, Sup. -έστατος.
ζωογονέω, vivifico.
μονογενής, ὁ, ἡ, unigenitus, a.
ὁμόγνιοι (sc. θεοί), penates.
ὀψίγονος (sc. χόρτος), chordum, quod fero crevit.
παλιγγενεσία, ἡ, regeneratio.
πολύγονον, τό, polygonum (herba).
τεκνογονέω, liberos pario.
τεκνογονία, ἡ, liberorum procreatio.

ΓΙΝΩΣΚΩ vel γιγνώσκω (a γνόω inus.) F. γνώσομαι, P. ἔγνωκα, a. 2. ἔγνω (unde γνῶθι, γνοίην, γνῶ, γνοῦναι, γνούς) cognosco; censeo.

γνώμη, ης, ἡ, consilium; sententia.
γνώμων, ονος, ὁ, ἡ, cognitor, cognitrix; index; gnomon horas indicans.
γνῶσις, εως, ἡ, cognitio.
γνωστός, ἡ, ὄν, notus, a, um.
γνώστης, ου, ὁ, gnarus.

(75) ΓΛ

* ἀναγινώσκω, lego.
ἀνάγνωσις, εως, ἡ, lectio.
ἀναγνώστης, ου, ὁ, lector.
ἐξαναγινώσκω, perlego.
ἐπαναγινώσκω, relego.
ἀπογινώσκομαι, desperatur de me, hinc.
ἀπεγνωσμένος, conclamatus, desperatus, deploratus.
διαγινώσκω, plene cognosco, dignosco.
διάγνωσις, cognitio.
ἐπιγινώσκω, agnosco.
ἐπίγνωσις, εως, ἡ, agnitio.
καταγινώσκω, decerno adversus aliquem; cognosco.
ἀκατάγνωστος, ὁ, ἡ, qui, quae damnari nequit.
προγινώσκω, praenosco.
πρόγνωσις, εως, ἡ, praenotio, praesagium.
συγγινώσκω, simul censeo; ignosco (συγγινώσκω σοι τὴν ἁμαρτίαν).
συγγνώμη, ἡ, venia, concessio.
* ἄγνωστος, ὁ, ἡ, ignotus, incognitus.
ἄγνωσία, ας, ἡ, ignorantia.
εὐγνωμόνως, aequanimiter; bona fide.
καρδιογνώστης, ου, ὁ, cordium scrutator.

ΓΛΑΥΚΟΣ, glaucus, caesius (a γλαύσσω, fulgeo; cerno).

γλαύξ, κός, ἡ, ulula, noctua.

ΓΛΑΦΩ, ψω, φα, cavo, sculpo.

(76) ΓΛ ΓΝ

γλύφω, idem.

ΓΛΕΨΚΟΣ, εος, τό, mustum, succus dulcis (a γλυκύς).

γλεῦξις, εως, ἡ, mustum decoctum, defrutum.

ΓΛΗΧΩΝ, ωνος, pulegium (herba), q. βλήχων.

ΓΛΥΚ΄ΥΣ, εἶα, ύ, dulcis, Comp. -ύτερος & -ίων, Sup. -ύτατος & -κιστος.

γλυκύτης, ητος, ἡ, dulcedo.

γλυκαίνω, dulce reddo, dulco, edulco.
 γλύκασμα, τό, dulcedo.
 ΓΛΩΣΣΑ, ης, ή, lingua; it. sermo &c.
 γλωσσώδης, εος, ό, ή, loquax.
 γλωττισμός, οὔ, ό, osculum, svavium.
 * καταγλώττισμα, τό, osculum, basium.
 * ἄγλωσσος, ό, ή, elingvis; mutus.
 ἀρνόγλωσσον, τό, plantago (herba).
 βούγλωσσον, τό, buglossum, borrago.
 ἑτερόγλωσσος, ό, ή, qui est alterius lingvae.
 εὐγλωσσος, ό, ή, facundus, disertus.
 ΓΝΑΘΟΣ, ου, ή, bucca; mala, maxilla.
 γνάθων, ωνος, ό, parasitus.
 ΓΝΑΠΤΩ, γνάφω & κνάπτω, ψω, φα, carpendo vellicandoque carmino; expolio.
 γναφεύς, έος, ό, fullo, it. (insectum).
 γναφεύω, sum fullo; carmino.
 γνάφαλον, τό, tomentum, lana a fullone excisa.

(77) ΓΝ ΓΟ ΓΡ

* ἄγναφος, ό, ή, impexus, a, it. novus.
 ΓΝΟΦΟΣ, ου, ό, caligo, tenebrae; circius (a νέφος).
 ΓΝΩΡΙΖΩ, F. σω, P. κα, notum facio (a γινώσκω).
 γνώριμος, ό, ή, notus, a, Comp. -ώτερος, Sup. -ώτατος.
 * ἀναγνωρίζω, agnosco.
 διαγνωρίζω, dignosco; divulgo.
 ΓΟΓΓΡΟΣ, ου, ό, congrus vel conger.
 ΓΟΓΓΥΖΩ, σω, κα, murmuro (a γρύζω vel ab ipso sono).
 γογγυσμός, ό, murmur; mussitatio.
 γογγυστής, οὔ, ό, murmurator.
 * διαγογγύζω, obmurmuro.
 ΓΟΗΣ, ητος, ό, incantator, praestigiator (a γόος, luctus).
 γοητεύω, σω, incanto, fascino.
 γοήτευμα, τος, τό, incantamentum.
 γοητεία, ή, incantatio.
 ΓΟΜΦΟΣ, ου, ό, cuneus; clavus.
 γόμφωσις, εως, ή, compages; contabulatio; subscus, -udis.
 ΓΟΝΥ, ατος, τό, genu (forte a κονέω).
 * έσγόνατα, των, τά, palearia.
 * πολυγόνατον, τό, polygonatum (herba).
 ΓΡΑΪΑ, ας, ή (att. γραῦς, ion. γρηῦς, dicitur q. γηραία) anus, vetula.

(78) ΓΡ

γραώδης, εος, ό, ή, anilis; senilis.
 ΓΡΑΦΩ, ψω, φα, scribo; pingo (forte a γλάφω, sculpo).
 γράμμα, τος, τό, scriptum; liber; litera.
 γράμματα, τά (in pl.) literae, Epistola; eruditio.
 γραμματικός, grammaticus (γραμματική έπιστήμη).
 γραμματεύς, έος, ό, scriba.
 γραμματεῖον, τό, tabula; codicillus; album.
 γραμμάριον, τό, scrupulus, um (1/24. unciae pars).

γραμμή, ἥς, ἡ, linea.
 γραπτός, ἡ, όν, scriptus, a, um.
 γραφή, ἥς, ἡ, scriptura.
 γραφεύς, έος, ό, pictor.
 γραφεΐον, γραφίον, τό, stylus, graphium, penecillus.
 γραφίς, ίδος, ἡ, idem.
 γραφικός, ἡ, όν, scriptorius.
 * ἀναγράφω, perscribo, conscribo.
 ἀνάγραμμα, τό, anagramma.
 ἀπογράφω, in tabulas refero; describo ab.
 ἀπογραφή, ἥς, ἡ, descriptio; inventarium, repertorium, protocollum; matricula.
 ἐγγράφω, inscribo.
 ἐπιγράφω, idem (ἐπιγράφω τὸ τίμημα, mulctam irrogo).
 ἐπιγραφή, ἥς, ἡ, inscriptio.
 ἐπίγραμμα, τό, epigramma.
 καταγράφω, perscribo, conscribo.

(79) ΓΡ

προγράφω, ante scribo; conscribo.
 συγγράφω, conscribo, historiam scribo.
 συγγραφή, ἡ, conscriptio; syngrapha, cautio.
 συγγραφεύς, έος, scriptor; historicus, autor libri vel operis alicujus.
 ὑπογράφω, subscribo; dictata excipio.
 ὑπογραμμός, ό, exemplum, exemplar.
 ὑπογραφή, subscriptio; delineatio.
 * ἀγράμματος, ό, ἡ, illiteratus, rudis.
 ἀρχιγραμματεύς, έος, ό, summus scriba, scribis imperans, Cancellarius.
 βιβλιογράφος, ου, ό, librorum scriptor, librarius.
 γεωγράφος, ό, geographus.
 γεωγραφία, ἡ, geographia.
 ζωγράφος, ό, pictor.
 ζωγραφέω, ήσω, ηκα, ringo.
 ζωγραφία, ἡ, pictura.
 νεόγραπτος, qui recens scriptus est.
 νυκτογραφέω, nocte scribo; lucubro.
 ὀρθογραφικῶς, orthographice.
 συμβολαιογράφος, qui contractus scribit; notarius.
 τυπογράφος, ου, ό, typographus.
 χειρόγραφον⁴⁶, τό, chirographum.
 χειρογραφέω, chirographo promitto, chirographo caveo.
 ὠρογραφία, ἡ, temporis descriptio; annales.

(80) ΓΡ ΓΥ

ΓΡΙΠΟΣ, ου, ό, rete, tragula.
 ΓΡΥ vel γρῦ, quicquid minimum est (prov. οὐδὲ γρὺ ἀποκρίνεσθαι).
 γρύζω, grunnio; hisco; (mutire).
 γρύλλος, ου, ό, gryllus; porcus.

⁴⁶ pro: χειρόγραφον

γρύτη, ης, ἡ, scrutum.
 ΓΡΥΨ, πός, ό, gryps, gryphus (avis).
 ΓΥΜΝΟΣ, ἡ, όν, nudus (q. γυῖα μόνα habens).
 γυμνόω, ώσω, denudo.
 γυμνότης, ητος, ἡ, nuditas.
 γυμνάζω, exerceo (nudus).
 γυμνασία, ἡ, exercitatio.
 γυμνάσιον, τό, locus ubi (nudi) exercentur; schola.
 γυμνητεύω, nudus sum; sum miles levis armaturae.
 ΓΥΝΗ, γυναικός, γυναικί, γυναικα (tanq. a γύναιξ) mulier (dicta γυνή q. γονή).
 γυναικεῖος, εἶα, εἶον, muliebris, e.
 γυναικεῖον, το, gynecium, tabernaculum mulierum.
 γυναικών, ὄνος, ό, idem.
 γυναικίζω, mulierum mores imitor.
 γυναικάριον, τό, muliercula, uxorcula.
 * φιλόγυνος, ό, mulierosus.
 ΓΥΡΙΣ, εως, ἡ, pollen.
 ΓΥΡΟΣ, οῦ, ό, curvus; rotundus & (subst.) gyrus.
 γυρώ⁴⁷, ώσω, incurvo; in gyrum ago.

(81) ΓΥ ΓΩ ΔΑ

ΓΥΨ, πός, ό, vultur.
 ΓΥΨΟΣ, ου, ἡ, gypsum.
 ΓΩΝΙΑ, ας, ἡ, Angulus (forte a γόνυ).
 γωνιαῖος, angularis (de ventis, cardinalis).
 γωνίομαι, οῦμαι, unde γεγωνιωμένος, angulatus.
 * ἀκρογωνιαῖος, imus angularis (lapis).
 τετράγωνος, quadrangularis, quadratus.
 τρίγωνος, triangulus, triquetrus.
 τρίγωνον (ὄργανον), trigonum.

---

⁴⁷ pro: γυρωω

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaana Jurtšenkova,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Johannes Gezelius vanema sõnaraamat „Lexicon Graeco-Latinum“: loomiskontekst, struktuur ning tähtede *alfa*, *beeta* ja *gamma* editsioon“, mille juhendaja on Janika Päll, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jaana Jurtšenkova

27.05.2025